XV

ქუჩუზ ყარამანიანი შვილისა

სპარსულიდგან ქართულად ნათარგმნი სახლთ-ხუცის და სარდლის თავ. დავით ორბელიანისაგან, საამოდ სასმენელი

კარი მეთხუთმეტე

გამოცემული
ნიკოლოზ კობ[illegible]ამისაგან.

ТИФЛИСЪ
Типографія Меликова.
1882.

XV

კარი მეთხუთმეტე

ქუჩუკ

ყარამანიანი

სპარსულიდამ ქართულად ნათარგმნი, სახლთ-ხუცის დ
სარდლის თავ. დავით ორბელიანისაგან „საამოთ სა
სმენელი“.

გამოცემა მეორე.

გამოცემული საკუთარის რედაქციით
დ. ა. ლაზარევის-მიერ.

ტფილისი
სტამბა „პროგრესი“, სასახლის ქუჩ., სათავად-აზნაურო სახლში.

1911.

XV

კარი მეთხუთმეტე

ქუჩუკ ყარამანიანი

აქ ბნელეთის ხელმწიფის შვილების მოსვლა და ინდოეთზედ დიდი შემწეობა.

როდესაც იმ გამრიელებულს და საშინელს ომს გადმოხედეს და დაჰკვირდნენ იმ სამთა გმირთა, მაშინ ნახეს, რომ მთელი იმ თვალგადაუწვდენელს ინდოეთის მინდვრებს, ტყეებს და გორებს, სულ დევთა, ჯინთა და ჯადოთი სავსე იყო. ამ ჯარების გარდა, შეხედეს ნახეს, რომ ერთი უშველებელი დევიც იყო. ამ დევს ოთხი თავი ქონდა და ასეთი ბილწი რამ იყო, რომ კაცს გული აერეოდა, ამასთან ერთის მთის ტოლა მხეცზედ იჯდა და რამდენიმე ასის ათასის ჯარებით ციხეზედ იერიში მიეტანა. მეციხოვნებიც დიდრონის ქვებით უკან აბრუნებდნენ. რა ერთიანათ უკან დაახევინეს, ესენი როგორც ტყის ფოთოლი ისე მოდიოდნენ.

ციხეში მყოფნი ჯარნი დიდათ შეწუხდნენ, თუმცა მრავალნიც იყვნენ, მაგრამ ვერაფერი გაეწყოთ რა. ამათ გარდა მარცხნიდამაც მიიხედეს, ნახეს რომ იქაც საშინელი ომები იყო. რა აქაც კარგათ თვალი დააკვირვეს, ნახეს რომ ოთხნი გმირნი ფალავანნი, აგრეთვე მანუჩარ შაჰ და რუიზან-ნარა იბრძოდნენ, ქვემო მხარესაც თურქმანის ხელმწიფის შვილები ძრიელ ომებში იყვნენ, გარდა ამისა, თავიანთის ჯარებით მტერს გარს არტყნენ, მხოლოდ ეტყობოდათ რომ, ძრიელ დაქანცულნი იყვნენ, ისე რომ, თვილი წყალივით გადმოზდიოდათ.

ამ გასაკვირებულს ომში ნახეს რომ, რუიზანნარას ერთი მთის ტოლა დევი წინ ედგა ხმალ მოწვდილი და დიდის სიმარდით ებრძოდა. როდესაც ამ სამთა გმირთა ხელმწიფის შვილებმა ამ ფალავნის ასეთი გაჭირვება ნახეს, საჩქაროთ სამათ გაიყვნენ: ისმეილ ხანი თავისის ჯარებით მანუჩარშაჰის მხრივ მივიდა, ესენ ხანი იმ ოთხთა ფალავანთა მხრივ მივი-

და; ქ. ი. ხოსროვმაჭზადი, ბეგზადმაჯი, გორმარაბმაჯი და ბარზი-ნი, მაჭმად ხანიც თურქმანის ხელმწიფის შვილებისაგან მიეშველდა. ესე შვილნი შეერთებულნი ძალით დასცეს ყიყინს და შეუტიეს. რა ამ გმირთა ვაჟკაცთა თავიანთის მხრივ ჯარების მოსვლა შეიტყეს, დიდათ გამხნევ-დნენ და ერთი ათათ იქცნენ, მაშინვე საშინელის ხმით დასჭყივლეს და ამათაც შეუტიეს. სასტიკ ბრძოლის შემდეგ ეს ამოდენა მრავალის ჯარების პირი აირეუნებინეს. ამ დროს, ის დევი რომელიც რუიზანის ხმალ-მოწყვლილი ებრძოდა (ეს მოძან დევი იყო), რუიზანსარამ შესძახა: ხმლის მოწყვლას შე გიხვევნები როგორც უნდათ! ეს სიტყვა და დაუშანეს ერთმა-ნეთს ისევ ხმლით, გურზით, დასტით, მაგრამ არ იქმნა და ვერც ერთ-მა მხარემ ვერ აჯობეს. ამ დროს მანუჩარმაჯმა შეხედა, ნახა რომ, რუი-ზანსარა ერთის საშინელის დევს ებრძვის, მაშინვე ასწია მაღლა, რა რუი-ზანმა მანუჩარმაჯი იხილა, უფრო გამხნევდა და თავისის პაპა. ყარამანისე-ბურათ ერთი ნარა გასწია და გურზი მიიტანა დასაკრავათ. ამ დროს იმ ბილწმა რა ესე იხილა, მაშინვე გამოჭიმული დადგა. მაშინ რუიზანსარამ სასწრაფოდ გურზი მარცხენა ხელში მიიცა და მარჯვენის ხელით ასეთი სი-ლა შემოჰკრა პირში, რომ, ეს უშველებელი დევი სამჯერ ყირაზედ გადატრიალდა და დედამიწაზედ პირქვე დაეცა. მაშინ შეითყო აიარი იქ იყო, მაჯარდა რომ უნდა ჩეუწევები შეკრა, ამ დროს უცებ ათი აიასით დევის ერთიმა მიიტაცეს და ხელიდან წაართვეს. მაშინ შეიტყო აიარმა გაიგრა ნაჯახს ხე-ლი და დევის ჯარში გაერია. რა მანუჩარმაჯმა ეს დაინახა, მაშინვე დევის სახელი ახსენა და ხმალ მოწყვლილი დევის შეუტია, აგრეთვე რუიზანსარამაც შეუტია, ბევრის ეცადნენ მაგრამ ის დევი ვეღარ დაეგდებინეს. ამაზედ რუი-ზანი თუმც დიდათ შეწუხდა, მაგრამ რას გააწყობდა? ჩქარა ამას თავი გაანებეს და მაშინვე ქვემოდან, ზევიდან. მარცხნივ და მარჯვნივ დევის შეუტიეს, ერთის სიტყვით ამდოსის ეცადნენ, რომ ამ უძრავს ჯარებს გა-დევ პირი აირეუნებინეს, შემდეგ დასცეს კიყინს და მიჰყვნენ უკანიდამ ხოც-ვით. ამ დროს მანუჩარმაჯმა დაინახა, რომ სიდან დევი გამოტრიალებულა და დევთა ჯარებით წინ მოდის. ამასთან ასეთი დასტი უჭირავს რომ, ერთს მთას ჰგავს. ამაზედ მანუჩარმაჯას თავში ტვინი დაუწვა; დად-გა და დიდხან ყურება დაუწყო და თან სიტყვა ამას იალბუზის მთაც ვერ გაუძლებსო, მხოლოდ თავისსა გულს უთხრა: „შენ ჩემო გულო, თუ შიში ჩაგიშვიათ, მაშინვე გავიპობ მკერდს, ამოგიღებ და ძაღლებს შეგაჭმე-ვო". ეს სიტყვა და ერთი საშინელის ხმით ღვთის სახელი ახსენა და სი-დან დევისაკენ წავიდა. ამ დროს ხოსროვმაჭზადა, ბეგზადმაჯა, გორმარაბ-მაჯა და ბარზინი დიდს ომებში იყვნენ, ამ დროს ამათ მანუჩარმაჯას ნა-

რის ხმა მოესმათ, ამაზედ მაშინვე ამ თითისავით იქითკენ გაიწიეს, გააშვეს დევთა ჯარები და ნახეს, რომ მანუჩარმაჯა ერთს დევს წინ გადასდგომია და იმს უშიროთის, ამაზედ ამათ ძრიელ შეწუხდნენ რომ იგი ჯერ უმარწვილდ იყო და გამოუცდელი, მაშინვე ამ თითისავით იქითკენ გაიწიეს.

რა სიდან დევმა შამოიხედა, ნახა რომ ერთი ურმა ფალავანი თამამიც და სამის იარაღით შეჭურვილი მტრის ზარის დამცემი წინ უდგას, მაშინ სთქვა: ნეტარ ვიცოდე ეს ფალავანი ვინ უნდა იყოსო? ამ დროს ერთი დევი მივიდა და მოახსენა, დევთა ხელმწიფევ, ეგ ურმა ფალავანი სააშურან ქუჩუკის შვილი მანუჩარმაჯა არისო; და მაგისაგან დიდი სიფრთხილე გმართებსო. იმ დროს მავის დევის, ხაზარან დევის და ბაუბაუ დევის შვილებიც იქ მოვიდნენ, დადგნენ და ყურება დაუწყეს, მერე სთქვეს: ვნახოთ სიდან დევი როგორ შეებმისო? ამ დროს სიდან დევმა შესძახა, შენ მიწისაგან შექმნილო ახალო ფალავანო! შენ ვინა ხარ, რომ ჩემიანებს გე-შაბს წინ უდგეხარო?! რა ეს შეჭყვირა, მერე მარჯვნივ შეიხედა, ნახა რომ ხუთნი ისეთი ფალავნები დგანან, რომ მთისდღმონ ქვეყანას ათრთე-ბენ. ამათზედაც გაკვირვებით იკითხა: ის ფალავნები ვინანი არიანო? გიდევ ის დევი მივიდა და მოახსენა: დევთა ხელმწიფევ, ეს ხუთნი, ერთი ხოსროვშაჰზადა არისო, რომელმაც შენი დევი მოიმორეო, მეორე ბეგზადამაჯა არისო, მესამე გორმარამაჯა, მეოთხე ისრზიმი და მეხუთეც ინდოეთის ხელმწიფის დედოფალი არისო, იმათთან დაუმალეა ეს ხუთივე ძრიელი ფალავნები არიანო და ბაუბაუ დევიც ამათ შეიპყრესო. ამ დაშარაჯში რომ იყვნენ, ამ დროს საშინელი კივილის ხმა მოესმათ, ამაზედაც იკითხა: ეს რაღა ხმა იქნებაო? ისევ იმ დევმა მოახსენა, დევთა ხელმწიფევ, ხუთნი ხელმწიფენი არიანო, თავიანთის ხუთაჯერ ასის ათასის ლაშქარ-ფალავნებითა, ჩვენს დევთა ჯარებში დარეულან და უწყალოდ ხოცვენო, გარდა ამისა ამათ ვინაობაც დაწვრილებით მოახსენა: ერთი ისმაილ ხანი არისო, მეორე უსეინ ხანი, მესამე მაჭმად ხანი, ესენი ინდოეთის ხელმწიფის შვილები არიანო და ორნიც თურქმანის ხელმწიფის შვილნი არიანო.—ერთს იბრეიმ ხანი ჰქვიანო და მეორესაც მეით ხანიო, ეს ხუთნივეც დიდი ძრიელნი ფალავნები არიანო და ამათ ჩვენი ჯარები წინ წამოუგდიათო და უწყალოთ ხოცვენო.

რა ეს გაიგონა, მაშინვე ისეთი დაიღრიალა, რომ იმის ხმაზედ მრავალნი დევნი და ადამიანნი უსულდოთ იქცნენ. იმ დროს მანუჩარმაჯამ უთხრა: დევო! რას ღრიალებ და ან რას ჰყვირი? თუ საომრად მოსულხარ მე აქ გიდგევარო, თუ არა და მაგდენის ღრიალით ვის აშინებო?! მაშინ დევმა შემოსძახა: შენ ურმა ფალავანო! მალე დამიჯერე, შენ ჩვენი მონა

შეიქენი და რაჯიბ ეშმაკს თაყვანი ეცით, სამაგიეროთ ამოდენა ქვეყნებს მოგცემ, რომ შენს დღეში მწუხარებას არა ნახავთ და ცათა ქვეშეთისა ხელმწიფეთ შეიქმნებით. ამაზედ მანუჩარშაჰმა შესძახა: შე ბილწო და საძაგელო დევო! მაგ თქვენმა ეშმაკმა რაჯიბმა, შენ მეტაი ბევრი ბეოდე დაგაყარათ და ეხლა შე ხომ ცაში ამიყვანსო, რაჯიბ ეშმაკი ისეთივე მურტალი და ბილწი ქმნილება არის, როგორათაც თქვენა, რომელთაც ღმერთისა მიგაჩნიათ, გარდა ამისა კიდევ დაუმატა: შე ბილწო დევო! მე რომ ცათა ქვეშეთისა ხელმწიფობას მპირდები, შენ რის ძალით შეგიძლიასო?!

ამ ლაპარაკში რომ იყვნენ, მაშინ ამათ დევი ხომ ციხეზედა მიგიდა? რომელსაც ქვაც დაუშინეს და უკან გამოაბრუნეს. სწორეთ იმ დროს დიდი კიჟინის ხმა მოესმა, ამაზედ გამოეცხადეს, ხელმწიფეო, ჩვენს ჯარებს დიდი ძალა დაემართათო, მუხთალ დევიც დაიჭირესო და მოშას დევიც ერთი სილის შემოკვრით სამჯერ ყირაზე გადაატრიალესო და, თუმცა ვერ დაიჭირესო, ამიტომ რომ დევთა გაიტაცესო, მაგრამ მეგდარიგეთ გდიეთ, ამას გარდა, ხუთი თურქმანის და ინგლეთის ხელმწიფენი თავიანთის ჯარებით დარეულან და ჩვენს ჯარებს სულ ერთიანათ პირი აბრუნებინესო და თითონაც სოცვით მისდევენო, ამას გარდა ის ხუთი გმირი ფალევანნიც ერთათ შეიყარნენო და ამ დროს სიდან დევი წინიდან გადაუდგათ და იმათ ომს უპირებსო, ჩვენს აზრით კი ძრიელ საშიში არისო! ხელმწიფეო, ამიტომ გატყობინებთ, რომ ჯერ ციხის საქმეს თავი დაანებოთ, და ეცადეთ როგორმე ეს ფალევნები შეიბრალო და მერე ციხის აღება ადვილი არისო.

რა ეს გაიგონა, დიდათ გაჯავრდა და ისევ საშინელი ყვირილი დაიწყო, მაშინვე თავისს მხეცს უცხო ბარგისტანი ჩააცვა და თავი დაანება, თითონ ხმა მისცა და ციხეზედ მისული ჯარები სულ გამოაბრუნა. თითონ წინ გამოუძღვა და პირდაპირ წამოვიდნენ მანუჩარშაჰისკენ და იმ უცხო ფალევნებისკენ. მაშინვე თავის მხეცს თავი დაანება, ამ მხეცმა ერთი საშინელის ხმით დაიღრიალა და დაერია ამ ადამიანთა ჯარების შორის, ამან მრავალი ჯარები ამოწყვიტა, ზოგს ფეხით, ზოგს რქებით, ზოგს კბილებით, გარდა ამისა ეს ამოდენა მრავალი ჯარები ერთმანეთის ჰგრა. ამ დროს ზარაბ დევი შეხვდა, ამან ნახა რომ, ერთი მთის ტოლა მხეცი ექვსი ფეხი აბია და შუბლზედ ასეთი რქა აქვს, რომ სწორეთ ტოვის ხეს უგავს, ამას გარდა მრავალი ადამიანთა ფალევნები რქებზედ წამოუგია. რა ეს ისილა, მაშინ სთქვა: ეს ხომ ქუნუკის სამხერ ცხენი არისო, მხოლოდ როცა გარგაი დაავგირდა, მერე სთქვა, ის ხომ ლურჯადო და ეს კი წითელიაო, ღმერთო ძრიელო, შენ დაიფარე ჩვენი ფალევნები ამისის ხე-

დიდებით, და ერთი ხანად ქამანდის სროლა დააპირა, უცებ შეხედა: ხანა, რომ ამიან დევიც უკანიდამ ხმალ გაკრული ჩვენს ჯარებს მოსდევს და დიდი ძალი ჯარებიც ამოუწყვეტია, მაშინ ხოჯას ესმა: ეს ჩვენი საქმე ძნელს მდგომარეობაში არისო, მაშინვე გატრიალდა და საცა მანუჩარი და იგი ხუთნი ფალავანნი იყვნენ იქ მივიდა. აქ ფალავნებს მოასწრა: ფალავ-ნნო, ამიან დევი ხმალ გაკრული ჩვენს ჯარებს მოუხდათ და აგრეთვე თავისსა მხეცსა თავი დაანებათ და წამოვიდა და ჩვენს ჯარებში შამოერიათ, ამასთან მრავალი ადამიანი ფალავანნი დახოცათ, გარდა ამისა ჩემს დევ-თაგან ასეთი გამოჩენილი დევნი სულ რქაზედ წამოიგოგო, შემდეგ დი-დის დრიალით სადაც თურქმანის და ბნელეთის სულმწითის შვილებს რმა აქვთ, იქითკენ წავიდათ, ამიტომაც ეხლა ჩვენ დიდი სიფრთხილე გვმართებსო.

რა მანუჩარმაჯვამ ესე გაიგონა. ძრიელ გაანჩხლდა და ასეთი საშინე-ლი ხასე დაუძო, რომ იმის შემხედველს გული გაუხეთქდა, მაშინვე სი-ლას დევი, რომ წინ ედგა საომრად, იმ გაჯავრებულმა გულზედ გაუქანა და ორმოც მწყრთისა მაღლათ შესტა და ამ დევს ასეთი მუშტი დაჰკრა, რომ ერთი თავი სულ მიაწყვლიტა, ამასთან მისწრაფვლასი. გაიკრა. ხმალს ხელი და მაგრათ შემოჰკრა, ხუთბედურთო იმას კი დაეცლინა და იმის საჯდომს ხრიდლის მოასხვედრა, წინა ფეხები და თავი სულ წმინდათ დააყრევინა ამოდენა საშინელი დევი ღელამიწაზედ ისე დაეცა, რომ მიელი არემარე შიოლად შეიძრა. მანუჩარმაჯვა მაშინვე მივარდა და უნდოდა, რომ ერთი კიდევ შემოეკრა და მიწასთან გაესწორებინა, მაგრამ მაშინვე ამ დევის ჯარმა ასი ათასმა მეომარმა დევთა ლაშქარმა ერთიანათ მისცვივდნენ მანუ-ჩარმაჯვას და ისრე შეაყენეს. ამ დროს ზოგმა სიღან დევი მოიტაცეს და ზოგმაც ჯარს შეუტიეს. აქ ამათ შეექმნათ დიდი საშინელი ომი და დიდი სისხლის ღვრა.

მაშინ იმ ხუთის სისხლის მღვრელთა ფალავნებთა რა მანუჩარმაჯვის ასეთი სიმხნე ნახეს, სასწრაფოთ მივიდნენ და გამარჯვება მიულოცეს, მერე სულველად ერთათ საშინლათ ოთხ ნარა გასწიეს და შეუტიეს, ეს იმოდენ-ნა დაგლეჯილი და გაქცეული ჯარები შესძრეს, ზოგი აბრუნებინეს და უკანიდამ ხოცვით მისდიეს.

ამათ ამ ომში თავი დავანებოთ, და ეხლა ამიან დევისა და აგრეთვე იმის საშინელის მხეცის ამბავი მოვისმინოთ.

რა მანუჩარმაჯამ სიღან დევი დაამარცხა, და თითო ნარაც ამ ფალავნებმა გასწიეს და აგრეთვე ჯარებსაც შეუტიეს, მაშინ ამ ნარის ხმაზედ ამიან დევი გამობრუნდა და აგრეთვე მხეცაც გამოაბრუნა, თან ეკითხა: ეს რა ხმა იყოვო, რომ დედამიწა შეინძრაო? მაშინ ყოველივე უამბეს. ამაზედ ისეთი გაწყრა რომ, მეტი აღარ შეიძლებოდა, ამავე დროს დიდათ დაიღრიალა და თვისი მხეცი, საითაც მანუჩარმაჯა და იგი ხუთნი ფალავნები იყვნენ იქით მიუსია, თითონაც თან მიჰყვა. ამ დევს ასე ეგონა, რომ არამც თუ მარტო ჯარს გასრესამდა, არამედ თვით ამ ფალავნებთაც სულ ფეხ ქვეშ გასრესამსო, და თითონაც რასაკვირველია, ისეთი გახარებული უყურებდა, რომ თქმა აღარ უნდოდა.

იმ დროს, როდესაც ეს ჯარები ერთმანეთში აირივნენ, მაშინ ბეგზადმაჯამ შეხედა, ნახა რომ თავიანთ ჯარებში რაღაც ყივილ-კივილი შეექმნათ და უკან მორბიან, ამ დროს ბეგზადმაჯამ ერთი ასეთი დიდის ხმით შესძახა, რომ ის იმოდენა გამოქცეული ჯარი ისევ შეაყენა და შესძახა, ნეტა ისეთი რა მოხდაო, რომ მაგოდენა ჯარები მორბიხართო? მაშინ ერთი ფალავანი წინ წამოდგა და მოახსენა: ეცსო ფალავნებო და ფალავნებთა მეფეო, ერთი მხეცი მამოგვივარია რომელმაც ერთ საათში ზღვრამ დევის ჯარში ას ათი დევი წამოიგო რქაზედ და ეხლა ჩვენკენ მორბისო, ჩვენ ჯერ ქურციის სამხრეთ ცხენი გვეგონა, რომელსაც უკანიდამ ხმალი მოწვდილი მრავალი დევთა ჯარებიც მოსდევდნენ, ერთიც ოთხ თავა დევი მოსდევს. იმასაც ყოველის თავზედ დიდრონი რქები აბია, ესენი ყველანი ისეთი საშინელნი რამ არიან, რომ იმათგან ფალავნებო, თქვენც დიდი საფრთხილე გმართებთო. ამ ლაპარაკში რომ იყვნენ, ერთი საშინელის ქშენვის ხმა მოესმათ, მიიხედეს ნახეს, რომ ერთი უშველებელი მხეცი მორბის და მრავალი დევი მართლაც რქაზედ წამოეგოს. რა იმ მხეცმან ეს ფალავნები დაინახა, ჯერ შედგა და ფრთხობა დაიწყო, შემდეგ ისე ხინჯვა დაუწყო, რომ გეგონებოდა ესმის რამეო, შემდეგ პირი დაალო და ამ ფალავნების შემოუტია. ამ დროს, მანუჩარმაჯამ თვალი შეასწრო და სარქართი ქამანდი მხარზედ გადაიგდო და წინ გადუდგა, მეორეს მხრიდან ბეგზადმაჯამ მოურბინა და შეხედა, რომ დიდი ღრიალით მანუჩარმაჯაზედ გაავეთრებული შემოუტევს და ზარდადებული ზედ ვარდება, ამ დროს, ორისავე მხრის გახურებულმა მეომარმა ჯარებმა ომი მოშალეს და ამ მხეცის და იმ ფალავნების ომს და ბრძოლას ყურება დაუწყეს. ამ დროს

ამასან დევი შედგა და თავის თავად სთქვა ნეტავი ის ყრმა ფალავანმა
შეისანიოს და დაგემორჩილოს რომ უბრალოთ ამ მხეცისაგან არ მოკვდე-
სო. ამ დროს იქ ერთი დევის ფალავანი იყო, რომელსაც მანუჩარის ძალ-
ღონე ენახა, იმან სთქვა, თუ ეს მხეცი მანუჩარშაჰსა გაუძლებს. უნდა ვიცო-
დეთ, დიდი საკვირველება არისო. მაშინ მხეცმა თავი დაღუნა, ამ დროს
მანუჩარშაჰმა ქამანდი ესროლა, კისერზედ მარჯვეთ გადაავლო და გამოსწია.
რა მხეცმან თავისივე თავი ქამანდში იმხარით გაბმული ნახა, მაშინვე სა-
შინლათ დაიღრიალა და გაიქცა. ის ჭაცეცხლეული გულზე ყნდოდა, რომ
ფალავნები რაზედ ეგონ, მაშინ მანუჩარშაჰმა ქამანდი გადაატრიალა და
მედგრათ გასწია და მხეცი თოხავ მუხლებზედ დააჩოქა. მაშინ მხეცი
ზეზედ წამოვარდა და საშინლათ გაიწია, თუმცა მანუჩარშაჰს ქამანდი ხე-
ლიდან ვერ დააძრო, მაგრამ უნდა იცოდეთ, რომ წინადამ სიცოცხლეში
ჩააგდო, მხეცს დიდი ძალა დააკლდა, ჰაერქვე დაეცა და სჩქარით წამო-
ვარდნას აპირებდა. ამ დროს მანუჩარშაჰმა დიდათ მეეცადა, რომ ხელიდან
არ წასვლოდა, ამისთვის ასეთი სურხოხსით მოჰხადა, რომ თითქმის ეს
მხეცი დაამშვიდა და თავის მხარეს გაიბრუნა. მართალია ეს მხეცი დაა-
მორჩილა, მაგრამ ყელში ქამანდი გადუტრიალა და სწორეთ ამ სურნაზ-
მთაგრუნა იგი, მაშინ სულ თრევით მოიტანა. მხეცს ხორხვი დაეწყვიბია.
მანუჩარშაჰმა თოხავ ფეხები ჯაჭვებით მაგრათ შეუკრა, ქამანდი შეხსნა და
ისრულ დააგდო. რა ხოსროვზადშაჰმა, გორმასარშაჰმა, იეგზადშაჰმა, ისა-
ზინმა და რუსზანნარამ და ყველა დანარჩენთა ხელმწიფეებმა მანუჩარშაჰ-
საგან ესეთი მხნეობა დაინახეს, მაშინვე მივიდნენ და გამარჯვების მიულო-
ცეს და ყველამ მუხლზედ აკოცეს. მეტადრე რასაკვირველია, როგორც
ხელმწიფეს მახარობელი გაუგზავნეს და მხეცის შეპყრობა შეატყობინეს.

რა თქმა უნდა, მეფეს ეს ამბავი ძლიერ ესიამოვნა და მახარობელს
კარგი ხალათი უბოძა.

რა ამასან დევმა ეს ამბავი გაიგონა, რომ თავისი საყვარელი მხეცი
მტრების შეუპყრიათ, დიდათ გაანჩხლდა და ბრძანება გასცა: რაც ფალავნე-
ბი და სარდლები ხართ, სულ ყველა მე მომეგროვეთ, რომ ჩემი ცხენიც
წავართვათ და ითონაც სულ ფეხ ქვეშ გავსრისოთო. რა მანუჩარშაჰმა
ამაჯან დევის ღრიალი გაიგონა, მაშინვე იკითხა, ეს ბიღწი რას ღრიალებ-
სო? მაშინ ერთი აიარი მოიჭრა და მოახსენა: ფალავანო, ამასან დევი თა-
ვისის სარდალ-ფალავნებით თქვენზედ გაჯავრებული მოდის და ამას
იმუქრება, რომ ჩემი მხეციც უნდა წავართვათ და ისინიც ამოვწყვიტოთო.
ამაზედ მანუჩარშაჰმა გაიცინა და უბრძანა: აიარო! შენ აქ ჩემთან იყავი და-
როდესაც ამან ან მხეცი წამართვას და ან მე და ჩვენი ფალავნები ფეხ-

ჭკუმ გაგვსრისოს, მაშინ დიდათ დაჩვევსოს.

როცა ამ დაბარაკში იყვნენ, შესხედეს ნახეს, რომ ამიან დევი მოდის საშინლად გაცეცხლებული, ეგანაც დიდი ჯარები მოსდევენ და უცხო ფა-ლევნები. ესენი რა მანუჩარმაჯას სიახლოვეს მოვიდნენ, მაშინვე შედგნენ და ნახეს, რომ ერთი ერმა ფალავანი დგას ორმოცდა სამის იარაღით შე-ჭურვილი, ქამანდი მხარზედ აქვს გადაგდებული და ხელში მძიმე დახტი უჭირავს და ასეთი მრისხანის სახით სდგას და იყურება, რომ იმისი მრისხანება გაცს გულს გაუხეთქდა, გარდა ამისა მარცხნივ და მარჯვნივ ასეთი ფალევნები უდგანან, რომ თავისზედ უმეტესები. რა ამიან დევმა მარჯვნივ გადიხედა, ნახა რომ თავისი მხეცი მაგარის ჯაჭვებით არის დაბმული, რა ამ მდგომარეობაში იხილა თავისი საყვარელი მხეცი, დიდათ გაითრთოლდა, დაიღრიალა და მაღლის ხმით შემოსძახა: შენ მიწისაგან შექ-მნილო! ეგ მხეცი გამომიგზავნე, თორემ ისეთს საქმეს გიზამ, რომ შე-ნის ბოილით შენს ხორცს იგონებ. მაშინ მანუჩარმაჯამ ხმა არ გასცა. მეორეთ კიდევ შესძახა, თუ შენ შენის თავის კეთილი გინდა და ამ ქვეყნიერებაზედ მზის ყურება, ეგ მხეცი განთავისუფლეთ, მაშინ მანუჩარ-მაჯამ შესძახა, შე ბილწო დევო! მაგ შენის დრაგლით და მუქარებით ვის აშინებთ? მე ეს მხეცი რომ შევიპყარ, შენ რატომ იმლენი არ იცი, რომ მე საჯდომი მხეცი არა მყავსდა და შენ კი მანდ ტყუილად სადღის ასრუ-ლებ, განა არ გაქვს გაგონილი, რომ ჩემი მამა-პაპა თუ არ ამისთანა გამოჩენილი მხეცი, სხვაზედ არ შეჯდებიან? და თუ შენ არაო მიგაჩნიავ, მოდი და წამართვი. რა ამ დევმა ამისაგან ესეთი პასუხი გაიგონა, დიდათ გაანჩხლდა და იქვე თავისის სიახლოვეს მდგომთა რამდენსამე ფალავანთ დევთა უბრძანა: ესლავ წადით და ის ამაყათ მოლაპარაკე მიწისთან გაას-წორეთ! და ან ჩემამდის თრევით მოიყვანეთ. მხეციც აუშვით და აქ მომგვარეთ! მაშინვე ორმოცნი დიდროვანი დევთა ფალავნები დიდრონის კეტებით წამოვიდნენ. რა მეთერ აიარმა ესენი წამოსული დაინახა, სირ-ფანგაჰ ნიშანი მისცა და სიახლოვეს დაუდგნენ, რა მანუჩარმაჯის სიახლოვეს ამ დევთა მოახწიეს. მაშინ ეს სისხლის მღვრელი აიარ-ფალავნები იმ რისხვის დევის გამოგზავნილს ორმოც დევებს წინ გადაუდგნენ და დაუწ-ყეს ბრძოლა. ამ ბრძოლაში ორმოციდან ხუთნი ძლივსღა წაუვიდათ ცოც-ხალნი. ამის შემდეგ მეთერ აიარი და სიროვანჯა მობრუნდნენ და მანუჩარ-მაჯას მუხლით აკოცეს, შემდეგ ბოდიში მოახსენეს: ფალავანო, გთხოვთ ჩვენის აჩქარებისთვის გვაპატიოთ. მაშინვე ფალავანი ცხენიდან ჩამოხტა და ორსავეს შუბლზედ აკოცა, და დანარჩენთაც მადლობა უბრძანა.

რა ამ ბილწმა ამიან დევმა ესეთი მხნეობა ნახა იმ აიართაგან, და-

დათ გაიჯავრდა. ამიან დევი რომ ამ გასაჭირვებაში იყო, მაშინ სიდან დევიც იქ მოვიდა და აგრეთვე ყოველნი ფალავანნი და სარდალნი. აგრეთვე მოშან დევი. სამიანამ დევი, ბაგაბაკ დევის შვილი, ხაჩატან და შავის დევის შვილებიც, ერთის სიტყვით, რაც რომ უცხო სარდალ-ფალავნები ჰყვანდათ. სულ იქ შემოიკრიბნენ — დევთა, ჯინთა და ჯადოთა ჯარებიც სულ უკან დააყენეს. რასაკვირველია ყოველივე მეომარნი მანუჩარისასაც ესე ამ წყობით სულ გარს შემოერტყნენ და დადგნენ. რა იქიდან შემოხედეს, მაშინ სთქვეს: ამათთანა ფალავნების ვინ გაუძლებსო? მაგრამ სიმართლე უნდა ვსთქვათ, რომ იმათ შორიდანაც გარგნი ფალავანნი იდგნენ. ჯამ დროს ამიან დევმა ორი დევი ელჩათ გამოუგზავნა რუსმანიანტს და ფალავნებთან, თან შემოუთვალა: მე ვარ მთელის ცათა ქვეშეთა ხელმწიფე, ზღვისა და ხმელეთისა და აგრეთვე ჩემი ძმა და ამხანაგი სიდან დევი, ჩვენ ამას გთხოვთ რომ ჩვენში მშვიდობიანობა მოსდევით, ამ რიგათ რომ ინდოეთი დამიცალეთ ყოფილი და აგრეთვე შენ თითონ რომელიც მაგ შენს ინდოეთში ქალაქს მოიწონებთ იმ ქალაქში ცამეოთხეობით, მანამ ცოცხალნი ხართ, და თუ არ მოისურვებთ და ჩემს სიტყვას არ აასრულებთ, მაშინ ჩემის ძლიერის ლაშქრით მიწასთან გაგასწორებთ; მეორეც ეს, რომ მაგრე ნუ გასთამამებულხართ! რომ ჩემი მსუქი მაგიმბერიათ და მუხთალ დევიც ეს მეორე დაგიჭერიათ, მუხთალ დევის დაჭერა თქვენისთანა ფალავნებისაგან არ შეიძლებოდა, თუმცა თქვენ გგონიათ რომ მუხთალ დევი დაჭერილი გყავთ, მაგრამ ტყუილათ ფიქრობთ — უნდა იცოდეთ, როგორც მუხთალის ვერ დაიჭერთ, ისრეც ჩვენი უნდა გეშინოდეთ, თქვენ ეხლა მუხთალი მაგდა გგონიათ, მაგრამ ეხლა ის ჯარის მოსაგროვებლათ არის წასული და ამ ორიოდ დღეში, დიდის ძლიერის და მრავლის ჯარებით მოვა, ამისათვის მე ძალიან მებრალებით, რადგანაც ახალნი ფალავნები ხართ და გარდა ამისა ძალიანაც მომწონხართ, ამასთან ვერც გამიმეტნიხართ დასახოცავათ. ამის გამო გიცხადებთ გირჩევნიათ დაგვემორჩილდეთ, ამის გარდა როგორც ჩვენმა რაჯიმ ქიმაქმაც გვიბრძანა: თუ დაგვემორჩილდებით, უნდა ყველანი გაგასთავისუფლოთ ყველა გაჭირვებიდან, გარდა ამისა ჩვენმა მაზათ ღმერთმაც ესრე გვიბრძანა: ქვეყნიერობის ძირზედ, ხმელეთზედ და ზღვაზედ ჩვენის მეტმა არავინ არ უნდა იხელმწიფოსო და აგრეთვე ჩვენის რაჯის ქიმაკის მეტმა ღმერთსაც არავინ უნდა იცოსო. ამიტომაც ეხლავე თუ არ მოხვალთ და თავს არ დამიკრავთ, იცოდეთ სულ ერთიანათ ჩემის ხელით ამოიჟლიტებით, და ეხლა თქვენ იცით“.

რა ამ დევის მოციქულებმა ეს ამბავი გაათავეს, ამაზედ როგორც მოგეხსენებათ ამ ჩვენმა ახალმა ფალავნებმა ძალიან ბევრი იცინეს, შემდეგ

რასაკვირველია. ამის პასუხათ როკამბოსტამ მისწერა: მე მანამ ცოცხალი-ვარ და ჩემი ხელმწიფე მეფის ოქრომის პატრონი არდეშირმაჭა და სასა-ფირანი ქურქი ყარამანი. შენ შენის ძალით და შენსავით მეომრის რა-ზმით ეშმაკის შემწეობით ვერცარა ცათა ქვეყნის ხელმწიფობის იმედი და ვერცარა ინდოეთში დაჯდები და ვერც უმანკობათ იადგარი ნახავთ. ჯარები-თუ გინდა მაგოდენა გყავს და ფალავნებიც ბევრი დაგიყენებია, ამ-რეთვე სხვა ჯარებსაც გინდავაც მოელი, და ახლა რაც ხელთ გამოგზავ-ნეთ ისრეთ აღასრულეთ; ჩვენ ცისა და ქვეყნის გამჩენი საბაოთ ღმერ-თის მაჩანი ვართით და იმისი შემწეობით ამა ყოვლისა ვართით, ჩვენც ით-თონ შენ და შენის ჯარებით სულ ფეხ ქვეშ გავსრესთ და გარდა ამა-სა ველარც შენს მხეცზედ შებრძანდებით და ველარც ისრძოლებით, რადგა-ნაც შენზედ კარგი პატრონი იპოვა თქვენმა მხეცმა.

ამ დღეებს ხალათიები ჰქონდა და გაისტუმრა; მაშინ როკამბოსტამ სთქვა: ფალავნებო, რაც იმათი მოციქულების პირებით გვეგზავნებათ ერ-თიც არ აუსრულდებათო, მუხთალ დევის მეორეთ გაპარვა გინდეც მგონია. რა ეს სთქვეს, მაშინვე ზორაბ დევს უბრძანეს და ტუსაღხანაში გაგზავ-ნეს, ზორაბ დევი რომ მივიდა, ნახა აღარც ტუსაღები იყვნენ და აღარც მათი ყარაულები, გამობრუნდა და ყოველივე როგორც ენახა, ისრე მოახ-სენა. რა თქმა უნდა, ამაზედ დიდს გაჯავრებას მიეცნენ. ამ დროს აღმო-სავლეთის მხრისაკენ შეხედეს, ნახეს რომ ურიცხვი დევები, ჯადოები და ჯა-დოთა ჯარები მოდიან, რომ მთლათ ცა, იმათის ორთქლს მოუცვავს და გარდა ამისა, მეტად ჩქარის სიარულით მოდიან. მაშინ როკამბოსტი თა-ვისის ფალავნებით და ჯარებით გაბრუნდა და თავიანთის ციხეზედ მივიდნენ და ჯარები დააბინავეს, თითონ ავიდნენ ციხის თავზედ, ერთ დიდ და მაღალ კოშკზე ტახტები დაადგმევინეს და ზედ დასხდნენ და იქიდან ჯა-რების ყურებას დაუწყეს. ამ დროს მანუჩარმაჭა ძალის ჩამოვიდა და ის ამათ დევის მხეცი მოაყვანინა ისე მაკრული, ჯერ დიდი ხანი უყურა და შემ-დეგ მივიდა და მებრძოლზედ ხელი წაუსვა, ამ მხეცმა ხმა არ გასცა და ემო-რჩილა მანუჩარმაჭეს, ამიტომ რომ პირველ დაწყრომაში მრავალი სცემა, მაშინვე საჭმელი მოატანინა და დაუყარა. მხეცმა ჭამა დაუწყო, ეს მხეცი ამ რიგათ შეიჩვია, ხანდახან გინდეც მაკვდებოდა სიკვდილე და ერთის სიტყვით საბოლოოდ შეიჩვია. თუ რომ მანუჩარმაჭას ველარ ხედავდა, რაც უნდა მაგრათ ყოფილიყო დაბმული, თუნდ ჯაჭვებითაც, მაინც დაგლეჯდა და იმრე ძებნას დაუწყებდა. რა თქმა უნდა მანუჩარს ძალიან უხაროდა.

ამათი დევის მხარეს ჯარები რომ მოუვიდათ, იმ ჯარების მომყვანი მუხთალ დევი იყო, რა ჩამოხდნენ და დაბინავდნენ, ამათი დევს და სიდა-

დევს კიდევ დევნი გამოგზავნაო, თუ თქვენის თავის ხიდოდნეს გინდა-თო, ან მხეცი მაინც გამოგზავნეთო და თუ არა გზავნით, ჩემ ხელქვეით მეხისადმ დევის მოქმედებას, რანაირათ თქვენს მეცნიერებს ჭკუას და ხო-ცავს? უნდა იცოდეთ რომ ჯერ ბევრს ზარალს და ვიწრებს გიზამთო. თუ მხეცს გამოგზავნით, მაშინ თქვენც ცოცხალს გამყოფებით და სიყვარულს თითო ქალაქებს მოგცემთო და თქვენც უზრუნველად იცხოვრებთო, გარდა ამისა ამ ცხრა დღის შემდეგ თქვენის დევის ცეცხლით ვისხდებითო.

ხოსროშაჰზადემ ამაზედ შეუთვალა: „მე და შენი მეხისადმ დევი ორ-ჯერ დამამარცხეთ და ცოცხალი შემინახავს. უნდა ჩემის ხმალის დუმილის იმედი მქონდეს, რომ მეხისმეტად შეგიპყრობთ და მაშინ თუ ცოცხალს ნახავთ, მე მაშინ შენი და შენის რაჯისის მხარე შეგიქმნებით და თუ ოქროის დე-ვის ქალაქის და ციხეს ადგილს, ინდოეთის და უმანკობის თვალებიდგან ვერ ნახავთ, უნდა თქვენს წილად აგვიანებით, დროთი დაიწყეთ და თქვენი სიწმიდეც ადასრულეთო".

ეს დევები ამ ჭასუხით გასტუმრეს, შემდეგ როგომანიანტმა ყმარმანა შეუთვალა და სიროვანეცას: აი ახალი! საჭიროა არის რომ მათი განზრახვა შე-ვატყობინოთ. მაშინვე ეს ამბავი ქართში გამოვიდნენ და წავიდნენ და რო-გორც იყო დღის წვადებით ამ ჯარების შეეპარნენ და სადაც ამათ და სი-დან დევები იყვნენ იმავ-ნიშნის ფანდურებით იქამდისინ მიაწყდნენ და ერთს დამფარულის ადგილიდან ყურს უგდებდნენ. იმ დროს ის მოციქულები დე-ვებიც მივიდნენ და რაც დაინახეს და ან რაც ხოსროშაჰზადის შეუთვა-ლა, ყველა დაწვრილებით უამბეს. მაშინ მეხისადმ დევმა სთქვა: თუ მე ის კიდევ დამამარცხა, არამც თუ მომკლავსო, ჯადოქარი ტყვე გაზთხოვსო და ტივივით გატყვესო, შემდეგ ციხეზედ გადმოვკიდოსო, მხოლოდ ეგონ-დეთ რომ რაც ხოსროშაჰზადეს ჩემზედ უთქვამსო, მე ვითომ იმას უზა-მო, ჩემი დამწვარი და დამატყვევებელი ქვეყანაზედ არ არისო. შემდეგ სიღან დევმა უთხრა ამათ დევს: დევებო ხელმწიფეო, ჩვენ ამ ათის დღის აქ რმს ნულდარ დავიწყებით, ჯარები შემოვარტყათ მთელს ქალაქს და ცი-ხესაო, თავისი დასიცოცხლე ჭირათა და უცხო გმირი და სარდალ-ფეხლებით შევუჩინოთ და ჩვენ ორის დიდროსის ჯარებით ოქროს დევზედ მივიდე-თო, იქაც ჩვენი ჯარები საკმარისი არისო და იმასთან გმირი ფალავნე-ბიცაო: სიღან დევი, მწვანე დევი და კახან დევი ხან-ცეკერ ასის ათასის მოლაშქრით იქ დაგვხვდნენ და ჩვენ მოვეშველებითო, რასაკვირველია ამხანაგებს გზების დახლართვა რმათ მხარეს მადლ ხელ ვერას გაიგებენ და გარდა ამისი მასამ ისინი გაიგებენ, მაშამ ჩვენ კიდეც აქაურობას აყიკდებითო. რასაკვირველია ეს რჩევა ამათ დევმა დიდად მოიწონა და უთხრა: სიღან

დევთ და დიდთ ხელმწიფეთ, ჩვენი თრავეს წასვლა არ გვეპისთ, ამი-სათვის რომ აქ თუ ამოდენა ჯარების პატრონი არ ეყოლებათ, ძნელია ის სისხლის მღვრელი მაჩუჩარმაჯა და იგი თიხნი ფალავანნი დაეცემათ და სულ ამოსწყვეტენ, გარდა მაგის ბრძოლის და თურქმანის ხელმწიფის მეფეებიც მასთ არიან დიდის ჯარებით და ჩვენებს სულ ფეხ-ქვეშ გასრე-სენო, მოდი შენ აქ იყავით მუხთალ დევით, და მე ჩემის საკუთარის დევ-თა ჯარებით წავალთ და მივუვლთ თუ მე თეთრს დევს რა საქმე უყოდა, და იქნება რომ თეთრი დევის ციხე და ქალაქიც სულ დავიჭიროთ, მერე იქიდან ზარბაქ დევის ქალაქებზედაც მივიდეთ, ასპარ და ზანგ დევზედა, რადას ვაგრძელებთ, სიდან დევი და მუხთალ დევი იქ დაგვდოთ დიდროვა-ნის ჯარებით და თითონ კი აიყარა თავისის სარდალ-ფალავნებით და გა-წია თეთრის დევის ქალაქისაკენ.

ახლა ჩვენი აიარების ყურადღება მოვიხსენიოთ. აიარებმა რაც გა-გონეს ყოველივე ან როგორც რას აპირებდნენ ან რაზედ დაიძრეს, ყვე-ლაველივე დაწვრილებით როფშანისტს და იმ უცხო ფალავანთ უამბეს.

რა ესე მოისმინეს ამ ახალთა ფალავანთა, ამაზედ ძალიან შეწუხდნენ რომ ამ ათ დღემდისინ ომები აღარ იქნებათ და უომროთ როგორ უნდა გავძლოთო? მაშინ როფშანისტმა ხუთთავეს შუბლზედ აკოცა და თითო-ასეთი ქალაქები უბოძა რომ, ინდოეთში იმის ბადალი ქალაქი აღარ იყო. ამ სიუხვისთვის რუიზანნარამ დიდათ ისიამოვნა და ეს თავის ძმის წული და ფალავნები ბევრი აცინა, რადგანაც ესენი ამნაირათ სწრაფობდნენ ომებისათვის. მაშინ როფშანისტმა როგორც პირველიდან ომები დაეწყოთ, ამიან და სიდან დევებზედ და ან კიდევ იმათგან მოციქულების მოგზავ-ნა და ერთის სიტყვით, რასაც იმათ შორის საქმეს გაევლოთ და ან ეხლა რამდონისამე ათასის ჯარებით, თეთრს დევზედ, ამიან დევი როგორც წავიდა და აგრეთვე ყოველი ამბავი თეთრსა და მახოუზ დევებისა, რო-გორც ამათი განძრახვა უნდა შეატყობინოს, საჩქაროთ ერთი ჯადო მოახ-მო და ფარულის გზიდან გაისტუმრა და უბრძანა: შენის ხელოვნებით სადამომდისინ უნდა მიხვიდე და ეს წიგნი საჩქაროთ თეთრ დევს მის-ცე, ეს წერილი ჩამოართო და საჩქაროთ გამოსწიოს. დილით წასული სა-დამოზედ თეთრ დევთან მივიდა და მაშინვე ახირ ჯადო წინ გაუძღვა და თეთრ დევთან შეიყვანა. რა თეთრმა დევმა დაინახა უცხო ჯადო, უბძანა: ჯადოვ! საიდან მოხვალთ და ან რა ამბავი იცით? მაშინვე ჯადომ მუხლზე აკოცა: წიგნები ამოიღო და მიართო. რა წიგნები გახსნა და წაიკითხა, მაშინვე უბრძანა თავის დარაჯებს რომ ჯარები დაამზადეთ და ციხეები გაამაგრებინეთო და რაც სამძიმო რამ ჰქონდა სულ თავის გაკეთებულს

გზებში ჩაგზავნა და დიდათ მოემზადა და ოთხმოცჯერ ასი ათასი მეომარი ჯარები ზოგი ციხეზე დააყენა და ზოგიც ციხეს გარეთ. რა ყოველივე თავთავის რიგზე გაამწყო, მაშინვე თავის აჩირ ჯადოს უბრძანა: ჩვენი ამოდენა მომზადება უსარგებლო არისო, ამიტომ რომ, ჩვენ ამიან დევს ჯარსა გზით ვერ დაუდგებით, მხოლოდ უნდა დიდათ ვეცადნეთო, რაც მოხდება—მოხდესო, მერეც ეს, რომ მე თუ ხელში ჩამიგდოვო, უეჭველათ ცოცხალს აღარ გამიშვებსო.

იეთრმა დევმა რა ესე ლაპარაკი გაათავა, როგმასისახტის გამოგზავნილი წერილი ხელმეორეთ დიდის ყურადღებით წაიკითხა. რა კარგათ გაიგონა, რომ რა ომებსაც გაეგლო და რა ომები გარდაეხადნათ და ან რამდენნაირათაც გადარჩენილიყვნენ და ან მანუჩარმაჭისაგან ამიან დევის მხეცის შეპყრობა და ხოსროგზადმაჭისაგან მუხიალ დევის თოჯულ დაჭერა და ისეც გაპარვა, ყოველივე დაწვრილებით წაიკითხა და დიდათ გაოცდა, რა გაიგო იმ ახალის ფალევნებისაგან ისეთი მხნეობა და ახლა იქ იმოდენა ჯარების ციხეზედ და ქალაქზედ გარს შემოხვევა, გარდა ამისა ზიადან დევისა და მუხიალ დევის იქავე ყოფნა და ახალის ფალევნების დიდი ომის დაგვიანებაზედ და ერთ რიგათაც საქმის დამურება და ამ წიგნების საჩქაროთ გამოგზავნა. ამ ამბავების გაგების შემდეგ გარგათ იფიქრა და სთქვა, იქნება მე თითონ მომიხდეს იქ წასვლაო...

ამათ აქ თავი დავანებოთ და ახლა ამიან დევის ამბავი მოვისმინოთ.

რა ამიან დევმა ინდოეთიდან თავისის ჯარებით გასწია, მესამეს დღეს იეთრის დევის ქალაქს დაუახლოვდა, ამ დროს რა სიდან დევმა, ჯახან დევმა და მწვანე დევმა ამიან დევის მოსვლა შეიტყეს, მაშინვე წინ მოეგებნენ, რა დაინახეს მაშინვე დიდის მოწიწებით თაყვანი სცეს და მუხლი აკოცეს.

რა ამიან დევმა თავისი საყვარელნი დევნი და უცხო სარდალ-ფალევანნი ნახა, დიდათ იამა. იმ დროს დიდის სიყვარულით მაშინვე მოიკითხა და ჯარების ამბავი ჰკითხა, იმათაც ყოველივე მშვიდობიანობის ამბავი მოახსენეს. ამის შემდეგ ამიან დევს სადაც ჯარები უნდა დაებინავებინა და ან როგორც იმის ბრძანებას ელოდნენ, ყოველივე მოახსენეს. მაშინ ამიან დევმა უბრძანა სამთავეს: თქვენ თქვენის ჯარებით სამათ გაიყავითო. სიდან დევს უბრძანა: შენ მარჯვნივ მიდით! ახლა მწვანე დევს უბრძანა:

შენ უნდა მარცხნივ მიხვიდეთ! ვახან დევსაც უბრძანა: შენ უნდა აღმოსავლეთის მხრიდან მიხვიდეთ! და შენ ჩემის ჯარებით ჩრდილოეთით მოვადგეთ, ჯარებს ამისა გიცხადებთ რომ ხვალ უეჭველად უნდა მივიდეთ და ციხე უნდა ავიღოთ, დროისაში უნდა ვეცადნეთ თორემ ძრიელ დაგვიგვიანდება და იქნება როგორმე იეთრი დევი ხელთ მოვიგდოთ.

სიდან დევმა მოახსენა: ხელმწიფეო, იეთრის დევისაგან და ახირ ჯადოსაგან ასეთი ნაირად არის გზები შეკრულები და გამაგრებული ჯადოთი, რომ იმათ ციხეზედ მისვლა ძლიან ძნელი არისო. ამაზედ ამან დევმა უბრძანა: თქვენ იმდენი ეცადეთ რომ გულში შიში ნუ გექნებათ. და თქვენ გულადად მიდითო, მე თითონ იმაზე უარესი ჯადო ვარ და თქვენ მიყურეთ იმათ გაკეთებული ჯადოები როგორ გავაქარვებო. ეს სთქვა და მაშინვე მართლაც თავის სარდლების სამივეს რაღაც შეულოცა და უბრძანა: თქვენ და თქვენს ჯარებს ჯადო აღარ მოგეკარებათო.

ამ დარიგების დროს როგორც რომ ხვალისათვის ციხეზედ მისვლაზედ ლაპარაკობდნენ, სწორედ იმ დროს იეთრი დევის ასარი იქ იყო და რაც გაიგონა სასწრაფოთ დაბრუნდა იეთრი დევის ქალაქს და ყოველივე მათი განძრახვა სულ დაწვრილებით იეთრ დევს უამბო. რა იეთრმა დევმა ესე ყოველივე გაიგონა, მაშინვე სასწრაფოთ ჯარები გააწყო და მზადდგა საომრათ.

რა დილა გათენდა, ამან დევი სასწრაფოთ ციხეზედ მივიდა და თავის ჯარები მოიყოლია, მაგრამ ახირ ჯადოს მანქანების სულ ვერა უყორა, მაშინვე დასცეს კაფიას და დარიგებისამებრ იმ რიგათ მივიდნენ, იმავე დროს იეთრის ეცადნენ მაგრამ ციხეს ახლოს ვერ მიუდგნენ. ციხიდან ამდონს ქვას ყრიდნენ, რომ მრავალი დევი ამოწყვიტეს. ამან დევმა რა თავიანთ ჯარების ჩირგულმავე დამარცხება იხილა ძრიელ გაჯავრდა და ზედასხმით იერიში მიიტანა, ამავე დროს აღარც ქვების მოყრიდა და თავისი ჯარებით გამხეცებული ციხის კარებს მიაწყდა, ამ დროს კარებს ისეთი გურზი დაჰკრა, რომ კარები სულ ლეწამს, ლეწამს დაამსხვრია, შემდეგ შიგ ციხეში შევიდა და თავისი ჯარებიც სულ შიგ შეიყვანა. აქ იეთრმა დევმა თავისის ჯარებით წინ მოეგება, მაგრამ სამი დღე და ღამე დღეს საშინელს ბრძოლაში იყვნენ. მეოთხეს დღეს ბრძოლას ვეღარ გაუძლეს, ამ ბრძოლაში იეთრ დევს დიდი ძალი ჯარები ამოუწყვიტეს. იეთრმა დევმა დაინახა რომ ვეღარაფერს გააწყობდა, მაშინვე ცარიელი ციხე ამათ დაუგდო და თითონ თავისი ჯარებით და ყოვლის მამაცი ხალხით ფარულის გზიდან წავიდა და გზა ისევ ასე ნაირად გააწყო, რომ ვერავინ მიხვდებოდა თუ იქ გზა იყო. ამ წამოსვლის გზებზედან მრავა-

ლი ჯარები ჩააყენა და ძლიერადაც გაამაგრა; შემდეგ თითონ თეთრი დევი პირდაპირ ქურუქ უარამანისაკენ და არდევანშაჰისაკენ წავიდა. ამ დროს წერილები დასწერა, ერთი ინდოეთის ხელმწიფეს გაუგზავნა და მეორეც იმ გმირთა ახალთა ფალევანთა გაუგზავნა და ამ შემთხვევაში რაც თავს გარდახდომოდა, სულ დაწვრილებით აცნობა, გარდა ამისა ერთი წიგნიც კოჩლ მათუზ დევს მისწერა და დიდათ გააფრთხილა, გარდა ამისა ისიც დაუმატა, თუ ვინიცობა არის, მანდაც მოგიხდესთ, თქვენც მაშინათვე აიყარენით თქვენის ლაშქრით და ინდოეთისაკენ წადითო.

თეთრმა დევმა რა ესე დაასრულა, შემდეგ დიდის მწუხარეთ ანბირ დევის ქალაქებისაკენ არდევანშაჰსთან გასწია.

თეთრი დევის ამბავი ამ მიმავლობაში დავუტეოთ და ეხლა ამიან დევის ამბავი მოვისმინოთ.

რა ამიან დევმა ციხე და ქალაქი წაართვა თეთრ დევსა და შიგნით შავიდა, ნახა რომ, ისეთი მშვენიერი სასახლეები და მშვენიერი მინარეთები ფარვან დევისაგან გაკეთებული და სულ ასრეთ ცარიელი დახვდა, რომ სულიერი ვერ ვინ იპოვნეს, ამიან დევმა ამაზედ ძალიან გაიკვირვა და სთქვა: თუ ჭაერით წავიდნენო, ჩვენი ჯარები ორი და სამი წილი სულ ჭაერში არიანო! და თუ ჭაერით არ წავიდნენ, მაშ სად გაჰქრნენო? და თუნდაც ჭაერითაც წასულიყვნენ, ჩვენი ჯარები მაინც ნახავდნენო; გარდა ამისა, თუ დედამიწაში ჩაძვრნენო ეშმაკნი ხომ არ იყვნენო? ამაზედ ამიან დევი დიდს საგონებელს და ფიქრში შავიდა და მრავალსა ალაგსა ძებნა დაუწყო, ეს ძებნაც ამაოთ ჩაუარა და სულ ვერა გაიგო რა. მაშინ თავისი ჯარები ციხეში შემოიყვანა და იქ დააბინავა, მერე ციხე კარგათ გაამაგრებინა, ერთის სიტყვით ათი დღე სულ მომზადებაში იყვნენ, ამის გარდა კიდევ დიდი ძალი ჯარები მოუვიდათ და ეს უფრო იყო მისგან გასაკვირველი, რომ რა დროსაც მოინდომებდა იმავე წუთში ასი ათასობით ჯარი მოუვიდოდათ.

ამიან დევი რა ყოველივე საქმეს მორჩა, და დიდი ჯარები და სარდალ-ფალევნებიც მოუვიდნენ, მაშინვე ათჯერ ასი ათასი კარგი მეომარი ჯარები ციხეს გარეთ დააყენა და შვიდჯერ ასი ათასი ციხეში დააბინავა, ამას გარდა სიდან დევი, კახან დევი და მწვანე დევი იქვე ციხეშივე შიუჩინა და დიდი სიფრთხილე უბრძანა: რაც შეიძლება რიგიანათ მოიქეცითო: გარდა ამისა შორს დარაჯები დაიყენეთო და ჯარები არავისი მოგეპარო-

თო! მაშინ ამათ მოახსენეს დევთა ხელმწიფეო, ვის შეუძლიან ჩვენის მო-შით აქ მოგვიდგეს? გეფიცებით რაჯიბს ეშმაკს, რომ სულ დუგმა-დუგმად გაქცევთო, გარდა ამისა აქამომდე ვიღა მოახწევს, ციხეც საუცხოვოთ რომ გავამაგრეთ, ეხლა სულ ათასი კაციც რომ ვიყვნეთ და მთელი ქვეყ-ნის ლაშქარიც რომ მოგვადგეს, მაშინაც ვერ შამოვლენო და ვერც მო-გვერევიანო.

ამ ლაპარაკში რომ იყვნენ, ამ დროს ამიან დევმა უბრძანა: დევნო! მართალია რომ მუხთალ დევს ნუშარ დევისთვის შველა უთხოვნია და იმა-საც დიდის ჯარით მოელიანო, მაგრამ ჯერ არ ვიცი მოსულა თუ არა? მხოლოთ თუ ის მოსულა, მაშინ აღარაფრის დარდი და საომარი აღარა გვექნებაო, ამიტომ რომ ნუშარ დევის დედის ძმები ესე იგი მაგისი ბი-ძები, სულ ყარამან სააბყარანს ქეჩუკ ყარამანის პაპას ამოუწყვეტია და ახ-ლა რაკი გაუგონია, რომ ჩვენ ხმელეთზე ამოვსულვართ და გარდა ამისა, ისიც რომ, ჩვენ დიდი ომებიც გვაქვსო, ამიტომ მაშინვე წამოსვლა დაუ-პირებია, თანაც დამუქრებია, რომ როგორც ყარამანმა ჩემი ბიძები ამო-წყვიტაო სამნი ძმანი ერთად, ისრეც მე უნდა ამოვწყვიტოვო სულ ერთი-ანად ყარამანის ჯიშის ჩამომავალნიო. ეხლა ჩემის ფიქრით რასაკვირველია რომ იმისი მეომარი ფალევანი დევებშიაც არავინ გამოვაო, არამც თუ მი-წიდან ნაშენთა ადამიანთა ფალქვანი გამოვიდეს მისი მეომარიო.

რა ეს ამბავი სოლან დევმა, მწვანე დევმა და საზარან დევმა გაიგო-ნეს, დიდს სიხარულს მიეცნენ და ამიან დევს მოახსენეს: ჯერ აქამდისი-ნაც აღარ გვეშინოდა, რადგანაც ეს ციხე ჩვენ ხელში ჩაგვივარდაო და მე-ტადრე ეხლა, სულ აღარ უნდა გვეშინოდეს, რადგანაც ნუშარ დევი აქ გვეყოლება, რომლის შიშითაც ზღვაში ნიანგს და ხმელეთზედ დევთა და ჯადროთაც ვერ გაუძლიათ, და რა თქმა უნდა, მიწიდან შექმნილნი მებრძოლ-ნი ნუშარ დევის შიშით ჩვენამდის სულ ვერ მოვლენ.

თქვენ ჩემნო დიდებულნო ფალევანნო, სთქვა ამიან დევმა, სულ ჭეშმარიტია რასაც თქვენ ბძანებთ, მაგრამ ნუშარ დევის მოსვლა ფარუ-ლათ არის, რადგანაც იმნაირის მუქარებით მოდის, რომ ერთს მეომარს ცოცხალს აღარ გაუშვებს. მხოლოთ მანამდის ის მოვიდეს, მე იმისი მე-შინიან რომ, თეთრი დევი ჩვენ მტრებთან ხომ არ გაგვექცა? და ერთ დამეს ერთად არ დაგვეცნენ, გარდა ამისა, მე კიდევ არა მჯერა, რომ ამ ციხეს მოსასვლელი და წასასვლელი გზები არა ჰქონდეს, უეჭველია ამას ფარული გზები ექნება, რომელზედაც ჩვენ არ მივხვედრივართ, აი ამის-თვის უფრო მერიდება, რომ ფარულის გზებიდან არ მოგვეპარონ, რო-მელიც ჩვენ ვერ გამოვიკვლიეთ.

„ამ დაზარაკში რომ იყვნენ, შემდეგ ერთი წიგნი დასწერა სილან დევთან და საქმის ვითარება ყოველივე დაწვრილებით აცნობა, ან როგორც გაემარჯვნათ, ან როგორც ოთხი დევი გამოჰშარგოდათ, ან თითონ ციხე როგორც გაამაგრა, ან რამდენი ჯარის სიმრავლით ამ ციხეში შესულა, ან თავისი ანბირ დევზედ წასასვლელათ მზადება და ციხის ოთხივე გზების ყურ ჭრევნა და სხვა ამბები; გარდა ამისა, წერილში სთხოვს: რომ მუხთალ დევი ყოველთვის თავის ხელოვნებით მალმალ აქ ჰაერით დიდრონის ჯარებით მოვიდეს ხოლმე, აქაურობას თვალ-ყურს ადევნებდეს და ხანდისხან ჩემთანაც მოვიდეს. და მე ეს არის დილაზე ადრეანათ ზარბაქ დევის ქალაქებს მიუხდებით, გარდა ამისა, როგორც მესმის შეიდის იელიმის ხელმწიფე არდევანშაჰა, ქურუკ ყარამანი, ფაშკუნჯი, საჭმან ალამზადი და ფარვან დევი დიდის ძალის ჯარებით იქ მოგროვილანო და აი იმისთვისაც მინდა, რომ მუხთალ დევი ათ დღეში ერთხელ მაინც დამხვდეს ხოლმე; და რადგანაც ნუშარ დევი შენთან მოსულა, მანდ უფრო აღარაფრის ფიქრი აღარა გაქვს და როდესაც შენც მანდაური ომები მორჩე, შენც მალე მომეშველე, რადგანაც სულ აქ არიან მოგროვილნი.— გთხოვთ, ამ წერილის პასუხი მალე მომწერეთ“.

შემდეგ ეს წერილი აიღო და ერთ მალჯით შავალს დევს მისცა და ჩქარა გაისტუმრა.

ამათ აქ თავი დავანებოთ და ეხლა სილან დევის ამბავი მოისმინეთ.

რა დილა გათენდა და ქვეყნის-დამამშვენებელმა მზემ თავისი სხივებით ქვეყანა მოჰფინა, ამ დროს მეხედეს ნახეს, რომ შორიდან ერთი დევი მოფრინავს, ამას კარგათ დააკვირდნენ და ნახეს, რომ პირდაპირ ამათ ჯადოთ ჯარში მოდის. მაშინვე ამათ მუხთალ დევთან შევიდნენ და მოახსენეს: ხელმწიფევ, დასავლეთის მხრიდან ერთი დევი პირდაპირ ჩვენს ჯარში მოჰფრინავს. ამ ამბავზე მუხთალი დევმა მაშინვე უბრძანა: მალე შემიტყეთ, ვინ არისო?!

რა ესენი კარში გამოვიდნენ, მაშინვე ნახეს, რომ ერთი დევს, სულად დევი მოუძღვის და მაშინვე მუხთალთან შეიყვანა. რა მუხთალმა შეხედა, მაშინვე ჰკითხა: დევო, ეგრე გაჩქარებული საიდან მოდიხარო? მაშინვე ამ დევმა წიგნი ამოიღო, მიართო და გარდა ამისა მოახსენა: ნუშარ დევიც მობრძანდება შვიდჯერ ასის ათასის სულ დევთა და ჯადოთა დაშ-

ქრითაო. რა ნუშარ დევის მოსვლა მუხთალ დევმა გაიგო, მაშინვე სიდან დევთან შეიყვანეს, რა სიდან დევმა იგასი მუხთალი და იმასთან ერთი უცხო დევი დაინახა, მაშინვე ჰკითხა: ეგ უცხო დევი ვინ არისო? მუხთალმა მოახსენა: ყოვლად ძრიელო სიდან დევო. მიხარებია რომ ნუშარ დევი მობრძანდებაო შვიდჯერ ასის ათასის დევთა და ჯადოთა ჯარითაო.

რა ესეთი სასიამოვნო ამბავი გაიგონა, მაშინვე სამხიარულო ნადარას შეაბერინა, ეს უცხო დევიც ძვირფასი ხალათით შემოსეს და მუხთალ დევს მოახსენეს: ჩვენ ეხლავ უნდა ორასი ათასის დევთა ლაშქრით მოვეგებნოთო.

ამათ აქ თავი დავანებოთ და ეხლა ისევ როვშანბახტის ამბავი მოვიხსენიოთ.

ამ დროს როდესაც როვშანბახტი და ეს ახალნი ფალევანნი: მანუჩარშაჰა, ხოსროვშაჰა, გორშარაბშაჰა, ბეგზადშაჰა და ბარზინი ამიან დევის ლაპარაკში იყვნენ, სწორედ ამ დროს შუთურ და სიროვანჯა აიარები შემოვიდნენ, ხელმწიფეს და ამ ხუთთა ახალთა ფალევანთა მოახსენეს: ხელმწიფენო და ფალევანნო, სიდან დევის ლაშქარში ერთბაშათ სამხიარულო ნადარის კვრა შეექმნათ და უნდა იქ გიახლოთ, გარდა ამისა მე წუხელის თითონ იქ ვიყავ და არაფერი სიმხიარულე არა ჰქონდათ რაღა დღეს ამ დილით ეს ამბავი შეუდგათო.

ამ ამბავის გამგონმა ხელმწიფე როვშანბახტმა მაშინვე ნება დართო წასასვლელათ. რა შუთურ აიარი და სიროვანჯა გამოვიდნენ, მაშინვე დევის სახეთ შეიცვალნენ და გამგზავრდნენ. როდესაც მივიდნენ იმ დევთა ჯარის სიახლოვეს, შუთურ აიარმა უთხრა სიროვანჯას, მოდი შენ მარცხნივ წადი და მე მარჯვნივ წავალ, ამიტომ რომ, დღე არის და არა შეგვამჩნიონრა, მხოლოთ იმდენი უნდა ვეცადნეთ, რომ ერთმანერთი არ დავკარგოთ. როდესაც ესენი ცალკ-ცალკეთ გაიყვნენ, მივიდნენ, ნახეს რომ; რაღაც ჯარის არეულობა არის. ამ დროს ესენი ერთს ხალვათში შეიყარნენ და ერთმანერთს ეუბნებოდნენ, ნეტავ ვისგნით გავიგოთ თუ ამ ჯარებს რათამზადებს? ამ ლაპარაკის დროს, ნახეს რომ ერთი მოხუცი დევი ერთ ჯადოს ესაუბრებოდა, თუ როგორ ჩუმათ მოიწვიეს ეს დიდი და ქვეყნათ განთქმული ნუშარ დევი, რომელიც ნუშარ დევის სიმძლავრე მთელს ზღვათა და ხმელეთთა შორის განთქმულია, და მე ეს მიკვირს, ეუბნეთო-

და დევი, თუ როგორ და ანუ საიდან შეატყობინეს? ესენი ამ საუბარში რომ იყვნენ, ამ დროს შუთურ აიარი და სიროვანჯა უკან ყურის გდებით მისდევდნენ.

ამათ აქ თავი დავანებოთ და ესლა მოვიხსენიოთ სიღან და მუხთალ დევების მიგებება ნუშარ დევთან.

როდესაც მუხთალ დევმა ჯარები სულ გააწყო და გაისტუმრა, მაშინვე სიღან დევთან შევიდა და მოახსენა, ჯარებს გზას დავაყენე და თქვენი ტახტიც მზათ გახლავთო. რა სიღან დევმა ესე მოისმინა, მაშინვე გამობრძანდა, ამ დროს თვისი ტახტიც წინ მოაგებეს ამათ ზედ დასხდნენ და გასწიეს. რა მიუახლოვდნენ ერთმანერთს, მაშინვე ძირს ჩამოვიდნენ და ერთმანერთს ქვევითათ მიეგებნენ; ამათ როდესაც ერთმანერთი დაინახეს, მაშინვე გაექანნენ და თავიანთი უმსგავსი და დორბლიანი ტუჩებით ლოშნა დაუწყეს, რა სალმობა გაათავეს, მაშინვე შინისკენ წამოვიდნენ, რასაკვირველია, დიდის დიდებით მიეგებნენ და პატივცემით მოაბძანებდნენ.

ამ დროს როდესაც ნუშარ დევმა გადმოხედა და ეს ამოდენა ტყე და მინდორი, აგრეთვე მთები სულ დევთა, ჯინთა და ჯადოთა ჯარებით მოცული დაინახა, ამაზედ დიდათ გაიკვირვა და სიღან დევს ჰკითხა, ეს ამოდენა ჯარები და კარვები ვისი მხრისა არისო? მაშინვე სიღან დევმა მოახსენა: ზღვისა და ქვეყნის დიდებულო ხელმწიფევო, ამას რასაც ხედავთ, ვიდრე იმ ქალაქამდე ჩვენია და იმ ქალაქის მარჯვნივ და უკანა მხარესაცა კარვებია დაშვებული, ის როშანბასტის ლაშქარია და მარცხნივაც სულ თურქმანის ხელმწიფეების შვილების ლაშქარნი სდგანანო.

რა სიღან დევმა ეს ამბავი გაათავა, ამ დროს კიდეც თავიანთ კარავს მოვიდნენ, როდესაც კარავში შებრძანდნენ, ამ დროს ყველა თავთავის საკადრისს ალაგას დასხდნენ. მაშინვე რასაკვირველია დიდი მეჯლისი გამართეს. რა ამ ლხინსა და მექცევაში იყვნენ, იმ დროს შუთურ აიარი და სიროვანჯა თან მეჰყვნენ და ნუშარ დევის სიახლოვეს დაუდგნენ, ამ დროს როდესაც ნუშარ დევი ზარხოშათ შეიქმნა, მაშინ სიღან დევს ჰკითხა, რატომ არაფერს შემატყობინებ თქვენს თავს გარდასავალსაო? მე როდესაც ფარულად შემატყობინა მუხთალ დევმა თქვენი ძრიელი ომები, მე თითონ დიდი მადლობა უთხარ მაგ თქვენის ომების დაწყებისთვის, რად-

განაც მე თითონ ძალიან სისხლით მწყურია მაგ ყარამანის ჯიშისა, რადგანაც მაგათ ამომიხოცეს ქვეყანაზედ განთქმული დევთა და ჯადოთა ხელმწიფეები, ესე იგი ჩემი დედის ძმები შამბასარ დევი, ათარ დევი და ქელაშ დევი, რომელიც რომ იმათი შიშით ქაჯის მთაში არამც თუ ადამიანთა ნათესავს გაევლო, არამედ დევთა და ჯინთაც ვერ გაევლოთ, მაგრამ რადგანაც მე მაშინ დედაჩემი ამიან დევის ბიძასთან გამეგზავნა და იმ წყეულს ყარამანს ისე ამოეჟლიტნა, რომ მოამბე აღარ გეეშო, და იმათი დევთა ლაშქარიც სულ ზიანათ ღმერთი ეწამებინათ და რადგანაც მოამბეთ აღარავინ დარჩენილიყო, იმის გამოთაც მე გვიან შევიტყე; მხოლოთ როდესაც კი გავიგე, იმ დღის აქეთ არის, რომ სისხლი მწყურია, და იმის შემდეგ რაკი ყარამანის სიკვდილი გავიგე, მეც იმაზედ დავიშალე წამოსვლა. მაგრამ რადგანაც ეხლა თქვენ დაგიწყვიათ მაგათთან ომი, ეხლა ისეთი საქმე უნდა დავმართო, რომ მეორეთ მოსვლამდის ისსენიებოდეს.

ამისთანა ნუგეშისათვის ყველამ დიდათ ისიამოვნეს და მაშინ სილან დევმა დაიწყო და პირველიდან ბოლომდე, როგორც რა ომები გარდახდენოდათ სულ დაწვრილებით მოახსენა და გარდა ამისა, როგორც ამიან დევის მხეცი შეიპყრეს, ან რამდენა ლაშქარი ამოუჟლიტა და ბოლოს როგორც შემდეგ დაუჭირათ და ან როგორც ეხლა მანუჩარშაჰს საჯდომათ ჰყავს, ან კიდევ როგორც ხოსროვშაჰმა მუხთალ დევი ორჯერ როგორც შეიპყრეს და იმათი მცველების დახოცვა და გამოპარვა, აგრეთვე ამიან დევის თეთრ დევზედ გამგზავრება და აგრეთვე სულ ყოველივე ესრეთ დაწვრილებით უამბო.

რა ნუშარ დევმა სილან დევისაგან ამნაირათ ომიანობა გაიგონა, და ახალთა ფალევანთაგან ამისთანა გამორჩენილს დევთა ხელმწიფეებთან ესეთი შეუპოვრობა ისმინა, მაშინვე მუხთალ დევს უბრძანა, რომ ამ სამის დღის შემდეგ უეჭველათ ომი უნდა დავიწყოთო და მათი ლაშქარი სულ მთლად უნდა ამოვწყვიტოთო, ერთი მითხარით, ეს ახალი ფალევნები რომლისა და ანუ ვისი შვილები არიანო? ამ დროს იქ ერთი მოხუცი დევი იყო, იგი ფეხზე წამოდგა, ნუშარ დევს თავი დაუკრა და შემდეგ დაწვრილებით მოახსენა: დიდებულო დევთა ხელმწიფევ, მანუჩარშაჰს რომელსაც მოგახსენებენ, ის გახლავთ ქუჩუკ ყარამანის შვილი, ესე იგი ყარამან სააჰიბყირანის შვილის შვილია და ის ოთხნიც ერთი ხოსროვშირის შვილია, მეორე ყაირანისა, მესამე ყოვლიბანისა და მეოთხეც ბარამ ჯიბილისა.

რა ნუშარ დევმა ამ ფალევნების სახელები გაიგო და აგრეთვე მათი ვინაობა, მაშინვე სიცილი დაიწყო და სილან დევს მოახსენა: ერთი სიტყვით ჩემი პირველი ომი უნდა მანუჩარშაჰსთან მოხდესო, რომ დანარჩენ-

თაც ომი ვეღარ გაგვიბედონ, შემდეგ ყველასი დავიმორჩილოთ და რაჯიბ ეშმაკი ვაწამებინოთ, ამის გარდა თქვენი მიწა გაგხადოთ.

ამ ლაპარაკში და ქადილში, რომ იყვნენ, ამ დროს შუთურ აიარი და სიროვანჯა გამოვიდნენ და ჩუმის სიარულით წამოვიდნენ.

ესენი ამ ქადილში დაუტევეთ და ეხლა როვშანბახტის ამბავი მოიხსენიეთ.

როდესაც როვშანბახტის და ამ ხუთთა გმირთა ფალევანთა მეჯლისში ისხდნენ, იმ დროს რუიზანნარამ ბძანა; ნეტავ რათ დაიგვიანეს ჩვენმა შუთურ აიარმა და სიროვანჯამ? მაშინ როვშანბახტმა ბრძანა, მეც სწორეთ მაგაზედ ვფიქრობდით, მაგრამ ამისათვის უფრო არ მეშინიან, რომ იმათ იმისთანა აიარი არა ჰყავანდათ რომ ჩვენებს იმათთაგან რაიმე ვნებოდათ და თუ ეხლა რაღაცა ჯარეში რომ მოუმატათ, იმათში ხომ იმისთანა ეშმაკი არა გამოჩენიათ და მახეში ხომ არ ჩააბეს? ამ დროს მანუჩარშაჰმა ბძანა, ნეტავი ერთი მახეში გვებნენ, და სხვა არაფერი მინდა, რომ ხანდისხან გავაჯავროთ ხოლმე.

ამ ლაპარაკში რომ იყვნენ, შუთურ აიარი და სიროვანჯა შემოვიდნენ. რა რუიზანნარამ დაინახა, შუთურ აიარი და სიროვანჯა, მაშინვე პირზედ შესცინეს და მანუჩარშაჰს ნალაპარაკევი უამბეს აიარებს და მრავალი იცინეს. მაშინ შუთურ აიარმაც სიცილით სთქვა, ხვალ ზეგის გამოჩნდება ვისაც დაიჭერენ, ამაზედ უფრო გაიცინეს. შემდეგ როვშანბახტმა მოახსენა; აბა ერთი ყოველივე გვიამბე, მაშინ შუთურ აიარმა თავიდან ბოლომდე უამბო: როგორც ნუშარ დევი ემუქრებოდა, ან როგორც ეს ახალი ფალევნები არაფ შეიმჩნია და იფუქსავატა, ან როგორც მესამეს დღეს ომი იწადილა, პირველადოვე მანუჩარშაჰსთან და აგრეთვე რაჯიბის წამება. ყოველივე მოახსენა.

რა ეს ამ ფალევანთა გაიგონეს, მაშინვე აქეთ იქით ზომორები დაიწყეს და დიდი სიმხიარულე. შეუდგათ და ამ დროს, გორშარაბშაჰმა სთქვა: ფალევანნო, მაინც-სულ სტიროდით რომ სანადირო ამიან დევი გაგვექცაო და აი ეხლა უკეთესი გამოგვიჩნდაო.

ამ დროს როვშანბახტმა ბრძანა: ფალევანნო, თქვენ სიცილით მიილეთ და სანადიროთ გიხარიანთ, მაგრამ უნდა იცოდეთ რომ, როდესაც მამაჩემი მაგის მძლავრობას მოიგონებდა ხოლმე, ძალიან აქებდა და რო-

გორც მე მამიჩემისაგან გამიგონია, მე სწორეთ ძალიან დამაფიქრა და გიდევც მიკვირს, რომ ეგ აქამდისინ სათმრათ არ გამოჩენილა და ეს ომი ჩუმარ დევისთვის პირველი იქნებაო. მაგრამ მაგისი შიშით ზღვაში ნიანგი და ხმელეთზედ დევს ვერ გავვლო, მე ამნაირათ მაქვს გაგონილიო. მაშინ რუიზანნარამ ბძანა, ჩვენი საბაოთ ღმერთი იმას იმ ძალას არ მისცემს, რომ რაჟიბ ეშმაკი გაატინოს. ამ ლაპარაკის დროს ხოსროვზადშაჰამ ბრძანა, ფალავანნო, რამდონათაც მძლავრი და ძრიელი იქნება, იმდენი დღით მეტი სანადირო გვექნება.

ამათ იმ ლაპარაკში თავი დავანებოთ და ეხლა ისევ თეთრი დევის ამბავი მოისმინეთ.

როდესაც თეთრი დევი ამიან დევს გამოეპარა, ციხე და ქალაქი დაანება, შემდეგ თითონ ფარულის გზებში ჩამოვიდა და თავისის ჯარებით და ყოველივე თავისის ძალებით ერთს ფარულ ადგილს დააბინავა, ამის გარდა მოქალაქეთაც და იქ მცხოვრებთა დედათა თავიანთის ხაზინებით ბინა მიუჩინა. რა ესე ყველანი თავთავის ადგილს დააბინავა, მაშინ ერთი წიგნი ინდოეთის მეფეს მისწერა და ერთიც მათუზ დევს, და ამ წერილებით თავისი ყოველივე გარემოება გააგებინა. რა ამასაც მორჩა, ბოლოს თითონაც გასწია, სამი დღე რომ იარა, მეოთხე დღეს ანბირ და ზანგ დევების ციხეში ამოჰყო თავი თავისის მცირე ჯარით.

ამათ აქ თავი დავანებოთ და ახლა არდევან შაჰის ამბავი მოისმინეთ.

იმ დროს როდესაც არდევანშაჰა, ქუჩუკ ყარამანი, ქაბულის ხელმწიფე ნარიმანი, ფაშკუნჯი, ყოვლიბანი, ხოსროვზადშაჰა, ყათრან, ბარამჯიბილი, ფარვან დევი, ზორაბშაჰა, საჰმან და გარდანქეშანი ყველანი ერთად ისხდნენ და დიდი მეჯლისი ჰქონდათ, იმ დროს ერთ ხანათ ფაშკუნჯმა თავის მარჯვენის ფეხის ფჩხილში ჩაიხედა და დაინახა რომ დიდის მწუხარეების ამბავს რასმეს შეიტყობსო, და ამაზედ ძრიელ შეწუხდა, მეტადრე იმ ხუთთა ახალთა ფალევნებისათვის და რადგანაც იქით ომი ეგუ-

ლებოდათ ფურო იმისთვის სწუხდა, მაგრამ მერე მოაგონდა, რომ იმ ხუთთა ფალევანთა და ან ინდოეთის ხელმწიფეს გაჭირება რომ ჰქონდეთ, მაშინვე ხომ მე უნდა შემატყობინონ? ჩემგან მიცემული ბეჭედი ხომ მანუჩარშაჰსა აქვსო, იმ ბეჭედის საშვალებით ჩქარა შეგვატყობინებსო; მაგრამ როგორც ვატყობ ამ ორს საათში ამბავს რასმეს გავიგებთო.

ამ ფიქრებში და სჯაში რომ იყვნენ, იმ დროს კარზედ მსხდომთ-აიართა იხილეს, რომ ერთის მხრიდან მცირე ჯარი გამოჩნდა, რა ამ ჯარს დააკვირდნენ, მაშინ ნახეს, რომ ციხეში შემოვიდნენ და წინ ერთი უშველებელი თეთრი დევი მოუძღვის, ამათ მაშინვე ასიმ აიარს აცნობეს, ასიმმაც ჩუმათ გარდანქეშანს აცნობა რომ თეთრი დევი მოვიდა მტერის ჯარებითაო, მხოლოთ ისე ვგონებო რომ კაი ნიშანი არ არისო. რა გარდანქეშანმა ესე ამბავი შეიტყო, მაშინვე კარში გამოვიდა და შეხედა ნახა, რომ მართლაც თეთრი დევი ძრიელ დაფიქრებული მოდის. ასიმმა მაშინვე რამდონიმე აიარი წინ მიაგება, თითონ სასახლეში შევიდა და მოახსენა: შვიდის იყლიმის ხელმწიფეო და საპერანო, ხმელეთის ფალევანნო და სარდალნო, თეთრი დევი მტერის ჯარებით გიახლათო და ეტყობა, რომ დიდათ მოწყენით არისო. ამ ამბავის გაგებაზედ მაშინვე წამოცვივდნენ და კარში გამოვიდნენ, ამ დროს ფარვან დევი წინ მიეგება, ერთმანერთს გარდაეხვივნენ და ლოშნიდნენ, შემდეგ თეთრმა დევმა შვიდის იყლიმის ხელმწიფისა და საპერანის და აგრეთვე იმ ოთხთა გმირთა ფალევანთა ამბავი იკითხა, ამაზე ფარვან დევმა მათი მშვიდობით ყოფნა მოახსენა, მხოლოდ ამ კითხვაზე ფარვანმა როგორღაც შეატყო, რომ ერთი რამ ამბავი უნდა იყოსო, რომ ეს ესრეთ გაჯავრებული მტერეს ჯარით აქ მოვიდაო და იმავე დროს თუმცა არა ჰკითხა რა, მაგრამ მაინც რადაც ეჭვი შეეპარა, შემდეგ წინ გაუძღვა და სასახლისაკენ წავიდნენ, ამ დროს წინ პირველი ქუჩუკი მოეგება, შემდეგ იგი ოთხთა ფალევანნი წამოვიდნენ ლაპარაკით და არდევანშაჰსთან შევიდნენ და მოახსენეს: დიდებულო ხელმწიფეო, თეთრი დევი გიახლათო. ამავე დროს ქუჩუკი და თეთრი დევი ხელი-ხელში მიცემული შემოვიდნენ. ამ დროს თეთრი დევი მაშინვე გაექანა და ხელმწიფეს კალთაზე კოცნას ლამობდა, ხელმწიფემ არა ინება და პირზედ აკოცა, შემდეგ დიდის მშვიდობით მოიკითხა, ამავე დროს ფაშფუნჯმა და იმ ხუთთა ფალევანთა მიუსალმეს, შემდეგ გადავიდნენ და უფლანი თავთავიანთ ალაგს დასხდნენ.

რა ბანოვანთა თეთრი დევის მოსვლა შეიტყეს, სულ კარში გამოვიდნენ და მეჯლისში შევიდნენ. როდესაც თეთრმა დევმა დედოფლები დაინახა, მაშინვე შაჰნაზდუხტსა, სალვიხურამანს და აგრეთვე სხვათა ბანო-

ვანთა მძიმეთ თავი დაუკრა, შემდეგ დედოფლებმა მოახსენეს. მშვიდობა შენი ნახვათ და ლასხდნენ. მაშინ თეთრმა დევმა ნადიმი გასწია და საჭმელი მოართვეს რა საჭმელი გაათავა და პურის ჭამას მორჩა, ხელმწიფე და ფალავანნი სულ ბირში შეექცეოდნენ და მაშინ არდევან შაჰმა უბრძანა: თეთრო დევო, და დევთა ხელმწიფევო, აბა ესლა ინდოეთისას რა ამბავს გვეტყვით და ან მაღრიბისათ და ან შენის სახელმწიფოსით? გარდა ამისა როგორც მოგიცლიათ, აქეთ წამობრძანებულხართო, ჩვენ გავიგეთ რომ ვითომც მტრისა დიდი ჯარები მოსდგომია ინდოეთსა და თქვენს მხარესაც და თქვენ კი აქეთ მობრძანებულხართო?

მაშინ თეთრი დევი ფეხზედ წამოდგა და ხელმწიფეს მოახსენა: დიდებულო მეფევ, მე თავს არ დავანებებდი ჩვენს სახელმწიფოს და არც წამოვიდოდი, მაგრამ მტრის სიმრავლემ და აგრეთვე ძალამ თავი დამანებებინა და ბეულდებული გავხდი რომ აქეთ წამოვსულვიყავ. შემდეგ მოჰყვა და პირველიდან ბოლომდის რაც ინდოეთზედ საქმეს გაევლო, სულ დაწვრილებით ყამბით და აგრეთვე მანუჩარშაჰისაგან ამაან დევის ცხენის ანუ მიყეის შეპყრობაც მოახსენა, გარდა ამისა, იმათგან რა წიგნებიც მოსვლოდა ყოველივე ყამბით, გარდა ამისა იმ ხუთთა გმირთა ახალთა ფალავანთა, თურქმანის და აგრეთვე ბნელეთის ხელმწიფის შვილების მოსვლაც ყამბით და აგრეთვე მათი ერთგულობით გარჯილობა და სხვა.

რა ქურუმმა თავისი ბედნიერის ქალაქის ესე იგი თეთრის დევის ციხის ამბის გაიგო, და აგრეთვე შიგ მტრის ჯარების ჩაყენებაც და ეხლა იმათი იქ ყოფნაც რომ გაიგო, ასეთ სახით შეიცვალა; რომ პირზედ ვეღარავინ ვერ შეხედეს და ხან მარჯვნივ, ხან მარცხნივ ცქერა და გრეხა დაიწყო, შემდეგ ასეთ ნაირათ და მრისხანეთ გაანჩხლდა, რომ იმის გაანჩხლებაზედ იქ მყოფი სუყველას გაუკვირდათ და ესრე სთქვეს: ჯერ ამ ნაირათ განჯავრებული არ გვინახავსო.

ქურუმა ყარამანმა მაშინვე ხმა მაღლათ დაიყვირა, „ნეტავ ერთი კაცმა გვეითხრას, ჩვენ აქ რათ ვძინებიათო“? რომ მტერთა ჩვენზედ გამარჯვება მოუცემიათო და ამის დროს იმათ საქმე ესე მოხერხებით მოსვლიათო, გარდა ამისა, ჩვენს ქალაქში იმათი მურტალი ლაშქარი ჩაუყენებიათ და ჩვენ კი აქ მოსვენებით ვამყოფებით.

რა ქურუმმა ეს ლაპარაკი გათავა, მაშინ როგშანბახტის მოწერილი წიგნები მოატანინა და ორჯერ და სამჯერ სულ გადაიკითხა, რა იქაც იმისიანა ამბის გაეგლო და ის ახალნი ფალავანნიც ისრეთ შეეწუხებინათ და დღესაც მრავალნი დიდროვანი ჯარებიც გარს ახვევიათო ინდოეთის ტახტ-ქალაქსაო, ამაზედ უფრო დიდათ ჩაფიქრდნენ და შემდეგ თეთრ დევს

უბრძანეს, მადლობა ღმერთს, რომ შენ იმ წყეულს ამიან დევს ცოცხალი ხელში არ ჩავარდნილხარო და ეხლა ერთი სწორეთ შემატყობინე, შენ იმოდენა ლაშქარ-ფალავანნი და ხაზინა ან მოქალაქენი თავიანთის დედაწულით სად არიანო? მაშინ თეთრმა დევმა მოახსენა: სააჰიერანო, მე წინათვე გიცოდი, რომ კიდეც მოგახსენეთ, რომ მე იმისი გაძლება არ შემიძლიანო, გარდა ამისა რაც იმათ ინდოეთზედ ომები დაიწყეს, მე ყოველივე ხაზინები და მოქალაქეებიც თავიანთის დედაწულებით სულ ჩემგან გაკეთებულის ფარულის გზიდან ჩამოვიყვანე და დიდი ძალი ჯარებიც მიდგას ეხლა იქ ციხის ასავალს კარებში, და მე კი მცირე ჯარებით სუმბათ ციხეში ვიჯავი. ერთის სიტყვით, როგორც საქმეს გაიგებთ და როგორც ზევით მოგახსენდათ, ყოველივე დაწვრილებით მოახსენა და ან როგორც ამიან დევი დიდროვანის ჯარებით მათზედ წამოვიდა და აგრეთვე მეხთაე და სიდან დევების ისევ იქ გაშვება და ხოსროვზადშაჰისაგან ორჯერ დაჭერა და მეხთალისაგან მცველთა დახოცვა და ისევ გაპარვა, ესე ყოველივე მოახსენა.

მაშინ ქურუკმა სთქვა, ის ისეთი რა წყეული რამ ყოფილა, რომ იწერდნენ და ისევ ეპარებოდათო? მაგრამ რაკი ეგეთი წყეული რამ ყოფილა, მე იმ უმარწვილების ფიქრი მაქვსო და ძრიელაც მეშინიანო. შემდეგ ისევ შეეკითხა თეთრ დევს, სიდან დევი უფრო ძრიელია, თუ ამიან დევიო? მაშინ თეთრმა დევმა მოახსენა: ფალავანო, ორივე ძრიელნი არიან, მაგრამ იმათ საშინელს და გაჩურებულს ომში მანუჩარშაჰს ისეთი მუშტი შემოეკრა სიდან დევისთვის, რომ სამჯერ პირაზედ გადატრიალებული იყო და ძირს დაცემული იყო, იმ დროს იგი წყეული დევია ლაშქარი მისცვივნიყვნენ და არ დეენებებინათ, თორემ ეხლა იგი დევი კვდარი იქნებოდა მანუჩარშაჰისაგან.

ესენი ამ ლაპარაკში რომ იყვნენ, იმ დროს ავთარ ჯადო შემოვიდა და ხელმწიფეებს თავი დაუკრა, შემდეგ მოახსენა: მეფის იყიმის ხელმწიფეო, წუხელის იმათ ჯარში ფარულად გახლდით და ვნახე, რომ ამიან დევი მოვიდა დიდის ძალის ჯარებით და სარდალ-ფალავნებით და დადგა ერთს ალაგს და ერთი ჟამი რომ გაიარა, კიდევ ორასი ათასი ჯადოს ლაშქარნი თავის მრავლის ფალავნებით მოვიდნენ და ისინიც იქ ჩამოხდნენ და უკან კიდევაც დიდ ჯარებს მოელოდნენ, გარდა ამისა, როცა ჯარები დააბინავეს, მაშინ თავის სარდლებს უბრძანეს, ეს ჯადოს ლაშქარნი ჩვენთვის უქმი არისო, ამიტომ რომ ამათი ჯადოს მოქმედება იმათ ჯარებს და ფალავნებს არ ეკარებაო და არვიცი ვისგან არიან ისეთი შელოცვილნიო, დიდათ სწუხდნენ, იმიტომ რომ ვერათვრით ვერ გაუგეთ მათი მოუქმედობის მიზეზი.

ამ ლაპარაკში რომ იყვნენ, ერთი სამთავა დევი შემოვიდა, ეს დევი ისეთი დიდი შეხედულებისა იყო და ამასთან ეტყობოდა რომ ძრიელიც უნდა ყოფილიყო. ამას სახელათ მეხთალს უხმობდნენ, ამან მოახსენა: ჩვენო დიდებულო დევთა ხელმწიფევო ამიან დევო. პირველათ მიხარია, რომ ნუშარ დევი გიახლათო, შვიდჯერ ასის ათასის სულ რჩეულის დევთა, ჯინთა და ჯადოთა დამქრითათ და გარდა ამისა ამ სამს დღეში ხუთჯერ ასი ათასი დევთა ჯარები ინდოეთში გავგზავნეთ და ერთი იმდენი კიდევ თითონ დევის ციხეში ჩავაყენეთ, გარდა ამისა ოთხჯერ ასი-ათასიც აქ მომიყვანიათ ძრიელის ფალევნებითათ. მაშინ ამიან დევმა უბრძანა, ეგ ხომ უფრო მესიამოვნა იმისთვის, რომ რადგანაც ამათ ჯადო არ ეკარებათ და ის იქ რასაკვირველია მძლავრობით გასწყობსო და დამორჩილებს იმათაო, მხოლოთ მე ეს მაფიქრებს ისევ, რომ ჯადო არ ეკარებათ რა უნდა მოუხერხოთო? მაშინ მეხთალმა მოახსენა: ხელმწიფევო მთელის ქვეყნისაო, ჩემსთანა მეთილისმე მთელს ქვეყანაში არავინ გამოჩენილა, მხოლოდ პირველად რომ ინდოეთში ომი მოგვისდაო, მაშინ მე ჩუმათ იმათ ჯარში შევიპარეთ და იმ ხუთთა ახალთა ფალევნებთან მივედით და ხუთთავეს შეუღლოცე, რაც კი ლოცვა ვიცოდით ყველა ზედ დავასრულეთ და არა შეშველდარაო, იმიტომ რომ ისინი ერთის დიდის და ჩემზედ ბევრის მცოდნეს მეთილისმისაგან შელოცვილნი იყვნენ, როგორც თითონ, აგრეთვე ჯარებიცაო, ერთის სიტყვით იმათ ჯარებს თილისმით ვერას დავაკლებთო, და გარდა იმისა იმ უმარწვილ ფალევნებისგნით დიდი სიფრთხილე გვმართებსო. როდესაც ესე ლაპარაკი გაათავა, მაშინვე სანქაროდ ინდოეთისაკენ გაისტუმრა.

ქურუკ ყარამანმა რა ეს ამბები ყოველივე მოისმინა, თუმც ფარვან დევმა ძალიან აქო იგი უმარწვილები, მაგრამ მაინც ძრიელ შეფიქრიანდა რომ ნუშარ დევს იმათთვის არაფერი ევნო, იმიტომ რომ ნუშარ დევს ჯარგათ ვერ იცნობდნენ.

ფარვანმა ქნლაც მოახსენა: ფალევანო, თუმცა გამიგია, რომ ძალიან ძრიელი არისო, მაგრამ ჩვენს ახალს ფალევნებისგან ოთხი იმას აქვს შიშით.

ამათ ამ ლაპარაკში თავი დავანებოთ და ეხლა ისევ ინ-დოეთის, სიღან დევის და ნუშარ დევის ამბავი მოიხსე-ნიეთ.

როდესაც სიღან დევმა მუხთალ დევი ამიან დევთან გაგზავნა და იმის მოსვლას ელოდნენ, მაშინ ამათ ამ დროს მეჯლისი გამართეს და დროს გატარებით მუხთალს მოელოდნენ.

ამ დროს ნუშარ დევმა სიღან დევს მოახსენა, რაწამს ამიან დევისა-გან ჩვენი მუხთალ დევი მოვა, მაშინვე დაუყოვნებლივ ომი დავიწყოთო, ამიტომ რომ რადგანაც ეგენი ისრე დაამხეებულან, რომ თავიანთ თავს სა-აპეირნათ რიცხვენო და გარდა ამისა, ვაი თუ გაგვეპარნენ და იქ ამიან დევს მიუხდნენ და დიდი უბედურება რამ მოახდინონ, მაშინ ჩვენი აქ მო-სვლა სულ ამაოთ ჩაივლის, გარდა ამისა, მე იმისთვის უფრო ვეჩქარები, რომ ამას აქ რომ მოვრჩებით, მერე ამიან დევსაც დროიანათ მოვეშველე-ბითო.

ესენი ამ ლაპარაკში რომ იყვნენ, ამ დროს ერთი ჯადო შემოვიდა და სიღან დევს მოახსენა: დიდებულო ხელმწიფევ, თქვენ რომ მუხთალ დევის ხელით ამიან დევის ოთხასი ათასი დევთა და ჯადოთა ჯარი ფარუ-ლათ ღამე რომ გაუგზავნე, აგერ ახლოს მოსჩანს, რომ სულ უკან მოჰ-ყავს იმდენი ლაშქარი. რა სიღან დევმა და ნუშარ დევმა ეს შეიტყეს რომ მუხთალ დევი მოდისო და ლაშქარიც უკან მოჰყავსო, მაშინვე გარეთ გა-ვიდნენ. აქ სიღან დევი მაშინვე მიხვდა რომ ჯარის უკან მოყვანა სულ ახალი მოგროვილი ლაშქრის მიზეზი იქნებაო. მაშინ ნუშარ დევმა ჰკით-ხა, ეგ ჯარი ჩემთვის აქ რადა საჭირო იყო? ამაზედ სიღან დევმა მოახ-სენა, ზღვათა და ხმელთა ხელმწიფეო, ჩვენი მუხთალ დევი იმნაირი მან-ქანების მომქმედია, რომ თუ უნდოდეს ერთ დღეში ასი დღის სავალს გაივლისო.

ესენი ამ ლაპარაკში რომ იყვნენ, ამ დროს მუხთალ დევი კიდეც შემოვიდა და თავიანთ ლაშქარში ყველას ბინა მიუჩინა, გარდა ამისა ასი ათასი სულ დარჩეული ფალევნები ცალკე თავის კარვის სიახლოვეს დააბი-ნავა და ამათთვისაც კარვები დაადგმევინა.

ამათ აქ თავი დავანებოთ და კვლავ ისევ როშანბახტისა, შუთურ და სიროვანჯა ტიარების ამბავი მოვიხსენიოთ.

რა შუთურ ტიარმა შეხედა რომ სილან დევის ლაშქრის მხარეს რაოდაცა შავი ღრუბლები გამოჩნდა, მაშინვე სიროვანჯას უთხრა, მოდი ამათ ჯარში წავიდეთ და ვნახოთ ერთი, ის ვიღა მოუვიდათო და ან ვისი ჯარიაო?

ესენი მაშინვე დევის სახეთ შეიცვალნენ და პირდაპირ იმათკენ წავიდნენ. როდესაც მივიდნენ, ნახეს რომ, ესენი ერთ ხალვათ ადგილას სდგნენ, გარდა ამისა, ისიც ნახეს, რომ მუხთალ დევი ეს თავისი ჯარებით როგორც დააბინავა, შემდეგ სილან და ნუშარ დევებთან წამოვიდა თავისი რამოდენიმე დევთა ფალავნებით. ამ დროს შუთურ და სიროვანჯა ტიარებიც თან შეჰყვნენ და ერთ კუნჭულში მიდგნენ და ყურს უგდებდნენ.

მუხთალ დევი მაშინვე მოჰყვა და ყოველივე დაწვრილებით უამბო რაც რომ ელაპარაკნა ე. ი. რაც ზევით მოგიხსენდათ, გარდა ამისა როგორც თეთრი დევის ციხე-ქალაქი აეღოს და ან როგორც თითონ გაუმაგრებია და ან როგორც თეთრი დევი გაჰპარვია თავისის ლაშქრით, და ან როგორც აშიან დევს ფარული გზები მოევლო ეძებნა და კვალიც ვერ ეპოვნა, გარდა ამისა როგორც აშიან დევს დაებარებინა, რომ აქაური ომები მორჩნენ თუ არა, მაშინვე ჩვენ უნდა აიყარნეთო და ნუშარ დევიც უნდა გამოვიწვიოთო და ამათ ერთიმეორეთ გარს შემოვერტყნეთო, ერთიანათ შუაში მოვიმწყვდიოთო და ერთიც აღარსად არ გაუშვათო, მაშინ რასაკვირველია, ან დაგვმორჩილდებიან და ან სულ უნდა ამოვხოცოთო. რაღა თქმა უნდა, ნუშარ დევი რომელ ქალაქებსაც მოიწონებს, იმისი იქნება, მხოლოთ ყარამანია ქალაქი იმნაირათ უნდა ვეცადნეთ, რომ როგორც იყოს ჩემთვის უნდა ვსთხოვო, იმიტომ რომ, მე უნდა ყარამანია ქალაქი გადავანგრიო და სულ სხვანაირათ ჩემს გემოვნებაზე უნდა გადავაკეთო და აგრეთვე ჩემი სახელიც დავარქვო, მაშინ ჩემი სახელი ამაღლდება, გარდა ამისა ცათა ქვეშეთა, ზღვათა და ხმელეთის ხელმწიფეები ვიქნებითო.

რა ნუშარ დევმა მუხთალ დევისაგან აშიან დევის ამნაირი დაიმედებული და დაბარებული ამბები მოისმინა, მაშინვე უბრძანა: მე იმ დღითვე მინდოდა ომი და საქმის გათავება, მაგრამ შენ რომ აშიანთან იყავი წასვლელი, იმაზე შევდგა ეს ორიოდე დღე, თორემ აქამდის იქაც მივეშველებოდით, გარდა ამისა რაკი აქამდისინ ყომროთ დავრჩით, ამ ოთხს

დღეს ისინიც გაიგებდნენ ჩემს აქ მოსვლას, სჯობს რომ ერთი წიგნი მივწეროთ და ჩემს მაგიერათ შეუთვალოთ, „თუ რომ თქვენ თქვენის თავის სიცოცხლე გინდათ, მოდით და სიდან დევს თავი დაჰკარით და რუჯით ეშმაკს ემსახურენით. მაშინ ყველას ფალევანს თითო ქალაქი მიეცემა და თუ ჩვენს პირობას არ აასრულებენ, ხვალისთვის ომი უნდა იყოს, გარდა ამისა, ჩემი პირველი მეომარი მანუჩარშაჰი უნდა იყოსო“. ესე იმიტომ უნდა მოვახდინოთ, რომ დანარჩენი ფალევანნიც ჩემს ომს რომ ნახავენ, მაშინ თითონვე შაინანიებენ და თავს დაგვიკრავენ, ესე მოვლენა რომ გავათავოთ აქ საქმე, ჩვენთვის უფრო სასარგებლო იქნება, რადგანაც გვეშურება ამიან დევთან მიშველება და გარდა ამისა, ის უფრო საფიქრებელს საომარს ადგილს არის და აბა რაღა თქმა უნდა რომ დროით უნდა მივეშველნეთო.

რა ნუშარ დევი ესე ამნაირ ქადილის ლაპარაკში იყო, შუთურ აიარი და სიროვანჯა ნელ-ნელა კარეთ გამოვიდნენ.

ამათ ამ ქადილში თავი დავანებოთ და ესლა როვშანბახტის ამბავი მოვიხსენიოთ.

რა ამ დროს როვშანბახტის მხარეს დიდი მეჯლისი ჰქონდათ გამართული და დიდ შექცევაში იყვნენ, ამ დროს აიარი შემოვიდა და როვშანბახტს და ამ ახალთა ფალევანთა მოახსენა, ხელმწიფეებო და ფალევანნო, შუთურ და სიროვანჯა გიახლებიანო, მანამ ამ სიტყვას დაასრულებდა, შუთურ აიარი და სიროვანჯა შემოვიდნენ და როვშანბახტს თაყვანი სცეს, შემდეგ მუხლით აკოცეს და აგრეთვე მობრუნდნენ და ახალთა ფალევანთა თავი დაუკრეს, მერე გადავიდნენ და დასხდნენ. ამ დროს მანუჩარშაჰმ მოახსენა, აბა ჩვენო შუთურ, რატომ არას გვეტყვით? მაშინ შუთურ აიარმა მოახსენა, ჯერ ჩვენც ცოტა დავნაყრდეთ და მერე გიამბობთ და თუ არა კიდევ უჩვენოთაც თქვენც მალე გაიგებთო. ამაზედ ხოსროვზადშაჰმა და ბარზინმა სთქვეს: უეჭველათ კარგი რამ ამბავი გეცოდინებათ, რომ ეგრე გვენაზებათ. მაშინ შუთურ აიარმა მოახსენა: თუმცა თქვენ იმათი ომი ლხინათ მიგაჩნიათ, მაგრამ ნუშარ დევი ეგრე არა ჰფიქრულობს. შემდეგ მოჰყვა და როგორც თავიდან მოგახსენდათ, სულ დაწვრილებით მოახსენა, ესე იგი თუ მუხთალ დევი როგორ ჩუმათ თეთრი დევის ციხეზედ ჯარი მიუშვა და ან ამიან დევთან როგორ მივიდა. და ლაშქარი მიუ-

ძატა და ან როგორ ჩქარა ომეთ სურთ და ან როგორც იმუქრებიან, ყო-ველივე ესე წვრილად მოახსენა.

ესენი ამ ლაპარაკში რომ იყვნენ, ამ დროს ერთი აიარი შემოვიდა და მოახსენა, ხელმწიფეო და ფარევანნო, სამნი დევნი არიან და თქვენს ნახვას დომულობენო. მაშინვე როგმანიახტამ შემოიყვანა უბრძანა, რა შე-მოვიდნენ, მაშინვე უბიდან წიგნები ამოიღეს და ხელმწიფეს მიართვეს.

როდესაც წიგნები გახსნეს, მაშინვე წაიკითხეს და მათი მოთხოვნი-ლება გაიგეს, მაშინ ერთმანერთს შეხედეს და გაიცინეს, მერე ამ დევთა ხალათები ჩაცვეს და ესრეთ დაიბარეს: თქვენ ტყუილათ ნუღარ აგვიანებთ ომებისათ! და იმწამსვე გაისტუმრეს.

როდესაც ესენი მივიდნენ და თავიანთ ხელმწიფეების ამისთანა პასუხი მიუტანეს, მაშინვე ნუშარ დევი ისეთ ნაირათ გაანჩხლდა, რომ მაშინვე წამოსვლას აპირებდა და დაიწყო მაგრათ ყვირილი: „უნდა წავიდე და სულ ფეხ ქვეშ უნდა დავსრისოვო“, ჩემი სახელი მთელს ზღვასა და ხმელეთსა განთქმულია და მაგათ ჩემი სახელი არათ მიაჩნიათ?

რა სიდან დევმა და მეხთალ დევმა და აგრეთვე ამათ სარდალ-ფალე-ვანთა ნუშარ დევის გაანჩხლება დაინახეს, სულ კანკალი დაიწყეს, ზოგს შიშისაგან გულში დაუსქდათ. შემდეგ სიდან დევმა ნუშარ დევს მოახსენა: დიდებულო ხელმწიფევ, მაგაზედ რაღათ ანჩხლდებით? როდესაც ხვალ ომი უნდა დავიწყოთო. ესრე დაამშვიდეს და თითონ კი სახვალიო თადა-რიგი და ომის მზადება დაიწყეს.

როდესაც აქეთ მხარეს ეს გამოგზავნილი დევები გაისტუმრეს, მაშინ მანუჩარშაჰამ ჰკითხა შუთურ აიარს როგორ მოგეწონა ნუშარ დევის მოყვა-ნილობა? ამ დროს შუთურ აიარმა მოახსენა: დიდებულო, ჩვენის ქურუკ საპეიროსნის შვილო, ახალო ფალევანო, სწორეთ მოგახსენოთ ძალიან მძლავრი რამ უნდა იყოსო, ამიტომ რომ, როცა იგი ლაპარაკს დაიწყობ-და, სულ დედამიწა ხმას აძლევდა და როცა გაივლიდა, იქაურობა სულ იძროდა და გარდა ამისა მე ძალიან მეძნელება იმისი ომი, რადგანაც ჩვენი ახალი ფალევნები ჯერ გამოუცდელნი არიან.

ამაზედ მაშინვე მანუჩარშაჰამ როგმანიახტს მოახსენა, დიდებულო ხელმწიფევ, ხვალის ომში თუ რომ ნუშარ დევი მოედანს გამოვა, ჩემის მეტი არავინ უნდა ეომოს, ან ჩემს დედას ავატირებ, და ან იმის მოედანს გავაცილებო.

რაღა თქმა უნდა, ამის ესრედ ომის წადილმა რუიზანნარა დიდათ ჩააფიქრა, თან თავის გუნებაში სთქვა, ხვალ მე თითონ საკუთრივ გავალ იმ ბიჭის საომრათათ; რა ამათ ამნაირათ გაათავეს ეს მეჯლისი, მაშინ-

წავიდნენ თავთავიანთ ალაგას და მოსვენებას მიეცნენ.

რა დილა გათენდა და ქვეყნის დამამშვენებელმა მზემ ამოჰყო თავისი მაშვენებელი სხივები და დაიხია თავისი მანათობელი ზეწარი; ამ დროს სიდან დევის მხარეს საომარ ნაღარას შებერეს, შემდეგ ჯარები დასტა-დასტათ მოედანზედ გამოიყვანეს და რიგზე დააყენეს და დანარჩენებსაც გარს შემოხვევა უბრძანა სიდან დევმა, ამიტომ, რომ ვინიცობაა ნუშარ დევის ომის დროს არავინ გაუშოთო.

რა აქეთ მხარესაც ნახეს, რომ საომარ ნაღარას უკრავენ, მაშინვე როგუშანბახტმაც უბრძანა საომარი ნაღარის კვრა და აგრეთვე რაზმების გაყენება. როდესაც ორისავე მხრის ჯარნი თავთავის მხარეს გადგნენ და მოედანზედ ნუშარ დევის ფალევანი გამოვიდა და ფალევანიც გამოითხოვა, ამ დროს თურქმანის ხელმწიფის შვილმა ისმეილ ხანმა, თავის სიდან ფალევანს მოახსენა, რომ ჩქარა ფალევანი გაიყვანოსო. სიდან ფალევანმაც მაშინვე თავისს უფროს ფალევანს უბრძანა და ცხენი გაათამაშა მოედანზედ და დადგა.

ნუშარ დევმა თავის ჯარს მოახსენა, დღეს თუ ეს ციხე არ ავიღეთ და სარდლები არ შევიპყარით, არ შეიძლება, ესეც უნდა იცოდეთ, რომ თუ უკან გამობრუნებულხართ, სუყველას დაგხოცავთ. მაშინ ეს ჯარებიც როგორც უბრძანა იმნაირათ წამოვიდნენ. იმ დროს ფალევან დევმა შეხედა ნახა, რომ თავისი მხრის ლაშქარი წამოვიდა, ამანაც თურქმან ხელმწიფის შვილის ფალევანს მამოუტივა და შეექმნათ ორივე მხარეს საშინელი ომი. იმ დღეს თურქმან ხელმწიფის შვილებმა და ნუშარ დევის ფალევნებმა ისეთი ომი გადაიხადეს, რომ მეორეთ მოსვლას ემსგავსებოდა. რა შეატყეს რომ ორივეს მხარეს დიდი და მრავალი ლაშქარი გაწყდა და საღამომაც მოაღწია, მაშინ ორივეს მხარეს გასაყარს ნაღარას შებერეს და გაიყარნენ.

როდესაც ნუშარ დევის ლაშქარი გაბრუნდა, მაშინვე მუთურ აიარი და სიროვანჯა თან გაჰყვნენ, ამ დროს როდესაც ნუშარ დევის ლაშქარი დაბინავდა, მაშინვე მეჯლისი გამართეს და სწორეთ ამ დროს სიდან დევმა ნუშარ დევს მოახსენა, დღევანდელ ომში სულ თურქმანის ხელმწიფის შვილის ლაშქარმა იომესო დღევანდელ დღეს, რადგანაც თქვენ თქვენი ჯარი აომეთ. მაშინ ნუშარ დევმა ბრძანა: რადგანაც დღეს მე იმათ ჯარის გამოცდა მინდოდა და კიდეც გამოვცადე, ხვალ კი მე თითონ უნდა გავიდე მოედანზედ და იმათი საქმე უნდა გავათავო.

როდესაც ესენი ამ ლაპარაკში იყვნენ, იმ დროს მუთურ და სიროვანჯა აიარები გამოვიდნენ წამოსასვლელად.

რა აქეთ მხარეს უკან გამობრუნდნენ იმ დროს ციხეში როშანბახტამ მეჯლისი გამართა და შემოიწვია თავიანთი დიდებულნი, ამათ მოჰყვნენ თურქმანის ხელმწიფის შვილნიც, ამათ შემოსვლის უმალ ხელმწიფე როშანბახტს თაყვანი სცეს და აგრეთვე ამ ხუთ ფალავანთ პირს აკოცეს, შემდეგ მიულოცეს მშვიდობით გადარჩენა და მერე თავთავიანთ ალაგას დასხდნენ.

მაშინ როშანბახტმა ჰკითხა, დიდებულო ხელმწიფის შვილო! მადლობას მოგახსენებთ, დღევანდელს თქვენის გარჯისთვის, და აგრეთვე ერთგულად სისხლის დაღვრისთვის.

როდესაც ხელმწიფე ფალავნებს მადლობას უხდიდა, ამ დროს შუთურ აიარი და სიროვანჯა შემოვიდნენ. რა შუთურ და სიროვანჯა დაინახეს, მანუჩარშაჰა მაშინვე წამოდგა, შუთურს ხელი დაუჭირა და სთქვა, აბა ჩვენო შუთურ აიარო, რა ამბავს გვიამბობთ?! მაშინვე შუთურ აიარმა მოჰყვა და რაც რომ ენახა და გაეგონა, სულ ყოველივე დაწვრილებით მოახსენა: როგორც ნუშარ დევი კვეხულობდა, ან როგორც სახვალიო ომს თითონ აპირებს მანუჩარშაჰსთან და აგრეთვე სხვა და სხვა მუქარება, გარდა ამისა, მთელი ინდოეთის დაჭერა და ციხის აღება, ესე ყოველივე მოახსენა. როდესაც შუთურ აიარისაგან ესე მოისმინეს, ამისთანა ომის სიჩქარე და აგრეთვე დიდი მუქარება, მაშინვე ყველა ახალგაზრდა ფალავნებმა ტანით გრეხვა დაიწყეს. ამ დროს მანუჩარშაჰმა თავის ამხანაგთ ფალავანთ მოახსენა: თქვენ ორხივ მხარეზედ ჩვენი ციხე შეინახეთო და ნუშარ დევის საქმეს მე შევუდგებიო. ამ დროს შუთურ აიარმა მოახსენა, დიდო ფალავნის შვილო, ნუშარ დევს თურმე დღესვე სდომნია თქვენი გამოცდა, აგრეთვე ჩვენი ახალი ფალავნებისა, მაგრამ ჩვენმა თურქმან ხელმწიფის შვილმა მამადხანმა ისრედ საქმე გაუჭირა, რომ თავისი ძმ-ბიც აღარ დასჭირდა. და არამც თუ თქვენთან ომი დასცალდებოდა და ენახა?

რა იმ ღამეს შექცევა და მეჯლისი გაათავეს, შემდეგ მოსვენებას მიეცნენ.

აქ დიდი და ძრიელი ომი ნუშარ დევისა და მანუჩარშაჰისა.

რა დილა გათენდა, ლაჟვარდის ფერმა ცამ სიბნელის ზეწარი დაახია და ქვეყანას თვისი ბრწყინვალება მოჰფინა, იმ დროს ორისავე მხრის ხელმწიფენი თავიანთს ტახტს დაბრძანდნენ, ამ დროს მანუჩარშაჰა

მობრუნდა და ხელმწიფე როშანბახტს პირს აკოცა და აგრეთვე თავის მამიდას რუიზანნარას ხელს აკოცა, მერე რუიზანნარაც გადაეხვია და პირს აკოცა, მაგრამ ჩუმათ ტირილი მოუვიდა და აგრეთვე საბარით ღმერთს ჩაბარა. მანუჩარშაჰამ რა ამასაც მორჩა, მაშინვე მობრუნდა და თავის ამხანაგების ახალთ ფალევანთ თავი დაუკრა. ამ დროს საომარს მოედანზე ჯარები გაიყვანეს, მოწინავე, მემარჯვენე და მემარცხენე განწესებულს ალაგებზე დასტა-დასტათ დააყენეს, გარდა ამისა ყველა ფალევანნიც თავ-თავის ალაგას დადგნენ, შემდეგ მანამდის ომი დაიწყობოდა, გულოვანნი ფალევანნი მოედანზედ ნავარდობდნენ და თან მანუჩარშაჰას უყურებდნენ, თუ თავათ ვინ ინებებსო მოედანზედ გასვლასაო, თუ ჩვენ გვიბძანებსო?

რა ინდოეთის მხრის ლაშქარი ამხედრდა, სიდან დევი დიდის დიდებით ტახტზედ დასვეს, ზღვასავით მღელვარე ჯარები დასტა-დასტათ დასდგნენ. სარდალნი თვისსა დასტების მურასა გურზებით უვლიდნენ. ამავე დროს ორისავე მხრიდან ფალევანთ თვალი მოედანზედ ეჭირათ — ვნახოთ მოედანზედ პირველი ვინ გამოვაო და ვისი მხეცი უპატრონოთ გაბრუნდებაო? ამ ჟამათ ნახეს, რომ ნუშარ დევი უცხოს იარაღით შეჭურვილმა სიდან დევს თავი დაუკრა და მარტორქა მოედანს გამოათამაშა. ამას დიდებულნი და სარდალნი დიდის პატივით მოედნის საშუალს მიჰყვნენ. ამისთვის ნუშარ დევმა მადლობა მოახსენა ყველას, ესენი გაბრუნდნენ და თავთავიანთს ალაგას დასდგნენ.

როშანბახტის ჯარიდამ ვინც ნუშარ დევი გამოსული იხილეს, შემოდგომის ფურცელივით თრთოლა დაიწყეს და თან გაოცებული უყურებდნენ. ამავე დროს აქეთ-იქით ასეთი ნაღარის ცემის ხმა შეიქმნა, რომ ცისა გრგვინვასა ჰგავნდა. ამ დროს ნუშარ დევმა დიდის ხმით შეჰყვირა: „ვისაც უცვნივარ ხომ მიცნობს, და ვინც ვერ მიცნობს აწ დღეს მიცნას“! მე ვარ ნუშარ დევი, მთელი ზღვისა, ხმელეთისა, ქაჯთა, ჯადოთა და დევთა ხელმწიფე, დღეს მე მოედანზედ სხვა კაცი არავინ მინდა იმის გარდა რომელნიც ქვეყანაზედ ყარამანის ჯიშნი და იმისი ჩამომავლობა სცხოვრობს, ისინი სულ მთლად ისრე უნდა ამოვწყვიტო, როგორც ყარამანმა ქვეყანაზედ მზე დაუბნელა ჩემს ბიძებს: აქვან ნარას, შამბასარ დევს და სხვებს, ამისთვის აგრეთვე მეც უნდა ვაზღვევინო იმათი სისხლი და სისხლში სისხლი უნდა ავიღო, საკვირველია ჩემგან რაღათ ეშინიანთ და მოედანზედ აღარ გამოდიანო?

ამ სიტყვებზედ მანუჩარშაჰამ დიდხან ვეღარ მოითმინა, გამოვიდა ხელმწიფეს თავი დაუკრა და საომრათ გამოეთხოვა. ხელმწიფემ და რუიზანნარამ მოახსენეს: წარვედ შვილო, ღმერთი იყოს შენი მფარველიო.

როდესაც მანუჩარშაჰა მოედანს გამოვიდა, დიდებულნი არ გამოუშვა მოედნამდის და იქვე მადლობა მოახსენა. ეს დიდებულნიც უკან გამობრუნდნენ და წესისამებრ დადგნენ. რა მანუჩარშაჰი ნუშარ დევის სიახლოვეს მოვიდა, ნუშარ დევს თავი დაუკრა და მან დიდის კისკისით გაიცინა და უთხრა: მაგ ტანით ფალევნობას და ანუ სააპეირანის მოედანს როგორ გამოდიხარო, არა გრცხვენოდა ან არ გეშინოდა ჩემი მოსვლისაო!? ეხლა გამიფრთხილდი და ჩემი ჯაბუკობა ნახეო! რა ნუშარ დევმა ესე სთქვა, მაშინვე შუბი იღლიას მიიცა და მანუჩარშაჰს შეუტია, როდესაც შუბი ახლოს მიუტანა, მანუჩარშაჰამ ქარის მსგავსათ მხეცის გავას გარდაწვა და შუბი დასცდა.

რა ესეთი სიმხნე მანუჩარშაჰისა იხილეს, ორივე მხარე დიდს ქებას შეასხმიდნენ. ამ დროს ნუშარ დევი ჯავრად მობრუნდა და ლახტი აიღო, მარტო რქის ავჟანდაზედ შედგა, ალათი მალათის და ბაბუთის სახელი ახსენა, შერე დასაკრავათ მიუტანა, მაშინ მანუჩარშაჰამ თავისი პაპისეული გურზი თავსა იფარა, მაგრამ წყეულმა ნუშარ დევმა ასეთი დასცა, რომ მანუჩარშაჰს ისეთი ძრიელება ჯერ არ დასდგომოდა და ამიან დევისეული მხეცი კოჭებამდის მიწაში დაიფლა და თითოს ბეწვიდან რუსებრ ოფლმა დენა დაუწყო და წელშიაც ჩაიზნიქა. რა იგი ლახტი და გურზი ერთმანერთს მოხვდა, მსმენელთ ისე ეგონათ, რომ ცა ქვეყანას დაეცაო.

როდესაც მანუჩარშაჰამ თავისი მხეცი ესრეთ შეწუხებული იხილა, დეზი შემოჰკრა და მიწიდან ფრინველივით გარდმოახტუნა. რა რომშანბახტმა და ამ ახალთა ფალევანთა მანუჩარშაჰის უვნებლათ გადარჩომა იხილეს, ღმერთს ხელი შეუპყრეს და მადლობა უძღვნეს, შემდეგ სამხიარულო ნაღარას ცემა დააწყებინეს.

როდესაც ნუშარ დევმა შემოხედა, რომ მანუჩარშაჰი უვნებლათ სდგას, მეტად განრისხდა და სთქვა: ვაიმე, ვაიმე აკი ეს მიწიდან ნაშენი წყეული ლაწირაკი ცოცხალი გადამრჩენიაო? მაშინ ერთი ლახტი კიდევ დაჰკრა, ამ დროს მანუჩარშაჰამ თავისი პაპისეული ხმალი თავსა იფარა, და იგი ლახტი იმ ხმალს ესრეთ ძრიელათ დასცა, რომ ხმალმა ლახტი შუაში გასწყვიტა და მანუჩარშაჰა უვნებლათ გადარჩა.

როდესაც რიგი მანუჩარშაჰს ერგო, შუბი მკლავსა შემოიღო და მკერდს საკრავათ მიუტანა. რა ნუშარ დევმა შუბი ახლოს მისული იხილა, მაშინვე ფრინველის მსგავსათ გარდმოხტა და მიწას დაეცა. ამ დროს მანუჩარშაჰამ თავის ამიან დევისეულს მხეცს თავი ვეღარ დაუჭირა, გასცდა და ვეღარა აგნო რა. ამაზედ ორსავ მხრის ლაშქარნი გაკვირვებით ქება შეასხეს. შემდეგ მანუჩარშაჰამ მეორეთ მოუბრუნდა და თავისი მძიმე

დახტი მოუქნია, ნუშარ დევმა მანუჩარშაჰის მოქნეულს დახტს დახტი უფარა, მაგრამ მანუჩარშაჰმა ისრედ ძლიერად დაჰკრა, რომ ამისი მარტო-

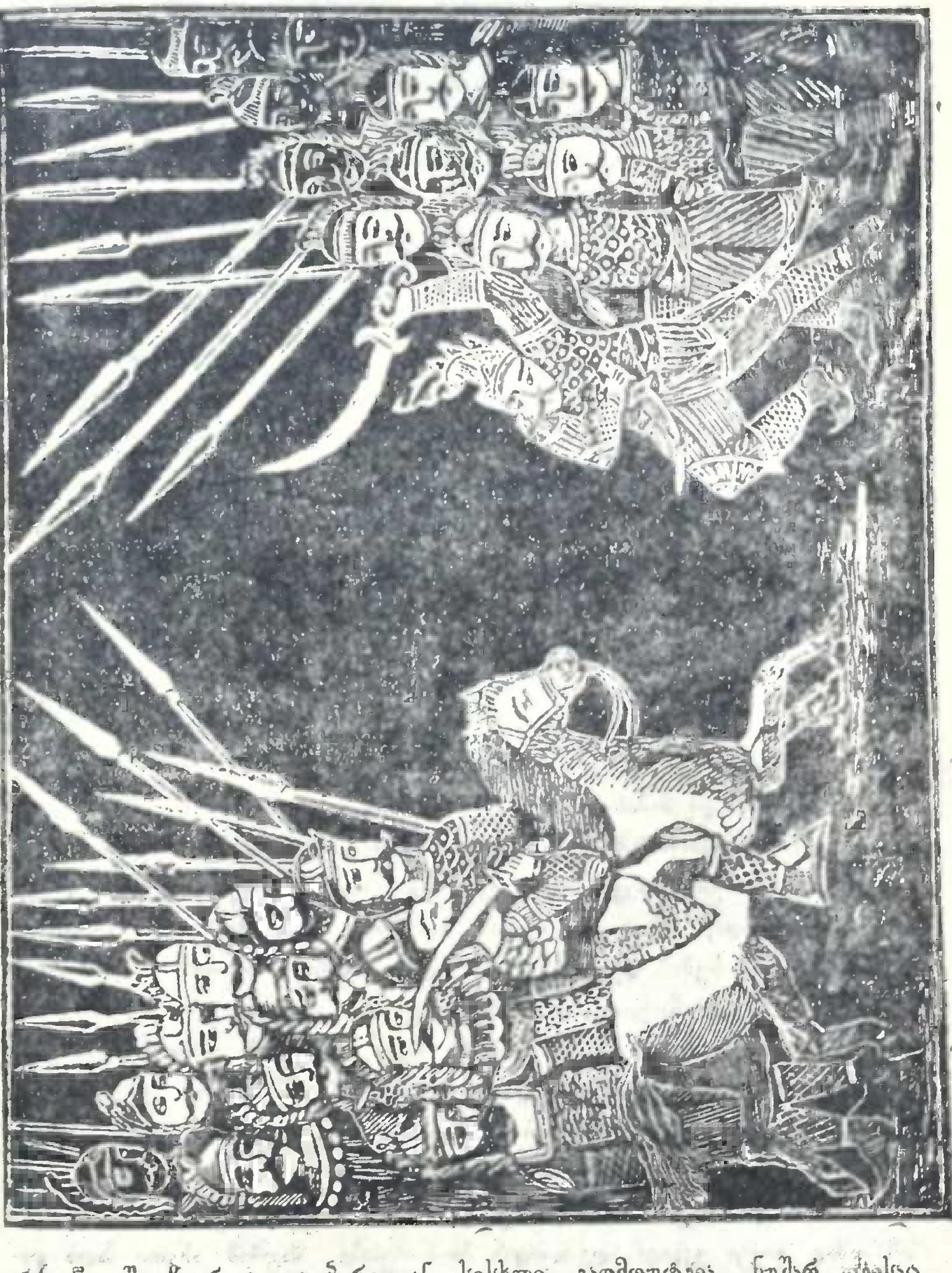

რქა წელში ჩადრიკა და ჭირიდგან სისხლი გადმოუტევა, ნუშარ დევსაც ასეთი ძალა დაადგა, რომ სისხლის ოფლი სდიოდა, მანუჩარშაჰმა მესამე-

თაც დაჰკრა მაგრამ კიდევ უვნებლათ გადაურჩა. ერთის სიტყვით ორთავემ ერთმანერთის ძალის გამსინჯავებმა დიდი ბრძოლა გარდაიხადეს, ამის გარდა სამოცდა ცამეტი იარაღი შეალეწეს ერთმანერთს და ვერა რომელმან ვერ აჯობა. ამ ჟამად ნუშარ დევი განრისხდა, ცხენი გაანიყენა და მანუჩარშაჰს შემოუტია, ერთი ლახტი მედგრათ დაჰკრა, მანაც ლახტი იფარა. როდესაც ლახტი ლახტს მოხვდა, ამ დროს დასხლტა და მანუჩარშაჰს მოხვდა მკერდსა, ისე რომა იმ ლახტის ძრიელებამ საშინლად შეაწუხა და თაისქმის შეილდეურეს მოხარა, გონება დაეფანტა და თვალთ დაუბნელდა მაგრამ სიმხნეს ძალა მიეცა და სწრაფად გონება შემოიკრიბა და ამისა დევგრჩეულს მხრეს კიდევ ლეზი ჰკრა და გაიხტუნა, მხოლოთ ესეთი ძრიელება არავისგან არ ეხსნა და მანუჩარშაჰმ ნუშარ დევს დიდის ქებას შეასხმიდა. მანუჩარშაჰა მოუტრიალდა და ხელახლად გურზი ამოიღო და შეუტია, ნუშარ დევს შეუმაღლა და დასცა, ნუშარ დევი გურზს დაერიდა, გურზი მარტორქას მოხვდა და მიწას შეანაყა, ეს მსწრაფლად გარდახტა და მიწასა დასდგა, ბასრს ხმალს ხელი მოივლო და მხეცის ფეხების დაჭრევინებას დაამობდა. ამ დროს შეიტყო აიარი და სიროვანჯამ შესძახეს, ფალავანო, არიქა მხეცი მოგიკლესო. ვიდრე ისინი ამას იტყოდნენ, მანუჩარშაჰა გარდახტა და წინ მოეგება. როდესაც ნუშარ დევმა მანუჩარშაჰი ქვეითათ იხილა, თვალში იფუქსავტა და მაშინვე ხმალი მოუქნია, მანუჩარშაჰმ გურზი მიაგება. როდესაც ხმალი და გურზი ერთმანერთის ეცა, მაშინ ნუშარ დევის ხმალი სამათ გარდატყდა, წყეული ნუშარ დევი ამაზედ უფრო გამწარდა და ნატეხი მანუჩარშაჰს პირს შეახალა, პირსა ეცა და ძლიერ დაიჭრა და მაშინვე პირიდაგან სისხლი გარდმოედინა. მაშინ გამწარებულმა მანუჩარშაჰმ გურზი გარდააგდო, მივარდა და ასეთი მუშტი დაჰკრა, რომ ნუშარ დევს სული შეუგუბდა, თვალთ დაუბნელდა და წასაქცევათ დაამობდა, მხოლოთ მეტის სიმხნით თავი შეიმაგრა. როდესაც გონს მოვიდა, ნუშარ დევმა იარაღი აღარ იხმარა, მივარდა და მანუჩარს სარტყელში ხელი ჩაავლო, მანუჩარშაჰმაც მას ჩაავლო და ისე ირკინებოდნენ, რომ ჯუბა, ჯაჭვი და ჯავშანი სულ ფოლადისა ერთმანერთს შემოახიეს, ძრიელ და ძრიელ ზიდავდნენ, მაგრამ ერთმანერთის ვერც ერთმა ადგილიდან ვერ დასძრა, გგონებ მსმენელნო, იმ ფალავნებთ, შავე თუ ჟაფის მოისოვის ისრე აეწიათ, იმასაც დაანგრევდნენ.

ამ ხანგრძლივ ბრძოლაში ღვთის ძალით ისევ მანუჩარშაჰმ სძლია: იმ ჟამად ცოტა უკლდა ადგილიდან მოშორებასა, მაგრამ ასეთი ძალა დაადგა, რომ შუბლის ძარღვი შეაწყდა და პირს სისხლი გარდმოედინა, და გულში ქებას შეასხამდა, ესე ირკინებოდნენ ორივენი, და დიდათაც და-

დალნენ. ბოლოს რა ესრედ ერთმანერთი ნახეს, დაუშვეს და გაშორდნენ

მანუჩარშაჰმა არა მცირესა მწუხარებას მიეცა. მაშინ მუთურ აიარმა დაუძახა: ფალავანო, ნუ შესწუხდი, საბათო ღვთის ძალით ეგ ბილწი შენ-გან იძლევაო. ამაზედ ნუშარ დევი კვალად განრისხდა და ისევ შემოუტია მანუჩარშაჰს, მკერდსა ძრიელი მუშტი დაჰკრა. მანუჩარშაჰს ისეთი ძალა დაადგა, რომ მთლად ნავაზი შეეკრა და ვეღარ ამოისუნთქა, ამასთან თვალთ დაუბნელდა.

როდესაც მანუჩარშაჰს გონებას მოვიდა, ამანაც ისეთი მუშტი დაჰკრა, რომ ნუშარ დევს მუბლი გაუხეთქა და პირსა სისხლი გადმოჩქეფდა.

შეწუხებულმა ნუშარ დევმა ხანჯალს ხელი გაჰკრა და ხელახლად მა-ნუჩარშაჰს შეუტია, მანუჩარშაჰმა მაჯას ხელი მოსტაცა და უნდოდა მაჯის შემაგრება, მაგრამ ვერ შეიმაგრა, ამან ესრედ ძრიელ დაჰკრა, რომ სამ-კლავის ფოლადი გახეთქა და მანუჩარშაჰს მკლავსა შიგან ოთხის თითის სიღრმედ დაიჭრა. ამაზედ განრისხებულმა მანუჩარშაჰმა ისეთი სილა შე-მოჰკრა, რომ ხანჯალი ხელიდან გავარდა და შესძახა: ჰეი შენ წყეულო კერპო! ხანჯლის ხმარებას მე გაჩვენებდი, მაგრამ არ გამოგიმეტეო? ამ სიტყვასა ზედა ორთავე მხარეს ნაღარასა ჰკრეს.

ნუშარ დევმა მანუჩარშაჰს უთხრა: დღეს შენი ბედი ბედნიერი იყოვო, რომ შენი აღსასრული არ მოხდაო, მომეწონე კარგი უმარწვილი ყოფილ-ხარ, ჩემი ბაბუთის მადლმა და ხვალ კი მოემზადე, რომ ძრიელი ომი მოგვიხდებაო.

ნუშარ დევმა რა ესე სთქვა, მანუჩარშაჰმა შესძახა: ჰეი! ფალავანო, საბათო ღმერთს ვფიცავ, კაი მამაცი ხარ, მაგრამ შემოქმედისაგან მაქვს იმედი რომ, შენს ძლევულობას ქვეშ არ დამაგდოსო, ესა სთქვა და აქეთ წამოვიდა და ნუშარ დევიც იქით.

რა თავთავისად წავიდნენ, მაშინვე საომარი იარაღის აბჯარი შემოიხ-სნეს და სალხინო შემოისეს, სარდალნი და ფალავანნი თავ-თავის ალაგს დასხდნენ, მანუჩარშაჰაც თავის კარავში მობრძანდა. მუთურ და სიროვანჯა აიარებმა ჯუბა-ჯავშანი და ჯაჭვი გახადეს, მკლავის დაჭრილობას სამრთე-ლებელი წამალი დაადვეს, მერე შეუხვიეს და ბრწყინვალე შესამოსელით შემოსეს, რუიზანნარამ ხელი და პირი დააბანინა და ბრწყინვალე თაჯი და-ხურეს, მუთურ და სიროვანჯაც წარმოუძღვნენ და ხელმწიფესთან შევიდნენ.

რა როვშანბახტმა მანუჩარშაჰი დაინახა, ფეხზედ წარმოდგა, ამანაც თავი დაუკრა და თვისსა სკამსა დაბრძანდა, მერე დიდი მეჯლისი გამართეს და ღვინის სმას ხელი მიჰყვეს. ხელმწიფემ მანუჩარშაჰს მოახსენა: ახალო ფალავანო! ნუშარ დევი როგორ დაგხვდაო და ანუ როგორი ფალავანიაო?

მანუჩარმაჯამ მოახსენა: ხელმწიფევ, შენსა თავსა ვფიცავ, რომ იგი ფალევანი თუ ჩემზედ უნამუსნავესი არ არის, არც თუ ჩემზედ ნაკლებია, ის რომ აბეზობდეს და თქვენს უმადლეობას რომ თავს დაუკრავდეს, მიოჯილის საფალავნო სკამზე იმას მისცემდით, ღმერთი არის მოწამე, რომ დღევანდლამდის სრულებითაც მე არ მეგონა, რომ თუ მე დევთა ჭიში ომს გამისწორებდა, მაგრამ რას ბრძანებთ, დღეს იმ ფალავანმა მთლად შემმალა, მაგრამ სახათ ღმერთმა დამიფარა.

რა შუთურ აიარმა ესე გაიგონა, წარმოდგა და მანუჩარმაჯს მოახსენა: ფალავანო, მე რას გაგვირვებია? მაგას როცა მინდა მე ხელფეხ შეკრულს მოგართმევ, აბა ამას იქით ჩემიც გეშინოდესთ. რასაკვირველია ამაზედ ხელმწიფემ, რუიზანნარამ და იმ ოთხთა ახალთა ფალავანთა მრავალი იცინეს. შუთურ აიარის ხუმრობაზედ რუიზანნარამ ერთი კარგი ხალათი აჩუქა. მერე მანუჩარმაჯამ უთხრა, მე ხომ როგორც იქნება მაგას მოვერჩები, მაგრამ თუ შენ მუხთალ დევის ხელში ჩავარდები, მაშინ ნახე, თუ როგორი მწარე დღეა. ამაზედ შუთურ აიარმა მოახსენა, ფალავანო, თუ ჩანდა შენც უცადე, ვნახოთ შენც და შენი მუხთალ დევიც რასაც დამაკლებთ ხომ იმასაც ვნახავთ ამაზედაც იქაურმა სარდალ-ფალავნებმაც ბევრი იცინეს.

ესენი ამ ლაპარაკში დაუტევოთ და ეხლა სიღან დევისა და ნუშარ დევის ამბავი მოისმინეთ.

როდესაც პირველ დღის ომი შესწყდა, იქით მხარეს სიღან დევმა თავის ტახტს დაბრძანდა და ნუშარ დევმაც თავისი საომარი იარაღი გახადა და ხელმწიფის კარავს მოვიდა, ამ დროს სიღან ხელმწიფე ფეხზედ წამოუდგა, ნუშარ დევმაც თავი დაუკრა, კარდავიდა და სიღან დევის გვერდით დაჯდა, ამ დროს ამასაც მეჯლისი გამართეს და სიღან დევმა დაიწყო კითხვა მანუჩარმაჯის ამბავი, თუ იმისი ფალავნობა როგორ ნახე? ნუშარ დევმა მოახსენა: ხელმწიფეო, ათი ათასდ საქებური არიან მისნი მოძმენიო, რომ იმისთანა საქებელი მამაცი ნაყოფვათ გამოულევია, ჩემს ქამში მაგისთანა ძლიერს ურმა ფალავანს არ შევყრილვარ და სწორეთ მოგახსენო, ამის მამა-პაპას რომ ესეთი საომარი ჰქონიადათ, სწორეთ ქვეყნის ზურგზედ და ზღვათა შინა ალარაფერს ეღგომდებოდა. მაგრამ თქვენის წყალობით და ჩვენის ბაბუთის ქმაგის შემწეობით, მე ჩამივარდა ხელშიო, მხოლოდ ეხლა ესე ამ თავისივე სიყმარწვილით რო-

ამნაირი მძლავრობა აქვს, რა თქმა უნდა, რომ ათის წლის შემდეგ ამასთან ომი ძალიან გამიძნელდება, რომელსაც უხლა ამ სიპატარავეში ძლივს მოვქანცე; გარდა ამისა გასაკვირმა ნაღარამ გაგვაშორა თორემ ცოცხალდ მინდოდა დამეჭირა. ამ სიტყვებით გაათავა ნუშარ დევმა და მათი მეჯლისიც მოიშალა და საომრათ მზადება იწყეს.

რა დილა გათენდა, ორსავ მხრის ლაშქარნი და ფალავნები ამხედრდნენ, დასტები დააწყეს წესისამებრ. მანუჩარმაჰა და ნუშარ დევიც გამოვიდნენ საომრათ. იმ დღეს, მათ სხვა არა უხმარებიათ ერთმანერთზედ, მხოლოთ მძიმის გურზით სცემდნენ ვიდრე დაღამებამდე, ისე რომ ას ოცი ერთმა დასცა და ას ოციც მეორემ, მაგრამ ვერც ერთმა ვერ სძლიეს. როდესაც დაღამდა, მაშინვე გასაყარს ნაღარას ჰკრეს და ეს ფალავნები ისევ გაიყარნენ.

რა დილა გათენდა, ორნივ ფალავნები ხელახლად ისევ მოედანზედ გამოვიდნენ. იმ დღეს ისევ სალამომდის იბრძოდნენ, მაგრამ კიდევ ვერც ერთმა ვერ სძლიეს, რადა გავაგრძელოთ ამათ ესე ექვსი დღე იბრძოდნენ მაგრამ ვერც ერთმა და ვერც მეორემ ვერ აჯობეს. მეშვიდე დღეს მანუჩარმაჰამ ომიდგან გარე შემოიქცა, დიდათ განრისხებული თავის თავს ეუბნებოდა, „შენ ქვეყანაზედ გინდა პირველი ფალავნათ თავი შერაცხო, მაგრამ რატომ იმდენი არა გრცხვენიან? რომ ერთის ეშმაკის მონას დევს ექვსი დღე ებრძვი და ომი ვერ გაუსწორე“? ხვალ ან უნდა მე მოვკლა და ან უნდა ძალათ თავი შევაკლა და როგორმე მოვრჩე, გარდა ამისა გასაკვირებული რომ გარდახვალ ხოლმე და შენს ამხანაგთა ფალავნებთა თავს დასცდები ხოლმე, რომელიც ხოსროზადშაჰამ ერთის სილის შემოკვრით ამოან დევი გულ შემოყრილი, იმოდენა ლაშქარმა ხელიდან ძლივს გააგდებინეს, და შენ კი იმის თავზედ სკამზე ზიხარ.

ამ მწუხარებაში მყოფმა მანუჩარმაჰამ აღარც საომარი იარაღი შეიხსნა და აღარც სადგომს შებრუნდა, მივიდა და თავის ალაგს დაჯდა, მხოლოდ ისეთი მრისხანე სახე ედო, რომ ვინც კი იმას შეხედამდა, შიშით ჭკვა დაეფანტებოდა. რა როშანიახტმა, რუიზანნარამ და აგრეთვე ამ ახალთა ფალავანთა შეხედეს, იმწამსვე გარს შემოერტყნენ და მოახსენეს: რატომ ტანთ არ გამოიცვლით და ან ეგრე რათ დაფიქრებულხართ? ამაზედ მანუჩარმაჰამ მოახსენა, დიდებულო ხელმწიფენო მე არავარ საფალავნო სვამის ღირსი, მაგრამ უსირცხვილოდ მოვალ ხოლმე და ფალავნის ადგილს ვიჭერ; ახლა სიბათ ღმერთს ვფიცავ ჩემს მოწყალეს, თუ ჩემზედ სრულიად ხელი არ აუღია და თუ იმ წყეულმა ხვალაც ომი გამისწორა, აუცილებლივ ჩემს თავს მევე მოვიკლავთ, ზედ მოედანზედ.

მანუჩარმაჭამ იმ ღამეს არცა სჭამა, არცარა სვა და არც ეძინა.

ხელმწიფეც როგმანიანტმა, როგმანიარამ და იმ ოთხმა ახალმა თვა-ლადვანთაც მანუჩარმაჭის ამ ფიცზედ დიდათ იწყინეს და ადარც მათ დაიძი-ნეს, გარდა ამისა იმ ღამეს მანუჩარმაჭას არ მოშორდნენ.

იქით მხარეს, ნუშარ დევმა სიდან დევს მოახსენა: ხელმწიფეო, ჩვენ მანუჩარმაჭს უთუოდ მოვკლავ, როგმანიანტს თავისის ახალის თვა-ლადვნებით ცოცხალს მოგართმევთ. იმ ღამეს მოისვენეს.

რა დილა გათენდა, სომხარის ნადარის ცემა შექმნეს, ხელმწიფენი გამოსრულანდნენ და რაზმები დააყენეს. მერე ნუშარ დევი გამოვიდა მოე-დანს და მანუჩარმაჭს შესძახა: დღეს მე და შენი გაყრის დღე არის, ან დედამიწა უნდა ატიროს და ან დედაჩემმა. ამ დროს მანუჩარმაჭა ფიც-ხად გამოვარდა და მრისხანედ მივიდოდა, შეთურ და სიროვანჯაც წინ მოუ-ხვდებოდნენ, ამათ თავი დაუკრეს და უკან გამობრუნდნენ. როდესაც მანუჩარ-მაჭი მოუახლოვდა, მსწრაფლად მიუხდა და იმ წყეულს ნუშარ დევს ესრედ უთხრა: ოვალდგავსთ! მოდი დამიჯერე, ამდენს უმსგავსობას ნუ სჩადიხარო, ეგ ძმათ გამიხდი და როგმანიანტს დაუმორჩილდიო, და თუ ესრე არ მოი-იქცევი, თავს მოგჭრი და შენს სისხლს დავაქცევო.

როდესაც ნუშარ დევმა ესე მოისმინა, გაიცინა და ესრე უთხრა: მე დღეს ამ მუქარით გამოვედ, რომ შენის სიცოცხლის ფრინველი შენის გვამიდან უნდა გავაფრინოო და შენ კი მაგებს მირჩევო!? ესე სთქვა და თავისი მძიმე ლახტი სამ გზით ჰკრა მანუჩარმაჭს და კიდევ ვერა ავნო. და რიგი მანუჩარმაჭს ერგო, ამანაც ლახტით ჰკრა და ვერც ამან დააკლო-რა. ამ დღეს სამოცდაშვიდი იარაღი იხმარეს ერთმანერთზედ და ვერც ერთმა ვერ სძლიეს. მზის ჩასვლას მცირედა უკლდა, ამ დროს მანუჩარ-მაჭამ გამწარებულმა ამაანისეული მხეცი გაიგდო, ღვთის სახელი ახსე-ნა, მძიმე ლახტი ხელთ აჰყრა და ნუშარ დევს დასცა, ნუშარმა ლახტი იფარა და მანუჩარმაჭის ლახტი მის ლახტს მოხვდა, ამ დროს ასეთი ცეცხლი გამოხდა, რომ იქაურობა მთლათ გაანათა და მჭვრეტელთათვის თვალთ ხმა ჰქონდა. ამ ლახტს ნუშარ დევის მარტორქამ ვეღარ გაუძ-ლო, მარტორქა და ნუშარ დევი ორნივე მიწას დაეცნენ, მაგრამ იგი წყეული მსწრაფლ ზეზედ წამოხტა განრისხებული და ისევ მანუჩარმაჭს მიუხდა, სარტყელს ხელი ჩაავლო, მანუჩარმაჭაც მაშინვე ჩამოხტა და ეს ორნი მედგრათ ირკინებოდნენ, ამ დროს ნუშარ დევი მანუჩარმაჭამ სამ-ჯერ აზიდა, მაგრამ ვერც თუ ადგილიდან შესძრა. როდესაც მანუჩარმაჭამ თავი თვისი ესრედ ძნელს საქმეში იხილა, ზე აიხედა, ცათ მპყართა და თავის შემომქმედს უვალს თავი შეავედრა და დიდის ხმით სახელი ღვთი-

ჰა ახსენა და შესძახა.

იმ ხმის მსმენელთ ესრედ ეგონათ, რომ ცა ქვეყანას დაეცაო, ოთ-ხივ მხარე შეიძრა, მრავალნი ფალევანნი მარტო-რქიდან გარდმოცვივდნენ; მრავალნი უცნობო შეიქმნენ, ესრედ იტყოდნენ: მანუჩარშაჰისაგან ესეთი სიმძლავრის ხმა ჯერ არ გაგვიგია და ეს ხმა ყოველთათვის საზარი იყო. ამ ღვთის სახელის ხსენებაზედ მანუჩარშაჰმა ნუმარ დევი მუქლგრად აზიდა, თავის სისწორის აიყვანა და ესრედ დასცა, რომ თუმცა დიდი მთა დასცემოდა ქვეყანას, ისეთი ხმა ჰქონდა. ნუმარს სული შეუგუბდა და ხმა ველარ ამოიღო. ამ დროს მანუჩარშაჰმა მსწრაფლ ხანჯლის ხელი გაიკრა და ფრინველსავით ზედ შეახტა და თავი წარკვეთა, მერე ამიხნისქელის მხეცზედ შეჯდა იგი თავი შუბს აცვა და ხელმწიფე როვშანბახტთან და აგრეთვე თავის ძმათ ახალთა ფალავნებთან მოვიდა, ამათ მოართვა და მო-ახსენა: „ნიადაგამცა თქვენი მტერი ესრედ თავ-წარკვეთილი გენახოსთო“. რა მოჭრილი თავი ხელმწიფეს მოართვა, მსწრაფლ გამობრუნდა მოყდრის-გენ და თავისთა ახალთა ფალევანთა შესძახა ჰეი, ძმანო! ჟამი არის ეხლა რომ სიღან დევის ალმები ძირს დავსცეთო, გარდა ამისა ყოველივე ძალა თუ სიღან დევისა და თუ მუხთალისა დღეს უნდა მოვჭკვეთოთო.

რა ამ ახალთა ფალევანთა ესე იგი ხოსროვზადშაჰა, გორმარაბშაჰა, მეჩზადშაჰა და ბარზინმა მანუჩარშაჰის გამხიარულებული ძახილი გაიგეს, იმ წამსვე მივიდნენ და გამარჯვება მიულოცეს და ამ სიღან დევის ჯარს შეუ-ტიეს, აგრეთვე მუხთალ დევის ჯარსაც ისეთი სისხლის ღვრა მოუხდათ, რომ იმათ ნაკადულის სისხლსა მჭვდრები მიჰქონდა. ერთის სიტყვით ასე-თი ღვთის რისხვა დააყენეს ამ ახალთა ფალევანთა, რომ იმათი კივილის და ყვირილის ხმა ზეცას აღიწევდა.

როდესაც სიღან დევმა ესეთი სისხლის ღვრა ნახა, მაშინვე რაც ჯა-რი და ფალევანნი ჰყვანდა, ყველას ერთად შეუტევებინა. რა მანუჩარშაჰმა თავისზე მომავალი ლაშქარი იხილა, ღვთის სახელი ახსენა და შიგ გაერია ვით გავაზი გუნდსა მტრედისასა, ისრედ ხოცდა უწყალოთ, რომ ზოგს აიყვანდა ცხენიდან და ბურთივით ისროდა და ესრედ იძახდა: თქვენ ჩემს ხელიდან სად გარდაიხვეწებითო!?..

როდესაც როვშანბახტმა ესე იხილა, მაშინვე უბრძანა ახალთ ფალევანთ: თურქმანის ხელმწიფის შვილებთან ერთათ ჩქარა მიეშველენითო! ამათაც მსწრაფლათ ხელმწიფის ბრძანებისამებრ შეუტიეს და ისეთი მუსვრა შეიქმნა, რომ იმათი სისხლი ცხენს და კაცს იტაცებდა. ერთის სიტყვით იმ ჟამად როვშანბახტის მხრის ახალთა ფალევანთა სულ მოკლე ხანში ისეთი ღვთის რისხვა დააყენეს, რომ იმათ მნახველთათვის საზ-

მოსთაც ემსახურდათ. ამ დროს სილან დევმა და მუხთალ დევმა რომ შემოხედეს და ეს ყუთნი ახალნი ფალევანნი და თურქმან ხელმწიფის შვილები ომხაირათ მუსვრიან ომდენთა დევთა ლაშქართა, რომ როგორც ბალახს. ამის მნახველნი დევთა ხელმწიფეთა იფიქრეს, თუმცა ლაშქარი უმრავლესი გვყავს, მაგრამ ძალიან დაღალულნი არიან. ერთის სიტყვით რადგანაც სხვა არარაფერი სახსარი აღარა ჰქონდათ და გარდა ამისა არარაფერი ჰქონდათ საჭმელი, თუ ვითომც მათი ლაშქარნი მართლაც დაღალულნი იყვნენ, ამიტომ გადასწყვიტეს და სირცხვილით გასაყარ ნაღარას შებერეს, ამ დროს ლაშქარნი ერთმანერთს გაეყარნენ და თავთავიანთ ადგილს წარვიდნენ: რა თვის ბინებზედ მივიდნენ, სამთარი აბჯარი გაიხადეს და სამეჯლისო შეიმოსეს, როდესაც ხელმწიფის კარს მივიდნენ და თავთავის განწესებულს ადგილს დასხდნენ. მცირე ხანს უკან მანუჩარშაჰა, ხოსროვზადშაჰა, ბეჰზადშაჰა, გორმარაბშაჰა და ბარზინიც შემოვიდნენ. რა წამს ხელმწიფემ ეს ახალნი ფალევანნი მომავალნი დაინახა, მაშინვე ტახტიდან ძირს ჩამოვიდა და ფალევნების წინ მიეგება, ყველას შორს აკოცა და უთხრა: ახალნო ფალევანნო! დღეს თქვენ ასეთი საქმე ჰქმენით, რომ მეორეთ მოსვლამდის არ დაივიწყებათ. შემდეგ რუინზანხარა მოვიდა და მანუჩარშაჰას თვალებში აკოცა და მიულოცა; აგრეთვე ამ ახალთა ფალევანთაც და თურქმან ხელმწიფის შვილებმაც მდაბლათ მადლობა მოახსენეს, ამათაც თავი დაუკრეს და ყველანი თავიანთ-თავიანთ ადგილს დასხდნენ. მაშინ ხელმწიფემ ბრძანა და მეჯლისი გაიმართა, ლხინსა და სმას შეექცნენ, ამ დროს იქ მსხდომნი ხელმწიფენი თუ ფალევანნი ერთის სიტყვით დიდით პატარამდე სულ ყველანი მანუჩარშაჰას ქებას შეასხამდნენ და დიდათ მხიარულობდნენ.

იქით მხარეს სილან დევი ომიდან გაბრუნებული მივიდა და თავის სადგომს [illegible]. რა დილა გათენდა, მუხთალ დევი გამოვიდა და თავიანთი ჯარი დაათვალიერა, ნახა რომ ძალიან ბევრი დაჰკლებოდა, მაშინვე სილან დევთან შევიდა და მოახსენა: მე უნდა ქალაქში წავიდე და ჯარი მოვკრიფო, თორემ ძალიან ბევრი აკლია, ჩვენ მაგათ ფალევნებს ლაშქრის სიმრავლით თუ შევაშინებთ, თორემ ძალიან მამაცათ იბრძვიან. მაშინ სილან დევმა მოახსენა, ჯერ უნდა ამათ დევს ჩვენი უბედურების შეატყობინოთ და ცნახამთ მერე როგორ მოგვეწყობით საქმეს, გარდა ამისა მე თუ ამათ ის უმსგავსოთ არ შევახსენე, მე სილან დევი ნულარ ვიქნებიო....

ესენი ამ მუქარაში დაუტეოთ და ეხლა ისევ არდევანშაჰას და ქურუკ ყარამანის ამბავი მოიხსენიეთ.

ამ დროს ათვთარ ჯადო რომ მოვიდა არდევანშაჰასთან და ფარვან დევის გაკეთებული მანქანები რომ აქო, მაშინ ქურუკმა და ყველა იქ მსხდომთა ფალევანთა, ფარვან დევს გარდახედეს და გაიცინეს. არდევანშაჰამ უბრძანა: შენ ჩემის სახელმწიფოს სვეტი ხარო, თუ შენ აქ არ შეგვსწრებოდი და ან შენი მოქმედება არა სწარმოებდესო, ჩვენი საქმე ძნელი იქმნებოდაო, და ხელმეორეთ უბრძანა ათვთარ ჯადოს და ამასთან რაღაც შეულოცა და დაავალა, წადი და სულ იქ ფავით მანამდის ომებს დაიწყობდნენო.

ათვთარ დევი იქიდგან გაისტუმრეს და თითონაც დიდს თადარიგში შევიდნენ. როდესაც მოქალაქეებმა ინდოეთზედ ამოდენა ჯარების შეყრა და ფალევნების მისვლა გაიგეს, დიდათ შეწუხდნენ. მაშინ სარვიჩურამანმა, უსნიარა, გულჩინი და გულიჯანი ზეზე წარმოდგნენ და მოახსენეს: მეფდის იულიმის ხელმწიფეო და შვილო ქურუკ, ჩვენ უნდა ნება მოგვცეთო, რომ ინდოეთში წავიდეთო, ამიტომ რომ, ჩვენ იმ ხუთთა გმირთა ასადათა ფალევანთაგან მოშორებით ყოფნა ვეღარ შეგვიძლიანო, — რაღა გაგვაგონელოთ, ხელმწიფე და ქურუკ ყარამანი მეტად მოაბეზრეს, ხელმწიფეცა და ქურუკიც დაფიქრდნენ და შემდეგ მოახსენეს: ნება თქვენი არისო. მაშინ აღარც არდევანშაჰას დედოფალმა დადგა მაჰნაზდუხტი, ისიც იმათთან წამოვიდა, მაშინვე ფარვანს უბრძანეს, ამათ ჯადოთაგან ხომ არა ევნებათარაო? მაშინ ფარვან დევმა კიდევ რაღაც შეულოცა და მოახსენა: დედოფლებო, ეხლა კი წაბრძანდითი და თქვენს ლოცვაში ნუ დაგვივიწყებთო.

ამათ მაშინვე თავიანთის ქალაქის ჯარებით და ცხოსის აიარებით თეთრის დევის გაკეთებულის ფარულს გზებიდან ჩაცვივდნენ და ჩქარის სიარულით ინდოეთისკენ გასწიეს. რა მივიდნენ, ნახეს რომ ამოდენა ჯარები იყო დაყენებული გზებზედ თეთრის დევისაგან, რომ თითქმის მთელი ქვეყანა იქ მისულიყო, რაღა თქმა უნდა, მტერი ამათ ვერას დააკლებდა და დიდი ქება დაუწყეს.

ესენი ამ მიმავლობაში დაუტევოთ და ისევ ინდოეთის ამბავი მოვიხსენიოთ.

როდესაც თეთრმა დევმა ციხე დაცალა და შვიდის იელიმის ხელმ-წიფესთან მიდიოდა, მაშინ ხომ გახსოვთ მკითხველო, რომ ერთი წიგნი როუშანბახტს მისწერა და მეორე მათუშ დევს; და რა ამ ახალთ ფალე-ვანთა თეთრის დევის და იმის ციხე-ქალაქების დამარცხება შეიტყეს, დი-დათ შეწუხდნენ, მაშინ შოახსენეს ინდოეთის ხელმწიფეს როუშანბახტს, ესე ამბავი ჩვენთვის დიდი სირცხვილი არის და ეხლა გთხოვთ, რომ ამ ამის დღეს აქ ომები ხომ გარდავიხადეთ და ძალიანაც გული გაუტ-ყდათ, ეხლა კი ვიცი, რომ ჯერ-ჯერობით აქ ომი აღარ იქნება და გარდა ამისა ვიცი რომ ნუშარ დევის სიკვდილს ამიან დევს შეატყობინებენ, ამი-ტომ რა თქმა უნდა, რომ კარგი არა იქნება რა. ეხლა ჩვენ ეს ხუთნი ცოტა რამ ჯარებით ციხეში მივატოვებთ და მათუშ დევსაც თან წავიყ-ვანოთ.

რა ხელმწიფე როუშანბახტმა და რუიზანნარამ მოისმინეს, დიდათ შეწუხდნენ, იცოდნენ რომ აღარ დაიმალებოდნენ და გარსაც იმდენი ჯარები ეხვიათ, ჯერ ბევრი ეხვეწნენ ხუთთავეს წასვლელობაზედ და როდესაც აღარ იქმნა, ნება მისცეს. მაშინ კოჭლს მათუშ დევს აცნობეს, შენ შენის გამორჩეულის ჯარებით საჩქაროდ თეთრის დევისაკენ გამოსწიევო. რაკი გაემგზავრნენ სულ ერთად შეიყარნენ და საწყალის სიარულით თეთრი დე-ვის ქალაქს და ციხეს შევიდნენ ასის ათასის კაცით. ეს ხუთნი ახალნი გმირნი ფალავნები და კოჭლი დევი, რომ ასასვლელს ახალს ფარულის გზის სიახლოვეს მოიცადეს და იქაც მრავალი ჯარები იდგნენ, მაშინ თეთ-რის დევის ქალაქის მოქალაქენი თავიანთის დედაწულით მოვიდნენ და ამ ფალავნებს მუხლთ ეხვეოდნენ, ესენიც დიდს იმედს აძლევდნენ. შემდეგ ესენიც საომრად გაეწყვნენ და აგრეთვე კოჭლი მათუშ დევი ფარულის გზებიდან სამასის ათასის ჯარებით ციხეში ავიდნენ და ეს სისხლის მღვ-რელნი ფალავანნი ერთს ადგილს დადგნენ.

ეხლა იმ ციხეში მყოფთა ამიან დევის სარდლების ამბავი მოვიხსენიოთ.

როდესაც ამიან დევი იქიდან წავიდა და დიდროვანის ჯარებით სო-ლან დევი, მწვანე დევი და კახან დევი იქ დაუშთა და უბრძანა: ფრთხილათ

იყავითო და შეიტყერ ასის ათასის ჯარებით დასწყოდა, გარდა ამისა, მუხთალ დევმაც დიდი ძალი ჯარები მისცა, ისე რომ, ციხეში რო ჯარი აღარ ეტეოდა ციხეს გარეთ დგებოდა გიდევ დიდ ძალი ჯარები იმ დროს მუხთალ დევი სოლგან დევთან, მწვანე დევთან და კაჩან დევთან შე-ეძღვოდა და დიდი მეჯლისი ჰქონდათ.

ამ დროს მანუჩარშაჰმა, თვი ოთხნი ფალავანნი და ფალავანთა შვილე-ბი ერთად გამოსწიეს და სადაც მეჯლისი ჰქონდათ, პირდაპირ იმ სასახ-ლეში შევიდნენ და ერთის ფარულის ადგილიდან უყურებდნენ. ამ დროს კოჭლი დევიც იმოდენა ჯარით იქ ამოვიდა, მაშინ მუხთალი დევი ამ თა-ვის ყოვრთის სარდლებს თავიანთ ომებზედ ელაპარაკებოდა და არ როგორც ნუშარ დევი მოკლა.

ესენი რომ ამ გარეებაში იყვნენ, იმ დროს მანუჩარშაჰმა და იმ ოთხთა გმირთა ფალავანთა მარჯვენა ხელი მარცხენას გვერდზედ მიიწყეს და თითო ასეთი ნარა გასწიეს, რომ ამათის ხმაზედ დედამიწა შეიძრა, ამ ოთხთა ამათ დევის სარდლებსაც გულები შეუწუხდათ და სკამებიდან ძირს ჩამოცვივდნენ, მაშინვე ეს ახალნი გმირნი ფალავანნიც შიგნით შე-ვიდნენ და ოთხთავეს მაგრათ მკლავები შეუკრეს, გარდა ამისა, ხოსროვ-ზადშაჰმა მუხთალ დევს ფეხებზედ, კისერზედ და ხელებზედ რკინის ჯა-ჭვები მოაბა და ერთს ხაროში ჩააგდო და ფრთხილი დარაჯები მიუჩინა, შემდეგ კარში გამოვიდნენ და იმოდენა დევთა ჯარებში დაერივნენ და გარდა ამისა, რაც მაზუზ დევს ჯარები ჰყვანდა და აგრეთვე თეთრ დევ-საც სულ იქ შემოიყარნენ და დაუწყეს უწყალოთ ხოცვა, მხოლოდ თუმცა დევთა ჯარნი უპატრონონი იყვნენ, მაგრამ ასეთი ომი ასტეხეს, რომ მეტი აღარ შეიძლებოდა და მრავალი ფალავანნიც დაუხოცეს მანუჩარშაჰის მხრიდან.

ამათ აქ ომში თავი დავანებოთ და ეხლა შაჰნაზდუხტის, ხარვისურამანის, ესნიარის, გულჩინის და გულიჯანის ამბავი მოიხსენიეთ.

როდესაც ისინი წამოვიდნენ თავიანთის ქალთა ჯარებით, მაშინ იფიქრეს, მოდი თეთრის დევის ქალაქში მუხთალ დევის ჯარს მიუხდეთო, ესე რჩევა შვიდის იულიმის დედოფალმა შაჰნაზდუხტმა არ ინება და მა-შინვე ინდოეთისაკენ გამოსწიეს. რა ერთს ჯვარედინს ადგილს მოადგნენ, შეხედეს ნახეს, რომ ეს ჯვარედინი გზები, ერთი სამხრეთით მიდის და

მეორე ჩრდილოეთის მხრივ; მხოლოდ ჰქონდა ამ გზებზედ დიდი ძალი ჯარები იდგას და ხალხით სავსენი არიან. ამაზედ თეთრ დევს ქებ და-ძინებს როდეს ჯარების დაუხლოვდნენ, მაშინ ერთი ადამიანთაგანი მოვიდა და მანჩარზედუხტს მუხლთა აკოცა ამ ადამიანს სარვიხურამანმა და სხვა ბა-ნოვანთა დიდი ხანი ყურება დაუწყეს და ჯერ იცნეს, მაშინ სარვიხურამანმა უბრძანა: აიართა მსგავსო, შენ ვინა ხარო და ან ჩვენ რას გვეცნობი!?

მაშინ მოახსენა, ჩვენო დედოფალო, მე სიროვანჯა აიარი ვარო და აქ გამომგზავნეს, რომ თეთრის დევის ქალაქებში რაც ამბავი მოხდეს, მე უნდა შეგატყობინოთ. მაშინ სარვიხურამანმა ჰკითხა, რადა ამბავი უნდა წაიღოთ? მაგ ამდენ დევის ჯარები სდგას; მაშინ სიროვანჯამ მოახსენა; დედოფალებო, ეგ ამბავი არიან თეთრ დევს ინდოეთის ხელმწიფისათვის მიუწერია იმ დროს, როდესაც ნუშარ დევის დიდი ომი გარდიხადა მანუ-ჩარმეჯამ, სულ ამგვარ ლოქ ეომა და ძალიანაც შეაწუხა, რომ იმ ღამეს აღარც სჭამეს და აღარც სვეს, მაგრამ მეორე დღეს ღმერთმა ხელი მოუ-მართა და მანუჩარმეჯამ თავი წარკვეთა; ამ ომის წინათ თეთრა დევის წიგნი უკვე მიღებული ჰქონდა, ესე იგი შეატყობინა, როგორც ცაზე და-ბნელდა და ითომაც მეფის ინდოეთის ხელმწიფესთან წამოვიდა. როდესაც წიგნი წაიკითხეს, მაშინვე იგი ხუთი ახალი ფალავნი ერთიანად რომ-მანისტის და დილოფალის რუიზანიანის სთხოვეს რომ ნება მოგვეცითო რომ იმ ჯარებს მივესეოდით, დღეს სამი დღე არის რაც წამოვიდნენო, მეორეს ჯარებით, მისრიბის ხელმწიფე თან ახლავსთო და ესაა შევიტ-ყე, რომ ციხეში ასულიანი და დიდი ომები თურმე აქვსთო.

რა ამ ამბავით მანუჩარმეჯისაგან ნუშარ დევის სიკვდილი გაიგეს, რომელნიც იმისგნით ფეხზე მიმობდნენ, ძალიან გაუხარდათ და ამ აიარს დიდი საჩუქარი დაუნიშნეს, ისე რომ სიკვდილის ჟამამდე თავისუფლად შეეძლო ეცხოვრა. რა მანჩარზედუხტმა იმის საქმეს მორჩა, მაშინვე გამო-ტრიალდნენ და თეთრის დევის ქალაქში აცვივდნენ, როდესაც შეხედეს, ნახეს რომ ასეთი საშინელი ომებია, რომ მეორეთ მოსვლას მიემსგავსე-ბოდა და სისხლის ნაკადული როგორც წყლის რუები ისრე მიდიოდა, ჯერ ერთის ხანი ერთს მაღალს გორაზე ადგნენ და ამ ახალთა ფალავნებთა ომებს ყურება დაუწყეს. ამ დროს ნახეს, რომ მანუჩარმეჯა ასეთ ცქვიტად და მოხერხებით იბრძოდა, რომ გეგონებოდათ გნოლის ფარაში მავარდენი დარეულაო და უწყალოდ ხოცსო, ცალის მხრიდანაც კოჭლი მათუხ დევი თავისავით ძრიელის ჯარებით იბრძოდა და დიდი სისხლის ღვრა ჰქონდა, მხოლოდ იგი ოთხნი ფალავნები და ფალავნთა შვილებისთვის რომ ბრ-ძოლანი დიდათ გასაკვირველი იყო, ერთის სიტყვით რაც კი ჯარები იყო,

თითქმის სულ ქრისტიანი გაწყვეტილი, ისე რომ, ციხეში ჯდომიანი დარჩა, რომ მოამიეო მარტო გამოსდგომოდა. გარდა ამისა რაც ციხის გარეთ ყორეები იდგნენ, ისინი ააყარეს და ამათ დევებისკენ წავიდნენ. მისის ერთ-თი ტოჩრა მიიჭრა და მოახსენა: ფადლევანო და გმირო, მოკვდომილეს ჯერ გამარჯვება, შემდეგ მიხარება ახალი ამბავი უთავადესო მეფის ილდი-მის ხელმწიფის დედოფალი მეჯნაზეთუტი, სარდანამასი, ყმიათა, გულ-ჩინა და გულაჯანი თავიანთის ქალის ლაშქრით და ფადლევნებით მობრძან-დნენო და თქვენს ბჟეის უყურებენო.

როდესაც ესეთი სასიამოვნო ამბავი მოისმინეს, მაშინვე ეს ხუთივე ახალი ფადლევანი ჩვენის საარულით ბაჰრამანის მოვიდნენ და დიდის ხმით სამჯერ ურა და ურა მოახსენეს. შემდეგ დაიჩოქეს ხუთივემ და მე-ფის ილდრიმის დედოფალს თავისი სცეს, დედოფალმა საჩქაროდ გამოცხადა ხუთივეს ხელი სტაცა, წამოაყენა, როგორც მეფის ასული მოყვა და მეჯლისზედ ავიდა, აგრეთვე ყველა დედოფლების ხელზედ აკოცეს.

როდესაც გულაჯანმა თავისი საყვარელი მეფის ასულმაჯი დაინახა, მაშინვე გაშლილი კადაკის და დიდის ლამზნა დაუწყო, აგრეთვე გულ-ჩინმა თავის მეფის ხოსროვზადეჯანს, ერთის სიტყვით, ხუთივენი დიდ-ხანს გადახვეული იყვნენ, შემდეგ ტყვეობის დევის სასახლეში შევიდნენ და დასხდნენ. როდესაც მოეშვნენ ქეთ ესე სასიამოვნო ხმები ანუ ამბავი გაიგო-ნეს, მაშინვე სულ იმათის დედოფლებით მოვიდნენ და გამარჯვება მოუ-ლოცეს და იმათ მრავალი თვალ-მარგალიტი გადააყარეს. ამ დროს გოჭ-ლი მასუზ დევიც მოვიდა დედოფლების მუხლით აკოცა და გამარჯვება მოუ-ლოცა. დედოფალმა მასუზ დევს უბრძანა: მასუზ დევო და მეფის ხელმწიფევ! ჩვენის გულისთვის ეგ მეიძლება უნდა მესწყალდე და მე-ფის ილდრიმის ხელმწიფეს და საამურიანის ესე მხიარულების ამბავი უნდა მოახსენოთ. ამაზედ გოჭლმა დევმა მოახსენა: დედოფალო, მანამდის თქვენ მავას მობრძანებოდით, მე უკვე უნდა მომეხსენებინა, რომ მინდოდა წავსულიყ-ავი ამისთვის რომ, ჩვენი ინდოეთის მეფის ამბავი ჯერ არა მეუწყებოდა და ვიცოდი კოდეც, რომ ძალიან თაფლი ეხნეთ, ნამეტნავად ნუმარ დევისა. დედოფალმა მოახსენა, მე რომ ინდოეთისკენ მივდიოდი, მაშინ ფერიდის გზაზედ სარდანის აარი შემხვდა, იმან გაიცნა და ყოველი ამბავი მეუბნ-ტყობინა, მაშინვე მეც აქეთ გამოვბრუნდი და აქ შევატყობინე. რასაკვირ-ველია ამაზედ დიდი თავყვანი სცეს, მაშინვე წიგნები დასწერეს და მასუზ დევს ჩააბარეს. მაშინვე საჩქაროდ გაისტუმრეს, ერთი წიგნიც ინდოეთში რუმნაბასტუნ და რუიზანარას მისწერეს. ამის შემდეგ შევიდნენ სასახლე-ში და უცხო მეჯლისი გამართეს, ეს ახალი ფადლევნებიც მეჯლის ჩაისხეს

და დიდით დახისარდნენ, ამ დროს დედოფალი ოქროზედ წარმოდგა და ამ ახალთა ღვთაებებისას მშვენიერთ მეფეთა კარიბჭესთან და ყვირილ იძახდა: მოიყვანეთ ყვავილნი და შუქნი თქვენ მღვდლისა გიძღვნით, რადგანაც ახალთანა ნათლიერნი თქვენგანით მოიყვანიდა ჩვენ ყვავილს და ახალი მშვენიერით დიდი თავისუფლებით მიყვათ ის ისიდოთის და ივერის დევის მოქმედება.

ოსავათიუეთი ამაზედ დიდის აღტაცებით საყდრებთამდის ეძლევინ მოახსენეს.

რა დახიდა იგი მორთულთა, მაშინ მეფის ოქროთი დედოფალმა ტრიალი მოუმართა, რომელსაც მოახსენეს ეს სიმართლე, ციკლის დევი, მწვანე დევი, კახის დევი და აგრეთვე ოთხთავის მეფისა დევიც. მაგრამ ხელ-ფეხ შეკრული, მაშინ ამ დედოფლებმა იძახდეს: ამათავანი დევი ნეტა რაგვარ და ას სად იმყოფებიან?.. ხოლო მეფისა დედოფალმა მეკლეს მეფისა დევს და სიცილით ჰკითხა, დევი! კახისავ, რომ აირჩიე დაგაჭირე და შენის კრძალებით გამშვენიერდა და ჯერ სულთა ჩემთაგან როგორ უნდა მოინახეო? ასე ჩემს სამშობლოს ჩემთა ქვეყნისა, შენი თავი მე მომცა, ჯერ ვნახო შენი მრავალთა რადგან უმზეო როგორ დაგინახო!? უბრძანებს რა ეს კაცი გაჭირვებულ დევს, შემდეგ უთხრა: ერთი დიდი ხარი მოითხოვეთ და ეს დევები მას შეაბით, მსხვერპლად მაგალითად შეწირეთ და დედაბერ ასე მათრახი რქოვანი რქაზედ დააჭირეთო, და ისინი ყველა უფრო ხარის და ცხენის მიაცილეთო რომ ციხეს კარვისკენ, და რომელსაც მეფის ოქროთი ხელმწიფე ისინიც თქვენს ღმერთისა და ამ ძლიერის ხელმწიფე და სასწაულ, მაშინ ეს ნება აქვნიათ.

ამ დროს დედოფალმა მაგრამ ბრძანება უბრძანა, სიცილი დევს, კახის დევს და მაშინ დევს: დევნი და დევთა სიკვდილი! გამოსახეთ ჩვენს სამშობლოს ღმერთი თუ არა? ამაზედ მათთაგან სისხლი არ ამოდის, ამიტომ, რომ ვიდრე რადგან ამავე ქრისტეს თავისთვის ბინის რაზმისაკენ.

რომელსაც დედოფალმა ამათთაგან არავითარი პასუხი არ მიიღო, მაშინ ის წამოვა დაუცვისად და თითონ კი შეიქცევა და მოისვენებს მიეცნენ.

შემდეგ ამისა, ოქროის დევის სასახლე ხალხი ვინც დასწრებულნი იყვნენ თავიანთის დედოფლებით სულ ერთიანად მოვიდნენ და თავიანთ სახლ-კარს დაუბრუნდნენ.

ამათ აქ თავი დავანებოთ და ვნახოთ მათუზ დევისა და ინდოეთში გაგზავნილი ათორის ამბები მოვახსენოთ.

როდესაც მათუზ დევმა მანუჩარისძეს წაიყვანა ჩამოართვა, მაშინვე ჩქარის სიარულით და თავისის ხელოვნებით ფარულის გზებით შემდეგ დღეზედვე მივიდა შვიდის იესემის ხელმწიფესთანაც სასპარსთან. იმ დროს, როდესაც მივიდა, ასიმი ორმა დადიოდა, მეხედა ხახა რომ იძუ- რის დევის ფარულის გზიდან ერთი საშინელი დევი მოგვრბისავს, ამან სიტყვა: ნეტარ ვინ უნდა იყოსო? და მაშინვე გარდასნქმანს მოახსენა: ათორის სარდალი, ერთი საშინელი იარაღი დევი სიჭარბით ჩვენ. მხარეს მოდიოდა და არავინ მიუშვია, ან მოვკვეთე? მაშინ გარდასნქმანი გარეთ გა- მოვიდა და უყურებდა დაუწყო, რა თვალი დაატყობა მაშინვე იცნა, რომ მა- თუზ დევი იყო, მოდრობის ხელმწიფისა და სიტყვა: იქნება ამ წყეულმა დევთა მოდრობამ აგვლიცს და ეს ამისთვის მოდისო. მაშინვე ასიმი გზა- ზედვე შიაგება და თითონაც ხელმწიფესთან მივიდა, მდაბლად თავი დაუკ- რა და მოახსენა: ხელმწიფევ და სასპარსანო, აგრეთვე გმირნო ფალავან- ნო, მოდრობის ხელმწიფე მათუზ დევი ჩქარის სიარულით გამხდებოდა და მისმა გარდასნქმანი ამ ამბავს დაასრულებდა, მათუზ დევი ხელმწიფესთან ჯიდეც შემოვიდა და ბარ დამხდარი არდევანისძეს თავვენი სცა და მუხლი აკოცა; აგრეთვე ნარიმან ხელმწიფესა და სასპარსანს და იმ თითონ ფალა- ვანთა ხელმწიფეთა: ფერიდუნს, ხოსროშირს, ფარამზის და ბარამქამბიდის მოესალმა.

მაშინ არდევანისძემ ბრძანა, მოდრობის ხელმწიფევ! რა საქმისთვის ამბავს გვიცნობ? თქვენის მოდრობის და ინდოეთისასთ? მათუზ დევმა მო- ახსენა, ხელმწიფევ და სასპარსანო, მოგიყვები ჩვეულად მანუჩარისძე- საგან ნუმარ დევის სიკვდილით და მერეთ მისი განრჯგეულება. ეს სიტყვა და შემდეგ მოჰყვა დაწვრილებით მოახსენება, როგორც მანუჩარისძემ ექვსი დღე ეომა ნუმარ დევს, ან როგორც სიქმე გაუწყრა, ან კიდევ ექვსი დღე და ღამე არავინ სჭამა და არც დალია, შემდეგ მისი ჩაყვა- რებას და წინა ღამის შემოწყრომა, ესე ყოველივე მოახსენა, გარდა ამისა, მანუჩარისძისა, ხოსროვზადისძისა, ფეშხედისძისა, გორმარაბისძისა და ბარ- ზინის მახლობლათ თუთის დევის ქალაქს და ციხეს, შემდეგ მეხთადა დევის მეჭურჭლის ხოსროვზადისძისათვის, და აგრეთვე სოლან დევის, მწვანე დევის

ვაჟსა დედის მუცლითა. ამით შემდეგ ბიჭებს მრავალ ხორციელ - ფადლეულებისა დაჭერა და ზიარებ დასაცავ.

მათუშ დედმა რა ესე დაინახა გასაოცარ, შემდეგ ამიტომ უბიწოან წიგნები და ხელმწიფის მოწიფა. ამით როდესაც წიგნები ვასწავლი და წაი-კითხვის, მაშინვე სამხარეულო ხალხის კერძ უბრძანა და მათუშ დედის სამზარეულოში ისწავლა თავაზიანობითა უბრძანა, რომ წიგნის შუდარ შეეძლო, შემდეგ სასწავლებელს ერთი სკამი მოიღებინა და მათუშ დედა ზედ დასვა და ასეთ ამბავის გაგრძელება უბრძანა.

მათუშ დედაც მოსწავლე და როგორც ზეპირი მოგვხსენდა ისე დაწყ-რილებით განუმარტა მოხსენებას ესე იგი დედოფლებისა როგორც მოციქულ და სხვა ვიდრე მრავალი ამბავი.

ამ დროს არდევანისშვილი ცხოველი ძალის ჩამოვიდა, დაიჭირა და ხელ გაშვერილი სთქვა: აქეთ ყოველად წმიდათ დედოფალო, ცას და ქვეყნის გამ-ჩენი და მპყრობელი, გმადლობ შენს მოწყალებასა, რომ ესროდ გამოა-ლენით და მარცხენით იმ გამოუცდელის ქმარწვილის მანუჩარისშვილს მოეცით ის სიმხნევე, რომ იმასთანა მხნევრის დედის ზედიდან გამოდიოდა და გარდა ამისა მიეცით ის ძალა, რომ ხუმარ დედას სახელი და ხელმწიფობის ქვეყანაზედ მოასწავებინე, და აგრეთვე ის ყმაწვილობი ახალი ფადლეულები, იმ უძლეველი დედოფალს დაკისრილი, გმადლობ შენს მოწყალებასთან: რა ესე აიღო დიერით, შემდეგ ზეზედ ადგა და ასე თავის ცხენს დაბრ-ძანდა.

მაშინ მათუშ დედმა მოახსენა: ხელმწიფეო მეფის უდიდებულო, იმ ოთხთა ფადლეულთა ესე იგი მეზადიშვილს, სასიკვდილოშვილს, გორძგრიანს და ილიჩისის ძალა ქებადა გამწყალებით, იმისთვის განსაკვირველია ხარ არის რა და არც იმათთანა ფადლეულის დაიბადებისა, ვიდრე მეფის თავაზიანობით, მხოლოდ მანუჩარიშვილს იმისთვის რომ უფროსობისა, ამის ბრძანებიდგან, მოხვედრია რამ არისა, ერთის სიცოცხლეთ რასაც გაგრძელდე, მისი გმირო-ბა არც დედის სასწავლოში ყოვლადსაზღვრო მოსაწყენი და არც ქრისტიანო-ბიდან, საქვეყანოდ. თითონ ასეთი მეორე წელიწადი არის და ამისგან ის ძალა და ძლიერება გამოჩნდა.

მანუჩარისშვილს ქება ქუხილს დიდად იამა, მაშინ ფაშლაგმა უბრძანა: მათუშ დედო, ესეა შენის იმედის დედოფალი მაჭანახელიძე, სარდლობ-ისაშიც და არ ისწავლიდე სხვა ბრძანებებისა? მათუშ დედმა მოახსენა, უბრძა-ნებლად ხელმწიფეო, დედოფლებს ივერის დედის სასახლეში ბრძანებები-თა; გარდა ამისა მანუჩარიშვილს უბრძანებია, რომ ყოველივე მოქალაქენი მო-ვიდნენ და აგრეთვე ჯარებიც ციხეში ამოვიდნენ და თითონ თვით დედ-

სად მოელიან, ერთის სიტყვით ჩვენმა იქიდან დევი მიირთმევდა, რისთვის იქიდან ქვეყანასაც წავლენო.

ახლა ამათ აქ თავი დავანებოთ და თეთრი დევის ამბავი მოისმინეთ.

როდესაც თეთრი დევი თავისის ასის ჯარითა და აგრეთვე დიდის ჯარებით თავისის ქალაქში მივიდა და ციხეში ავიდა, იმ დროს რუსთაველთა დიდი მოწყობა და დიდი სიხარული გამართა მეფობისა. მერე, და შემდეგ დიდი მეჯლისი შექმნა.

ამათ აქ მეჯლისში თავი დავანებოთ და ისევ შავის დევის ლაშქარი მოისმინეთ.

ამ დროს როდესაც შავს დევი იმის ამბავს უამბობდა, სასპერადო-მა უბრძანა: ის ტუსაღები და სარდლები სადა სად ჰყავთ? შავმა დევ-მა მოახსენა, საზვერანი, თეთრის დევის ციხეში სპეტაკმა მისცა და აგრეთვე შვიდის ივლიმის დედოფალმა იმ სამთა ჯერით დევთა სარ-დლებს უბრძანა; სასაფლაო ლუთის თავთავები და მათ ჩვენ არ ამოიღეს, მაშინ ყველა ტუსაღხანაში ჩარეკვენა, ამ დროს მეხთელე დევი წინააღმდეგ დიდის სიმართლით დასტუსადა და უბრძანა: რეჩხამე გაიმარჯვეთ?" და რაც ამისთვის სადარბაზო ქორწინებისათ, ყოველთვე მოახსენა. გარდა ამი-სა ისიც მოახსენა: თუ რამდენი ჯარები და ფალავნებიც დაიხოცნენ, და რამდენნი გარდაიხვეწნენ და იმ წყეულის ამათ დევთან წამოვიდნენ და ზოგნიც ინდოეთში სიღრმ დევთან მივიდნენ.

ესლა ისევ თეთრი დევის ამბავი მოისმინეთ.

რა თეთრი დევი თავის ციხე-ქალაქში მივიდა და ყოველთვის უცხოთ გაართვა და მრავალი ჯარებიც დაყენა, შემდეგ მანუჩარ-მეფეს, აჯაზადმეფეს, ხოსროვზადმეფეს, გორმეხამეფეს და ბარზინისათვის იმდენი საჭმელი მო-ამზადა და მოართო, რომ ფასი არ შეეძლოდა. ამასაც დიდი მადლობა მოახსენეს. გარდა ამისა დედოფლებსაც უძღვნა და ამათაც მაშინვე მად-ლობა გარდაიხადეს.

ვნახოთ აქ მექურჭლეში დუქნებთან და ქალაქ ოსმალეთის ჩანჩქი მოისსენიება.

როდესაც მანუფაქტურაში და იმ თავის ფაბრიკებში ოქროს დევის გა-ხე-ქალაქზედ გაიმართება, მაშინ ერთი საერთო მასწავლებელი ისტორიის ხელმწიფე როფმანსისტრასან და ღედოფლისან გადმოსცემს.

რა ეს მასწავლებელი მიუდგა და წიგნებიც გახსნა და წაიკითხა, დიდი მხიარულების შეიქმნა, გარდა ამისა, ღედოფლებისას მოსვლაც რომ შეიტყეს, უმეტესად გამხიარულდნენ და მასწავლებელსაც მრავალი აჩუქეს, შერე სამხიარულო ნადიმი აგრე შემოსწყვნეს და დიდი მხიარულების შეიქმნეს როფმანსისტრის ჯარგებში.

როდესაც ეს მხიარულებანი ხმა ჩაიარა დევის სასრის შეესმა, მაშინვე იკითხა, ამ ალმასხოი ჯარგებში რა მხიარულობა აქვთო? (ეს საერო თავის როფმანსისტრის ჯარში ყოფილიყო და ყოველივე ამბავი დაწვრილებით გაეგო). როდა ყველ დაბრუნდა და მივიდა სიდან დევთან, შეუდა და მოახსენა: დევის ხელმწიფევ, ალმასით ჯარში დიდი სამხიარულო არისო, — როდესაც ამათ დევს ოქროს დევის ქალაქი და ციხე აუღიათ და მათ მრავალიც ჯარები ჩაუგდებიათო, პირველი სიდან დევი, მეორე დევი და ასხან დევიც თავისიანის ჯარებით და სარდლებით შიგ ციხეში ყოფილან და მეხოთე დევიც მაშინ დიდროვანის ჯარებით იქ ყოფილან, იმ დროს ამათ დიდის ძალის ჯარებით და მთავრებით ზარბაზ დევის ქალაქებისკენ წასულან. იმ ჟამს იმ ციხის ალებას იმ ფალავნებს შეუტყვიათო, ესე იგი მანუფაქტურაშის, ხოსროფანდაშის, ბეჟანდაშის და ბარზინს, ამათ მაშინვე ერთი წიგნი მიუწერიათ მეორის ხელმწიფე მათის დევისთვის, იმათ იქიდან წამოსულა დიდის ჯარებით და ერთს ღამეს დასცემიან, ამათ მრავალი ჯარები ამოუწყვეტიათო და გარდა ამისა მეხოთე დევი, ასხან დევი, სიდან დევი და პირველი მეორე დევიც შეუპყრიათო და როგორც გაიგე ჩვენ მისი მხიარულების აქვსთო.

ამ ლაპარაკში რომ იყვნენ, ის დევნი, რომელნიც გამოქცეულიყვნენ, სულ ერთიანად სიდან დევთან მოვიდნენ და მაშინ ყოველი ამბავი სირცხვილით მოახსენეს. რა ესე ყოველივე შეიტყო, მაშინ დიდათ შეწუხდა. მერმე თავის საერს უბრძანა: წადი მანუფაქტურაში და იგი ოთხნი ფალავნები იქ არიანო, ჯერ აქ რად არ მოსულანო!? მაშინ მოახსენეს. ხელმწიფევ, ისინი ჯერ კიდევ ჩქარა არ მოვლენო, ამისათვის რომ მა-

ქალს ოდესაშის დედოფალი და ავტორეც მშვენიერნი ხათუნნი მოაგონ ქალა-ქის კარებით მოსცურდნენ და დიდს შეძრწუნებით [illegible].

სადან დღეს რა ქნა გადაურჩა, მაშინვე სად სისხლეული წავიდა, სულ ყოველნივე დაბარა და ძმობისა, ამისთვის ოცდა [illegible] კარები დაამტვრეული, ისე რომ თიხეული რაცა სულ ციხეზე ქნა მისვლე-თი — ქვა დაგზნეული, ოქროს ცეცხლით, თქვენი კამიორეებიც არ იქნებოდა, კარები ამის ცხლა ასეულ ასე ასისად, იმათ კარების კერძი შეიყურეულნი, და მეც ნემის კარებით იქვენიანი მოვალთ, ყოვლის წილებით ამ დავიწროე-ბით და ამ ციხე ავიღოთო, ჩვენი სახლე ამისთვის [illegible] გაიაჯელით და რა ქნე სიცოცხლე დაასრულა, დიდს ვერცხლით მეფეთ.

მაშინ მეფემ აბარა და სხოვანმა იქ, ისეთ დაბარეზედ და კაბ-ინაზედ იქ მეუწინეს. მაშინვე ხმლოვანებს და [illegible] ნდნენ, რომ ჩვენი სახლე ცულ მდგომარეობაში არისო, ეს ამბავი კარები რომ ამისთვის იავს დაეცემისასო, ვინ იქნა ოდის ბასიერის გამეცნობა იერუსალიმის და ბიზანტიის ხელმწიფის მოციქული ამ არიანი და ამისთან [illegible] ლის იკლდებინ არაას, მაგრამ ამათ რომ იმიტყვა ვიდრე [illegible], ვითომ იმათ კარების მისიერი გასცეს? სადან დღეს ვიდა დაუდეგის წინაო? და მაშინვე დაიპყრობილი წამოვიდნენ ჩვენის სასოებით, მეფე გიდევ სარ-დარად სიტყვა, ქალაქი არს გვაქვსო, ორგუბანნაის დედოფალი ხომ იქ არა-სო? სადან დღეს ვხლს და ლეკისს გამეფისო: ამ დაპარსვაში ორგუმანისსა-თან მეფენიც და რაც ამბის ქვეყანა და ან ქვეყანა, ყოველივე ორგ-მანისას და ორგუმანისის დედოფლის და იმ ხეიმი ხელმწიფის მეფების მიასხენეს.

მაშინ ორგუმანისამ სიტყვა, იქ სხვათა დღეისაგან არს [illegible] გამო-რჩეული, ამათი მეფისას და კარები ჩვენ ვერას დაუკავლდებით. მაშინ იერუსალიმის და ბიზანტიის ხელმწიფის მოციქული წამოვიდნენ და მოა-ხსენეს, ხელმწიფესა და დედოფალსა, ასე იმათმა რომ შეიყარეს, დღეისაგან იმედი გვაქვს რომ ქვეყნის მსუხი ვივლეთო.

ამან ქნე ერთგული დასხმების გამომცხადებისათვის ორგუმანისაში დიდი მადლობა ერთმა და ასეთი ხელმწიფეთა მეფისა, რომ მეფეთა ოცდ ისს დაეჭიდნენ. ქვეყნისა მაშინვე დიდს ამბავისას შეუდგნენ იმისთვის.

ქსენი ამ ხაშხადისში დაუწყოთ და კვლავ მანუჩარშაჰის და იმ ოთხთა ფალავნებთა და დედოფალთა ამბავი მოთხრობით.

როდესაც მანუჩარშაჰი, იმ ოთხთა ფალავნებისა და დედოფლებმა თემურის დევის საქმეს მორჩნენ და თვითონ დევი თავის ქალაქში მიდიოდა, ამ ფალავნებმაც დიდძალი საჩუქრები მისცეს, აგრეთვე დედოფლებსაც და მასუფ დევსაც.

ამის შემდეგ მასუფ დევი მაღრიბში წავიდა და თან გაიყოლია ოთხასონი. როდესაც ინდოეთში მივიდნენ, ყველა ამბავი დაწვრილებით აცნობეს. შემდეგ მანუჩარშაჰმა-ტურა უბრძანა და არდეშირშაჰის დედოფალს და სარვახურამზეს მოახსენა, დედოფალო, თუ თქვენი ნება იქნება დრო არის ინდოეთში წავიდეთ. მაშინ სარვახურამზემ უბრძანა, საყვარელო შვილო, ძალიან ყოჩაღ ინებეთ, დრო არის, ამ დაბრუნების დროს, შემოვიდნენ იგი ოთხნი ახალნი ფალავანნი და ამათაც მოახსენეს: ფალავანნო და დედოფალნო, დროით წავიდეთ, თორემ როგორღაც სამშობლო მხრეები გვითმაშებისა. ამათ მაშინვე აუყარნენ და ხოსროვზადშაჰმა კიდევ მოახსენა: მეფის იუდამის დედოფალო, ჩვენ ოთხნივ პირველნი წავალთ, დედოფალმა ამაზედ ნება დართო, მაშინ გულჩიხმა თავისმა შვილს ხოსროვზადშაჰს შუბლზედ აკოცა და აგრეთვე დანარჩენნი დედოფალნიც და უბრძანეს: წადით და საიათო ღვთისათვის მიგვიბარებიხართო და ჩვენც უკან მოვდევთო. როდესაც ეს ოთხთა გმირთა ფალავანთა დედოფლებისაგან ნება აიღეს წამოსვლისა, ამათ მაშინვე მივიდნენ და დედოფლებს ხელებზედ აკოცეს, შემდეგ ხოსროვზადშაჰი მივიდა და თავის დედას ძუძუებზედ აკოცა. მერე მანუჩარშაჰსაც პირზედ აკოცა და გამოსწიეს ასითდე კარვის ბარგით და ჩინდისის ინდოეთის ცხენებში შევიდნენ.

რა ესენი წამოვიდნენ, მანუჩარშაჰმა მოახსენა: მეფის იუდამის დედოფალს, სარვახურამზეს, ესთარს, გულჩიხს და თავის დედას გულნაზანს, ეს ოთხნივ რომ ჩუმად იყვნენ, მაშინ ცათა ქვეშეთ საღმრთო რომ მოეწყვილებოდა, მათიც ფიქრი არა მაქვსო, გარდა ამისა ეს ოთხნი ერთი მეორეს არაფერში არ ჩამოუვარდებიან, მაგრამ ხოსროვზადშაჰ ასეთი საუკეთესო ღირსი არის, რომ ჯერ არ ყოფილა. მაშინ სარვახურამზემ უბრძანა: შვილო, მაგის მამისთანა ფალავანი და ყოვლიმარჯვისთანა ჩვენს სახელმწიფოში კი არა, ცათა ქვეშეთში რაც სახელმწიფოები არიან, არც

ეროში რა იქნებოდა ამათთანა ფალავნებისა, მეტადრე მარტოსა, [illegible] სამეფოსა. [illegible] ფალავნის, ამისათვის ძლიერი ფალავანი, რომელმაც [illegible] ფალავნები გამოსცადა. მხოლოდ ხოსროვმირზაძეს კი ვერ [illegible] და [illegible] [illegible]. [illegible] რომ, [illegible] ძლიერი ფალავანი არის, და [illegible] მომიტანეთ ამისთვის.

ქსენია ამ ლაპარაკში [illegible] და [illegible] შაჰ-[illegible], ხოსროვმირზაძისა, გორმარაზმაძისა და ბარზანის ამბავი მოისმინეთ:

Ამ დროს რა კი [illegible] ფალავანი [illegible] და მარჯანიშვილს გამოესალმნენ, ამათ მაშინვე ჩქარის სიარულით [illegible] და [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] და [illegible] [illegible] გასწიეს, ამ დროს [illegible] [illegible] მისწერა, რომ [illegible] ფალავნები [illegible] [illegible], [illegible] სიტყვა: „ღმერთო, ქსენია ვინ უნდა იყვნენ?“ [illegible] [illegible] რომ [illegible], მაშინვე იცნა რომ ხოსროვმირზაძე, ბეჟანმირზაძე, გორმარაზმაძე და ბარზანი იყვნენ, ამ წამსვე [illegible] და [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] და ხელმწიფეს მოახსენეს, ხელმწიფემ [illegible] და [illegible], [illegible]: გორმარაზმაძე, ბარზანი, ხოსროვმირზაძე და ბეჟანმირზაძე [illegible]. მაშინვე [illegible] და [illegible] ხელმწიფის [illegible] [illegible], წინ მოეგებნენ და [illegible] [illegible] [illegible] და [illegible] ხელმწიფის [illegible]. ამათ მაშინვე [illegible] [illegible] ხელმწიფეს, როგორც [illegible] მაშინვე [illegible] წამოდგა და [illegible] [illegible], ამათ [illegible] თავიანთ [illegible] სკამებზე დასხდნენ. ამ დროს [illegible] [illegible] და [illegible] [illegible] [illegible], რომ მისი [illegible]. მაშინ ხოსროვმირზამ [illegible] მოახსენა: [illegible], ძლიერო [illegible] [illegible], [illegible] ხელმწიფის [illegible] [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] [illegible] და [illegible], [illegible] რომ ჩვენც მსახურები ვართ.

მაშინ [illegible] [illegible], [illegible] რომ [illegible] მსახურები [illegible], [illegible] და [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], რომ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], მაშინ [illegible] [illegible] წარმოდგა წინ და მოახსენა: [illegible] [illegible], [illegible]

იქმენი მასწავლებელი [illegible] ოქროპირის გმირის ძმის ქალწულის შემდეგ მოციქულის [illegible] წმიდა და ამიტომ ისინი გამოცხადებით. მაშინ ამ [illegible] სამოციქულოზედ მოიგონებთ იგავნი და წინასწარმეტყველები საქმეთა მისთა, რომ მოწოდებული [illegible] ადგან [illegible].

შემდეგ წინასწარმეტყველის საქმეთა მოკითხვისა და მღვდლის ლოცვისა და [illegible] და სამოციქულოსა წინ [illegible] [illegible] [illegible] და [illegible] [illegible] და წინ მიმავალ [illegible] და [illegible] [illegible] გვამს, ისინიც გამოხატვენ და რა ერთმანერთი ჰგვანან, მაშინვე შემდგომ [illegible] ერთმანერთის [illegible] და დიდების ერთმანერთის [illegible]. შემდეგ ამისა სამღვდელო წარმოადგენენ, მაშინ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], სამოციქულოსა, სახარებისა, [illegible] და [illegible], შემდეგ დიდების [illegible]. სასახლეში [illegible] [illegible] [illegible]. ამ დროს [illegible] [illegible] და შემდეგ [illegible].

რა დიდი გალობა და [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], მაშინ [illegible] [illegible] და რა [illegible] გამოვიდნენ და [illegible], [illegible], რომ სადაც დიდი [illegible] იყვნენ, სულ ერთმანეთ [illegible] [illegible], მაშინ [illegible] და [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] რომ [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] რაზმა [illegible] და [illegible] [illegible] [illegible] და [illegible] ამის, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], რომ [illegible] დიდის მთის გვამს, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] და [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] და [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], რომ [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] და [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] და [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

რა [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] მაშინვე [illegible] [illegible] [illegible]. ამ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] და [illegible] [illegible] და [illegible] [illegible] [illegible], სამოციქულოსა, [illegible], [illegible] და [illegible] [illegible] [illegible] და [illegible] [illegible] [illegible] და [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] და [illegible] [illegible] [illegible]. და მაშინვე [illegible] [illegible] [illegible] წინ და [illegible] რაზმა [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible], [illegible] და [illegible] [illegible] [illegible] და [illegible] [illegible] [illegible]

ვნერ, მარტოხელის მხრივაც მაიჩართავს ამას ჭკუის მიუწვდომელ ოქროს და ასე-
თი ჯიშების ცხოველობისა ჯეჯა, რომ არც თარგმა არ მიეკუთვნებოდა. და
ბუნებრივად ხორბი ქვეყნ თავისის ასე ათასის ლამაზიოთ ტყეა, ამ ტყის,
როგორმაიორხები და ქვეყნი ჭავრის ავიდები და ფურთების ტანტები მწვრილი
და ზეფილის ფურფულები, მაგრამ როცა სადაც ქვეყნის ყურების მერქების,
სიმქავის, ამათ რა მიიღებენ და ან რა ოქს გამოვლინდათ?

ქისნი ან ფიქრში დაფიქრებით და ქვეყანა გოლიათი მაღლის დევის ამავე მოხსენიება.

როდესაც თეთრი დევის ქალაქიდან იგი მიუახლოვდა წყაროს, მაშინ სიამ გასხივენი მკითხველებო, რომ თუ ოცეულია ათასი ამბაკურის ცხოველ-ღების დაადევნებს და რაც იქ ამბავი მოიმხედრეთ, უნდა მიიღოს დევისთვის ეწინააღმდეგოთ? რა მიგიდებენ, ხაჯის რომ შეიძლება ჯარები, სადაც ანგარიშის ცოცხალ-ქალაქის შემოხვევლები და მრავალი ჯარებიც კიდევ სხვა და სხვა ადგილიდან დგანან. ამით მაშინვე გასწავლის ფარულის გზათ და მეორის დღის თავადისის ხელმწიფის, ყოველივე ანგარიშის გარემოების აქამდის. შემდეგ ახლავე და სურვაც დევს უთხრეს, ძმანო, არდევანისათვის და ქარ-თვის კოდოულების უნდა იქნება რომ გამოვიძახოთო, სადაც ქვეყანაზედ დევ-თა ჯარები, ჯობნი და ჯადოსნი არიან, სულ ანგარიშზედ მიასვლიანო, უნდა ჩვენც გამოგიგზავნოთ, რომ ჩვენის ხელმწიფის არდევანისათვის თავი შევ-სწიროთო.

ამას მიიღონ ეხლა უცხო და მეგობრი გზები სხვადასხვა ქვეყნიდან, ამ თვალსა ნახვით დაიჭირეს. ცოცხ-ქალაქი უცხოთ გამოგზავნილი ჭკვიანი და მა-ნაც მრავალი დიდი ჯარები იყო. მაშინ ამათაც ეს ყოფნა: გამო-ცხადებით, მეორე სიყვარულით მიუგზავნების და მისი ჯარისა ჩემი მი-ადგა, მაშინვე მოაქალაქენი თავადთის დიდ-ხელებით და ქალაქით სულ-თუროს დევის გამოცხადებს გზებზე ჩაგზავნეთ და აგრეთვე ჩვენი ქა-ნებიც და ხაზინებიც სულ გამოაცხადეთ გარეთ ამის იქ მრავალი ჯარე-ბი არიან, ისინიც გამოიყვანეთ და ცოცხ ცოცხალი დაიჭირეთ, მერმეთ, ისე მაშინვე უნდა მოიქცეთ, რომ ყოველივე თქვენი უკანასკნელი მე-ცადინეობით მოიხმარეთ და არც ერთმა თავს ვერ მიიღებს, მაშინ და-ნახეთ ცოცხ და ჩემის სახლიდან სამ ვერცხლ მაღალ მთელი ფურცლები გამოგზავნეთ, თითონ მაინც დევი არის ყველის სახლშიო, სურვაც დე-ვი და ახლავე ხელი დევი ხელში ასე ათასის დევის და ჯადოსნის ჯა-

რქებით, ფარდის გზაზედ ჩამოვიდნენ და ინდოეთისაკენ ჩქარის სიარულით წამოვიდნენ.

ქსენი ამ მოსაზღვრობაში დაუტევით და ქსილი როგმანიძა-ტის და სიდან დევის ამბავი მოისმინეთ.

რა სიდან დევმა და დევთა ხელმწიფემ თავისი სიყვარული შეხედა დევის ლაშქრის და სიდან დევის, შენახე, დევის და ვიხის დევის ლაშქრის ვიდეთ, ჯარელიდი მათი ჯარების ამოწყვეტა, დიდათ გამწყრალიყო მოვლენის ჯარებით ცეცხლის და ქალაქს ინდოეთისას მოადგა და ქვეც კი იქოდა, რომ ინდოეთის გმირნი ფალავნებიდან ჯერ არ არიანი და დიდათ ეჩქარება, ვითის სიტყვით რაც ცეცხლს ჯარები შემოსდგეოდა, იმის გარდა რამოდენიმე ასი ათასი მეომარი ჯარებით მოედანზედ საომრად აწყვეტილი დაუყენა, და თითონაც თავისის ჯარებით და სარდლებით ერთს მხარეს დადგა. ამ ერთის სარდლის ხადარის შებრძოლის უბრძანა და მაშინვე სიდან დევის სარდალ-ფალავნები საომრად წინ წამოვიდნენ, აქედანაც რა იმათი საომრის ხადარის ხმა გაიგონეს, ამათაც უბრძანეს საომრის ხადარის შებერვა.

ამ ხმებზედ თურქმანის და ბიძლუბოლის ხელმწიფის შვილები წინ წამოდგნენ საომრად და მორდაშირ ერთმანერთის ყურებს დაუწყეს. იმ, დროს სიდან დევმა შემოხედა და ნახა, რომ იმათი ჯარები, ქსუ იგი ინდოეთის მხრის ჯარები საომრად წინ წამოდგნენ, მაშინვე ორნი პაარნი მივიდნენ და მოახსენეს: დევთა ხელმწიფეო, თუმცა მანუჩარმანჯანი და იგი რასხბ ფალავნები აქ არ იყვნენ, მაგრამ წუხელის ღამის ქალის ჯარებით მოვიდნენ, გარდა ამისა თითონ მანუჩარმანჯა ამაზე დევის მხრეზედ ზისო და ჯარის უკან ფეხასმ—როგმანიძა და ღეღლოვლები, ჩვენ ავიდნენ და თქმად იმურებიათო, და ეს უნდა გიოდეს, რომ ქალთა ფალავნებისგან დიდი სიფრთხილე გვმართებსო.

რა ესე სიდან დევმა მოისმინა, არაფერი იცის, მაგრამ რაღა გამწყრალიყო? მაშინ თითონაც დიდის ჯარებით და უხვი ფალავნებით იყო, მაგრამ ამ მხეცის შეშინებისთვის მაინც დიდათ სწყინდა, ამან მაშინვე ერთს ფალავან დევს უბრძანა: მოედანზე გადით და ფალავანი გამოითხოვეთ! მაშინვე ფალავანი მოედანზედ გამოვიდა, ამ დევს ხელთა ასეთი გურზი ეჭირა, რომ მთისათვის დაეცა, მთა გააპობდა, ამ დევმა მოედნის შუაგულში დაიწყო ღრიალი: ვინც უფრო კარგი ფალავანი ხართ, მოედანზედ გამოდითო!

მაშინ შირაზი დევმა ერთი თავის ფეხლეულნი დევი გაგზავნა და ამით რომელსაც ერთმანერთს დაუპირისპირებენ, მაშინ შირაზის დევმა დასხლა მეუ-შვილეთ დასაჯრამეთ, რა იმ დევმა თავიზედ მოსულდი დასხდა ნახა მაშინვე ხელი წაავლო და დასხდომი ხელი მაგრად დაუჭირა და მეორეს ხელით ასეთი სილა შემოჰკრა რომ, სამჯერ ჟამზედ კოტრიალებდა, ამას მაშინ-ვე მჯდომარენი მეჯლისში და წინადხედნი, ერთის სიცილით ამ დღეს ქეჯი ას-ორმოცი დევი დაიმორჩილა და მაშინ სილან დევმა სამხიარულო ნადირის ჰკრა ყირიმსა და ის დევი მეტად ამაყად მიწიდანზედ დაეცა, ამ დროს, თურქმანის ხელმწიფის შვილმა იბრეიმ ხანმა ვეღარ მოითმინა. მაშინვე ხელმწიფეს რომელსაც მანიაკის და ლეკოთველეზის თავი დაუკრა და სწრაფის სია-რულით დევს მიუხტა. ხმალს ხელი ჰკრა და იმ დევს ასეთი შემოჰკრა, რომ შუა გასწყვიტა, მაშინ მანუჩარმაც და იმ თავის ფეხლეულთა ქეია დაუწყეს, ამასთან ტაშის ვერაც გაამარჯვეს, მაშინ რომელსაც ნაცრი ყირიმსა, იბრეიმ ხანის წარჩინებულს მიდიოდა.

რა იმ დევის სიკვდილი სილან დევმა ნახა, ძალიან გაუკვირდა და იკითხა, ეგი ფეხლეული ვინ არისო? მაშინ მოახსენეს: დევთა ხელმწიფეო, თურქმანის ხელმწიფის შვილი იბრეიმ ხანი არისო და ჩვენი ფეხლეულთანაო, მაშინ სილან დევს ბრძანებით ერთი გამოჩენილი დევი უბრძანა, ამ დევს ორი თავი ჰქონდა და ასის მწყრთის სიმაღლის მქონებელი იყო, ამას ყირიმსა, შე-ბმა და ის ალმასის მკვდარი ცოცხალი ამ მიმწყვდეული, სიტყვით იმ დევმა თოხლი არა იხმარა, მეორეჯერ გაიბრა და იბრეიმ ხანის დაჭერის დაპირდა, ამ დროს რა ეს დევი ახლოს მივიდა, იბრეიმ ხანმა ასეთი წიხლი ამკვრა გულში, რომ ეს უშველებელი დევი ცაღმაღმა დაეცა, მა-შინვე ხალხი მისცვივდნენ, მაგრად შეკრეს და ხელმწიფეს მიჰგვარეს. ამ დროს ქალაქს დიდი გრიგინი.

რა სილან დევმა იმ დევის დაჭერაც ნახა, სთქვა, ადამიანი ვინმე და ამისთანა ფეხლეულიო? იმ დღეს იბრეიმ ხანმა ას სამოცი სულ ფეხლეული დევი დაიჭირა, მაშინ მანუჩარმაჯამ სამხიარულო ნადირის, ჰკრა ყირიმსა. მაშინ იბრეიმ ხანი ისევ მოედანზე იდგა და დაუძახა, სილან დევო, ფე-ლევანი გამოგზავნეო, იბრეიმ მოედანი უცდიანს ამირეჯიბსო!.. მაშინ სილან დევმა მეფის დევის მეტად უბრძანა, ამ ფეხლეულზე შენ გადი და მაგრა ქეჩლი რომ ცოცხალი დაიჭირო! ამ დევმა მაშინვე სილან დევს თავი დაუკრა და იბრეიმ ხანისკენ წამოვიდა, რა მანუჩარმაჯამ ეს დაინახა, დი-დათ შეწუხდა, ეს დევი ასეთი სიმაღლე რომ იყო, რომ ერთის მთის გარ-და, მაშინ მანუჩარმა შირაზი დევს უბრძანა: მიდი და ახლოს დაუდექიო, რომ იბრეიმ ხანს არა აგნოს რაო? რომელსაც მეთო ხანმა ესე გაიგონა, მი-

პასუხი, [illegible] და [illegible], ამირგუნ ხანს [illegible] მე-
რედ [illegible] იმ [illegible] ამირგუნ ხანმა
თქვა, [illegible] და [illegible] ამირგუნ ხანს, [illegible]
[illegible], მაშინ [illegible], [illegible], [illegible] მიაგ-
ზავნა, [illegible] და [illegible] და [illegible].

რა ამირგუნ ხანმა ის [illegible] მეფის დედის [illegible] ... [illegible] ... და [illegible]! [illegible] და [illegible] ... [illegible] და მე-
[illegible]! [illegible] ... ამირგუნ ხანს ძალიან დაჰკრა. [illegible], მე-
ორეც და [illegible] ძალიან დაჰკრა და [illegible]
[illegible].

რა [illegible] ამირგუნ ხანს [illegible] ... და [illegible] ამირგუნ ხანმა დაჰკრა და [illegible] ... და [illegible] ... [illegible] და [illegible] რა [illegible] ... [illegible] და [illegible] ... რა [illegible] ... ამირგუნ ხანს [illegible] ... ამ დროს ამირგუნ ხანმა [illegible] ... მაშინ ამ [illegible] ... და [illegible] ... რა [illegible] ამირგუნ ხანმა [illegible] ... და [illegible] ... და [illegible] ... და [illegible] ... და [illegible] ... და [illegible] ... და [illegible].

რა [illegible] ... ამირგუნ ხანი [illegible] ... და [illegible] ... და [illegible] ... მაშინ რა [illegible] ... ამირგუნ ხანს და [illegible] ... [illegible] ... და [illegible].

შეეტოს, ესე ამოიღებს [illegible] ბერი ეპისკოპოზებს, და ეკკლესიაზე [illegible] ბოლოს დაუცხრებ.

რა სიღამ დევთ თავისი ფარეხის გამოძევებდა ხოლოს, მაშინ ჩაზარის დღევის შუაღის და ბატონი დღეის შუაღის ასეთი რომ თავიანთის ფარეხით ორივეთ ხანს და მეორე ხანს შემოეტევი. რა ესენი წარმოვიდენენ ამდა ამით გამოაძევრენენ, მაშინ რომლისაც შეკრებულის ხელმწიფის შუაღის ასისთვე ხანა, ესეთი ხანს და მეორე ხანს ხანსე, მაშინ ეფრემი ამით მოიაიშენ და ესენიც თავიანთის ფარეხით მივიდნენ და სამინდეო სასახლის ღელე მოკლა, ხან ამით გამოაძევენენ და ხან ამით, ვითა ისიც ფარეხი ამოუყვან ამ დროს ჩაზარის დღევის შუაღე და მეორე ხანი ურთიერთის შეხვედრენ და დაუმარხენ ერთი მეორეს. ხან გუნდთან, ხან სიცოცხლით, ხან [illegible], ხან ერთმანეთის ადგილს, არ იქნა ერთმანეთის ვერ აჯობეს, მაშინ ისამა და ხანა ფარეხით მოიყვანა შეეტია, მოეხსნა ესეთი ხანა და მეორე ხანა და კიდევ ეს ამოიღების დევთ ფარეხი გაატყობელნ და სიღამ დევის კარვამდის ომით მიჰყვნენ და კარვ წინაც დღეთ ომები გადიხადეს და შრავალი დევთა [illegible] დასჯეს ამ შეკრებულის ხელმწიფის შუაღების და ეკრეთვე თურქმანის ხელმწიფის შუაღების, ასე [illegible] [illegible] დაუმარხეს. მაშინ რომშანბაჩუმა ხანა, რომ ერთიანთი დევთა ფარეხი შეიძრა, ამ დროს გასაკვირის ხალხის შებრუნეს და თრიალეთის მხრის ფარეხით გამობრუნდნენ და თავიანთის ბინაზედ მივიდნენ, აქ სითამაშო, ამბავი ახსნეს და სადღესასწაულო შეიმზადეს.

ამ დროს რომშანბახუმა ამ ხელმწიფის შუაღებს წინ მოუყვანა და ხუთიათვეს შუბიდზედ ავიდა და თითო ხელით ფეხი სახელმწიფო ხალისათვის ერთი, შემდეგ მანჯანიქზე და იგი ფალავნები ესე იგი ხასიათზე, ფეხზედმაზე, ჯანბაზობაზე და ბარზაბა მოვიდნენ და ყოველი ქების შეასხეს ამ თავის კარდახლებისათვის, ამის გარდა დღეს შედარებით მოიხსენეს, ესენი მაშინვე სასახლეში მივიდნენ, აქაც ეგრეთვე მოყვანილნი და მრავალი თავად-მარგალიტი ფეშქაშობდნენ, შემდეგ დიდი მეჯლისი გამართეს.

აქაზე ამ შეკრებისა თავი დაწესებითი და ესრეთ სიღამ დღეის აბმავი მოისხენიება.

რა სიღამ დევის დამარცხებულებმა და სიღარიბე იქმნენ გაბრუნდნენ, მაშინვე სითამაშო ამბავი ახსნეს და სადღესასწაულო შეი-

[illegible], [illegible] სოფლის [illegible] [illegible] და თავიანთ სახლს მერე გადაასა-
ხლდნენ და თავიანთს ალაგს დასხდნენ, მაშინ სოფლის დედამ თვალი გადაავლო
და შვილს დედის შვილი ვეღარ დაინახა, დიდათ შესწუხდა და უთხრა: დე-
დანო და [illegible]! შვილს დედის შვილი ვინ დაიჭირაო? მაშინ მოახსენეს:
დედაო ხელმწიფევ, თურქმანის ხელმწიფის შვილმა დაიჭირაო, ამის გა-
მო დედამ და [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]. რომ კარგ საქმეში ჩვენ გვიშველით, სულ რას [illegible]-
ნეთ. სულ [illegible], თორემ ყოველი რაც ჩვენს ქვეყანაში სული [illegible]
არის, რომ სულ ერთ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], რომ [illegible] [illegible]
[illegible]. [illegible] [illegible], [illegible] დედაო, სოფლის დედაო, მწვანე დედაო
და [illegible] დედაო, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] დედის [illegible] [illegible] [illegible]-
[illegible] და [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] და [illegible] [illegible] და [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]. [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible].

ამაზედ სოფლის დედამ [illegible] და ამის [illegible] [illegible]! რა ეს დედა-
მა [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] და [illegible] დედათა-[illegible], [illegible]
[illegible] [illegible].

და სოფლის დედამ ის [illegible] [illegible] [illegible], მაშინ უბრძანა: დედანო და
[illegible]-[illegible]! [illegible] [illegible] [illegible], რომ სულ [illegible]-
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] და [illegible] [illegible] [illegible]. და [illegible] [illegible] და
[illegible] [illegible] რომ [illegible] [illegible], ჩვენი [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] და [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] და სოფლის დედას [illegible] [illegible] და
[illegible], დედაო ხელმწიფევ, [illegible] [illegible] [illegible] დედათა [illegible] [illegible]-
[illegible] [illegible] [illegible]-[illegible], მაშინ უბრძანა [illegible] [illegible]-
[illegible] და [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-
[illegible], რომ [illegible] [illegible] [illegible]. რომ [illegible], [illegible] ეს [illegible],
რომ [illegible] დედის [illegible] სოფლის [illegible]?

მაშინ [illegible] [illegible] და [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]
[illegible], ხელმწიფევ, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. მაშინ [illegible]-
[illegible] და [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], ჩვენ [illegible] არ
[illegible], და [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. მაშინ [illegible]-
[illegible] [illegible] დედას უბრძანა: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] და [illegible]

და სარდალი და ფალავნებიც თავიანთ ჯარებთან იყვნენ.

ქსენი ამ მზადებაში დაუწყეთ და კვლავ მათუს დევის, არუაბუს დევის და ალი ქალის სულთნის სურხარაგ დევის ამბავი მოისმინეთ.

რა ისინი მზადობიდან წამოვიდნენ დიდროსის ჯარებით, მეორეს დღეს იბდოუთის საზღვრებს მოვიდნენ და ერთს ადგილს ტოტას ხანს შეისვენეს.

ქსენი ამ მზადებაში დაუწყეთ და კვლავ როგმანიახტის და იმ ხუთის გმირთა ამბავი მოისმინეთ.

რა იმ ღამეს ეგზო მეჯლისი გარდაიხადეს, მეორეს მოსვენებისმოვიდნენ. როდესაც დილა გათენდა და ქვეყნის დამამშვენებელმა მზემ ქვეყანა დაამშვენა, მაშინ როგმანიახტი თავისის სარდალ-ფალავნებითა ადგნენ და ჯარებს გასინჯვა უბრძანეს, მაშინვე იგი თვისი ფალავნები და მეფის ზარის დამკვრელი ხასოგზადმეტ, ბუკზადმეტ, გორმარბამეტ და მარზანი ჯარების წინ გამოუძღვნენ და მარცხენას მხარეს დადგნენ, მარჯვნივ მხრივაც იგი ეგზო ფალავნები და ხელმწიფეები იბდოუთის და თურქმანის ხელმწიფის შვილები თავიანთის ჯარებით დადგნენ, თან რაზმებით გაწყვეს აგრეთვე მანუჩარმეგი და ზარაბ დევიც მოვიდნენ და ერთს მხარეს დადგნენ, მაშინ როგმანიახტმა ტახტები მოატანინა და ზედ ხალიჩები დასხნენ და ერთს ტახტზედაც იბდოუთის ხელმწიფე და ლელთფალი თავგამოჩენილნი ჭერში ადგნენ და იქიდან უყურებდნენ. ამ დროს იქიდან მოდის დევი, საჩილაგ დევი, ხაზარან დევის შვილი და ასურიუ დევის შვილი და სხვანი რამოდენიმე სარდალნი და ფალავნები დევნი გამოუძღვნენ თავიანთ ჯარების და სამარის ადგილს მოვიდნენ, მერე რაზმებით დადგნენ, მაგრამ იმათის სიმრავლეს თვალი არ გადუწვდებოდა.

ამ დროს სიდან დევიც მოვიდა და თავის ჯარების წინ დადგა, ეს სიდან დევი ისეთი საზარელი რამ იყო, რომ კაცს შეეშინდა, იმისის სიმაღლით გული აერეოდა. თიხა თავი ქონდა და მრავალი ხელი, გარდა ამისა, თავი ისეთი რქა ჰქონდა შუბლზედ, რომ იადგუზის მოისთვის რომ დაეცა მაგ გააპობდა—ამასთან ისეთი მხეცზედ იჯდა, რომ ჭაურის სწვდე-

ბოდა და ფოვულნი მისი ჯარები გაივიცულნი იყვნენ, რომ მათი უკან გამობრუნება აღარ შეიძლებოდა.

მაშინ სარგისურამანმა უთხრა ქალებს, ჩვენც უნდა მზად ვიყოთ და საიდაც საჭირო იყოს, იქით უნდა მოვეხმაროთ, ისინიც მზად იყვნენ თავიანთი რამდენისამე ათასის ქალთა ჯარებით, იმ დროს მათი მოწინავე ჯარები წინ წამოაყენეს, ერთი ხაზარან დევის შვილი იყო და მეორე ბაყბაყ დევის შვილი, იცოდეთ, რომ დიდი ძლიერნი და გმირნი დევნი არიან, ისინი რომ წინ წამოდგნენ, აქედამაც მანუჩარშაჰამ მოწინავე გაიყვანა ერთი ბარზიმი და მეორეც გორშასბშაჰა.

რა ამათ ერთმანერთს დაუახლოვდნენ, მაშინვე ერთი მეორეს შეუტიეს და დასცეს კიჟინა. წამოვიდა ამათი ჯარები და მივიდა მანუჩარშაჰის ჯარზედ, ერთის სიტყვით ასეთი წალებწამოლება იყო, რომ მეორეთ მოსვლას გავნდა—დილიდგან თითქმის ეს ოთხნი ფალევანნი, ორი აქედგან და ორიც იქიდგან იბრძოდნენ, ისე რომ ხან ამათ წაიღეს და ხან იმათ წამოიღეს, მაგრამ ბარზიმის და გორშასბშაჰის ომისთვის რომ ბეჭურე-ბინათ, უკეთესს ველარ ნახავდით, მთლად დღის წინაშე, ხაზარან დევის შვილი და ბაყბაყ დევის შვილი უკეთესად ომობდნენ.

რა დამღვარი ომები შეიქმნა, მაშინ საშინელის ხმით მოძახა დევს და ზაბიბასმ დევთა უბრძანა, მიდით თქვენის ჯარებითაო, ესენიც წამოვიდნენ თავიანთის ჯარებით, ბარზიმს და გორშასბს გარს შემოესივნენ ეს ამოდენა ჯარები. ხოსროვზადშაჰამ და ბეგზადშაჰამ რა ესე დაინახეს, საჩქაროდ ჯარებს ხმა მისცეს და საითაც გორშასბშაჰა და ბარზიმი ომობდნენ, იქით შეუტიეს, ერთის სიტყვით ვის შეეძლო მათი წინ დადგომა?

იმ ჟამად მანუჩარშაჰა დედოფლებთან მივიდა და მოახსენა: დედოფლებო და ხელმწიფევ ინდოეთისა, აბა ეხლა იმ ოთხთა ფალევანთა ომებს უყურეთო—რა საკვირველნი არისო, მეტადრე ხოსროვზადშაჰის და ბეგზადშაჰის ომსა, აიყვანდნენ ერთ დევსა და მეორეს შესტყორცნიდნენ, რადა გავაგრძელოთ, ამოდენა ჯარები ერთიანად გააბრუნეს და თან უკანიდან ხოცვით მისდევდნენ. ამ დროს იქიდან წამოვიდნენ დევთა სარდლები ასის ათასის მეომარის დევებით და რა თქმა უნდა აქედანაც მივიდნენ ის ხუთნი ხელმწიფენი ესე იგი ინდოეთის ხელმწიფის შვილები და ფერუქმანის, მაშინ დევთა ჯარები გარს ციხესავით შემოერტყნენ და ისრულ დაუწყეს ომი. ესე თან და თან მოდიოდა და ემატებოდა დევთა ჯარები. მაშინ ამათ შეხედეს, ნახეს, რომ ფარუხის გზიდან ხუთასჯერ ასი ათასი დევთა და ადამიანთა ჯარები გამოჩნდა და სამი სარდალიც წინ მოუძღვოდათ, ამ დროს მანუჩარშაჰამ თვალი შეასწრო და სთქვა, ნეტავ ეს რა ჯარები

-უხდა იქონიო? რუიზანხარამ მაშინვე იცნა და მოახსენა: საყვარელო შვილო, ერთი მათუხ დევი არის, მეორე ადი ფალის სულთანი სურხარაჲ დევი არის და მესამეც ანფაბუხ ხვადი დევის თავიანთის ჯარებითა. ეს რომ მანჩახეტის დიდათ იამა, და რა იმ სამთა დევთა სახელი ასეთი საშინელი ამბები, მაშინვე სამთავემ დიდის ხმით ნარა გასწიეს და სამნივე სამსა მხარეს მივიდნენ. ამ დროს ველარც მანუჩარშაჰმ მოითმინა და ზოჰაბ დევს უბრძანა, მომყევი და მაყრის ამოდენა ჯარებში და ასეთი ამბები ასტყდა, რომ ქვეყნე ირძანებოდით მეორე მოსვლა არის, მაშინ ვერც სარვიხურამანმა მოითმინა, საჩქაროდ ქალის ჯარებს წინ გამოუძღვა და მარჯვენის მხრიდან კიდინა დასცა, შემდეგ ჩაუჯიგნენ და ბუზივით ჟლეტავდნენ, ერთის სიტყვით, ვაი იმისი ბრალი ვისაც სარვიხურამანის გურზი ხვდებოდა და ვაი იმისი ბრალიც, ვისაც უსხიარის ლახტი მოხვდებოდა, აგრეთვე გულჩაჩის, გულიჯანის და რუიზანხარის ბასრი ხმლები, რომლებითაც კარგის მთიბავებივით სთიბავდნენ.

მეორის მხრიდანაც სიდან დევი წამოვიდა და იმის წინ დამდგომი ვინა იქნებოდა, თუ არ მანუჩარშაჰ, ხოსროვზადშაჰ და ბეჰზადშაჰ, მაგრამ იგი ბილწმა მრავალი უცხო ფალავნები დასცა, ერთის სიტყვით ჯარებში სადაც კი შეუტევდა, სულ მუსრს ავლებდა და დიდი ძალაც დამართა რომშანისტის ჯარებს, ბოლოს მაინც ამ ბილწმა გამოაბრუნა ეს ამოდენა ჯარები და უკან სოცვით მოსდევდა, ხან ლახტს შემოსტყორცნიდა და ესე ხუთის და ოთხს ერთად ხოცდა.

როდესაც ხოსროვზადშაჰმ და ბეჰზადშაჰმ დაინახეს რომ ეს ამოდენა ჯარები უკან მორბიან, მაშინვე ხოსროვზადშაჰა წინ გადუდგა და დაიძახა: ეგრეთ უნამუსოდ რას მორბიხართ!? მაშინ ერთმა ფალევანმა მოახსენა, ფალევანო, დიდი სირცხვილი გმართებსთ, ის წყეული სიდან დევი ჩვენ ჯარებს მოსდევსო.

ხოსროვზადშაჰმ რა ეს გაიგონა, მაშინვე თავისი ჯარები შეაყენა და ასეთის ხმით ნარა გასწია, რომ დედამიწამ რყევა შექმნა და საიდაც სიდან დევი ჯარებს ხოცვით მოსდევდა, ხოსროვზადშაჰმაც იმ მხრისაკენ შეუტია, მაშინ მანუჩარშაჰმ როდესაც ხოსროვზადშაჰის ნარის ხმა გაიგონა შედგა და სთქვა; ეს უეჭველად ხოსროვზადშაჰის ნარის ხმა იყოვო და უთუოდ იმ ბილწს სიდან დევს შეხვედრიაო, მაშინვე მანუჩარშაჰმაც ერთი საშინელი ხმით დევის სახელი ახსენა, ამ დროს უკან ზოჰაბ დევი მოსდევდა, მანუჩარშაჰმ უიხრა, ზოჰაბ დევო, აბა ჩქარა მომყევი—ხოსროვზადშაჰს ნარის ხმა საკეთილო არ იყოვო, ვაი თუ იმ ბილწს დევს შეხვედაო!?

მაშინ ზარაბ დევმა მოახსენა, ფალავანო, ხოსროვზადშაჰს სილან დევის შეხვედრით არა ევნებარაო, ამიტომ რომ იგი მარტო არ არისო, ბეგზადშაჰა თან ახლავსო.

ამ ლაპარაკში რომ იყვნენ, მეორეს მხრიდანაც თურქმანის და ინგლეთის ხელმწიფის შვილების ხმა მოესმათ, მარცხნივ ყური დაუგდეს, ნახეს, რომ გორშარაბშაჰისა და პარზიმის ნარის ხმა იყო. ამ დროს მანუჩარშაჰმა სთქვა, „ეს რა ამბავი უნდა იყოსო?“ შემდეგ შეხედა, ნახა, რომ შუთურ აიარი რამდენისამე აიარებით დევთა ჯარში დარეულა და მხარზედ ნაჯახი უძევს და უწყალოდ ხოცავს, ამან მაშინვე ხმა მისცა; რა შუთურ აიარმა მანუჩარშაჰის ხმა გაიგონა, მაშინვე იმასთან მიიჭრა. მანუჩარშაჰმა უბრძანა, აიარო! ეს ჩვენის ფალავნების ნარის ხმები იყოვო, რა მიზეზი არისო? ჩქარა გამაგებინეო! მაშინ ერთი სხვა აიარი წინ წარმოდგა და მოახსენა, საახეირანის შვილო, რაც რომ დევთა ჯარები არისო, სულ ერთიანად ჩვენს ჯარებს შემოუტიესო და კიდეც გამოაბრუნესო, მაშინ რა ჩვენმა ფალავნებმა იმათაგან ჩვენი ჯარების გამოტრიალება ნახესო, მაშინვე დიდის ხმით ჯარები უკან დაიბრუნესო და შეუტიესო, მეორეც ეს, რომ მაღრიბის ხელმწიფე მათუზ დევი, ანუაბუზ დევი და სურხაპ დევიც თავიანთის ჯარებით სილან დევის ჯარებს უკანიდამ მოჰქცევიანო და დიდი ომი აქვთო, და თუ მიბრძანებთ წავალ და უფრო სწორედ ამბავს მოგართმევო.

ამ აიარის მოხსენებაზე, მანუჩარშაჰმა მაშინვე უბრძანა, წადი და ჩქარა მაცნობეო! ეს აიარი ბრძანებისამებრ მაშინვე გაფრინდა და საითაც ხოსროვზადშაჰს და ბეგზადშაჰს ომი ჰქონდათ, იმათკენ წავიდა. როდესაც მივიდა, შეხედა ნახა, რომ ხოსროვზადშაჰს დევთა ჯარს წინ გადასდგომია და დიდს ომში არის, მხოლოდ მისი ჯარნი კი უკან მორბიან, ამ ბრძოლაში ხოსროვზადშაჰი ასეთი გახურებული და აღელვებული იბრძოდა, რომ მნახველთ შიშით გულები დაუსქდებოდათ, ამას ხელთ ასეთი ლახტი ეჭირა, რომ ერთს გორის ოდენი იქნებოდა, ისე რომ, ვისაც ხვდებოდა ოცსა და ოცდაათს ერთად ხოცავდა. მაშინვე ეს აიარი გატრიალდა და ხოსროვზადშაჰს მოახსენა: ფალავანო, სიფრთხილით იყავითო, სილან დევი შენსკენ მოდისო და მრავალი ადამიანთ ფალავნები დაგვიხოცაო, გარდა ამისა უკანაც თავისი ჯარები მოსდევენო. მაშინ ხოსროვზადშაჰმა უბრძანა, აიარო შენ მაგის ფიქრი ნუ გაქვსო, მე თითონ იმას ვეძებო.

ამ ლაპარაკში რომ იყვნენ, სილან დევი კიდეც გამოჩნდა და საშინელის ლახტით ჯარებს ხოცვით მოსდევდა, ამ დროს ხოსროვზადშაჰა წინ გადუდგა და შესძახა, ფალავანო! მაგ ჯარებიდგან ხელი აიღეო, თორემ

მიწასთან გავასწორებთ. რა სილან დევმა ხოსროვზადშაჰის ხმა გაიგონა, შედგა, მაშინ შეხედა ნახა, რომ ერთი ყრმა ფალავანი წინ გადუდგა და ამასთან ასეთი მშვენიერი, რომ კაცი თვალს ვერ გაუმართავს, ამასთან ასეთის მრისხანის სახით იყურებოდა, რომ შვიდ თავიანი ვეშაპიც მის ყურებას ვერ გაუძლებდა, ეს ყმაწვილი ორმოცდა სამის იარაღით იყო შეჭურვილი და უცხოს სათვალავნოთ იყო მოსილი. რა სილან დევმა კარგათ გასინჯა, მაშინ სთქვა თავის გულებაში: „მაგ შენის ტანის მოყვანილობის მსგავსად თუ ფალავნობაც მოგდევს, მართლაც უცხო ფალავანი იქნებით“, და დაუძახა, შენ ადამის შვილო, შენი თავი არ გებრალება, რომ ჩემისთანა ვეშაპს წინ უდგეხარო!?

მაშინ იქ ერთი აიარი იყო, რომელმაც ჩუმად გაიპარა და მანუჩარს მოახსენა: უცხო ფალავანი და საპერანის თვალის სინათლეო, ხოსროვზადშაჰმა სილან დევს წინ გადუდგა სომრადათ და ძრიელ საშიშო არისო და რომ თქვენც იქ დაესწროთ, ძრიელ კარგი იქნებაო.

რა მანუჩარშაჰმა აიარისაგან ესე გაიგონა, მაღლობა უბრძანა და მაშინვე ხოსროვზადშაჰისაკენ გამოსწია, აქ ერთი საშინელის ხმით შეუძახა და დევთა ჯარებს შეუტია და იმდენი ეცადა, რომ ხოსროვზადშაჰს დაუახლოვდა, მაშინ მარცხნივ მიიხედა, ნახა რომ ბეგზადშაჰსაც იმიდან ხელი აუღია და ხოსროვზადშაჰს უყურებს, ამ დროს კიდევ სილან დევმა უთხრა, ფალავანო! როვშანბახტის ჯარში შენ რას გიწოდებენო!? ხოსროვზადშაჰმა უთხრა, ფალავანო! მე სახელად ხოსროვზადშაჰს მიწოდებენო და ამ ჟამად როვშანბახტის და არდევანშაჰის მონა ვარო, აგრეთვე მანუჩარშაჰის ძმა და მეგობარიო. მაშინ ისევ სილან დევმა ჰკითხა, ფალავანო, მუხთალ დევი შენ შეიპყარიო!?—მე შევიპყარიო. ამ დროს სილან დევმა ისე გაიცინა, რომ მისი სიცილი ცის ქუხილს ჰგვანდა, ეს სიცილის ხმა სარვიხურამანს, უსნიარს, გულიჯანს, გულჩიჩს და რუიზანარას მიესმათ. მაშინ ამათ სთქვეს, ეს სიცილი სწორედ იმ ბილწი სილან დევის იქნებაო, და ნეტავ რაზედ მხიარულობსო? მაშინ ერთი აიართაგანი წინ წარდგა და მოახსენა: დედოფლებო, სილან დევი და ხოსროვზადშაჰი ერთმანერთს წინ უდგანან საომრადაო.

რა გულჩიჩმა ესე მოისმინა, მაშინვე ერთად, თითო ნარა გასწიეს და დევთა შეუტიეს, ამათ მრავალი დევი დახოცეს, შემდეგ შეხედეს, ნახეს, რომ სილან დევს ხოსროვზადშაჰს ომს უპირობს, ამაზედ ძრიელ შეწუხდნენ. სილან დევმა ამათთანაც კიდევ უთხრა: ფალავანო! მუხთალ დევის დაჭერა არა სულიერს არ შეუძლიანო და ტყუილათაც შემცდარხარო, რომ იმის დაჭერაზედ შენ დარწმუნებულხარო, ის წუხელ ჩემთან მოვიდა და

დიდი ძალი ჯარებიც მოასხა და ეხლა ამაან დევთან წაგიდა, მართალია თუმცა შენ მესამედ დაიჭირეთ, მაგრამ ის ისევ განთავისუფლდა და იმას ხორციელი კაცისაგან სიკვდილი არ უწერია, ის მცირე ხანში ჩემთან მოვა, მოდი დამიჯერე, ჩემი კერძი შეიქმენით და ჩემს ღმერთის რაჯიბს თაყვანი ეცით.

ამაზედ ხოსროვზადშაჰა ისე განრისხდა. რომ სიღან დევმა რომ შეხედა კინაღამ გულდაღმა გადაიქცა და ერთი საშინელის ხმით შესძახა: შე ბილწო! მე შენი მონა უნდა გავხდეო და შენს რაჯიბს თაყვანი უნდა ვცეო? ეს სიტყვა და თავისი ლახტი ესროლა მაგრამ იმ ბილწს დასცდა და სპილოს თავში მოხვდა და ფიცხლავ მოკლა, სიღან დევი ძირს დაეცა, ამ დროს ხოსროვზადშაჰს უნდოდა რომ ერთი ხმალი შემოეკრა და შუა გაეწყვიტა, მაგრამ დიდროვანი ჯარები ედგა გვერდით.

რა სიღან დევი გადმოვარდნილი ნახეს, მაშინვე ამოდენა დევთა ჯარებმა ხოსროვშაჰას შემოუტიეს და შეიქმნა საშინელი ომი, ხოსროვზადშაჰა შუაში მოიგდეს და მრავალი ქამანდები გადმოაყარეს, მაგრამ იმოდენა ჯარებში ასეთნაირათ დაბოდა, რომ სულაც ვერ მოსცხეს, პირიქით იგი საითაც შეუტევდა, სულ მტვერივით აქცევდა. ხოსროვზადშაჰს მოქმედება მანუჩარშაჰას ძალიან მოეწონა და თითონაც და ზარაბ დევიც ერთის მხრიდამ მივიდნენ, მეორეს მხრიდანაც დედოფლები მივიდნენ თავიანთის ქალთა ჯარებით, მესამე მხრიდანაც გორშარაბშაჰა და ბარზინი დასცეს კიჟინა და დაიბრუნეს ეს ამოდენა ჯარები. ამ ომში ქალების მარამ დევი და საბჩიბამ დევი შემოხვდნენ. რა რუიზანარამ და სარვიხურამანმა დაინახეს იმათი სიდიდე და ბილწობა, დიდათ გაჰკვირდნენ და მაშინვე შეუტიეს.

რა იმ დევთა შემოხვდეს, ნახეს, რომ ხუთასი ასეთი ქალთა ფალევნები არიან, რომ ქვეყანას გაოხრებენ, მაშინ საბჩიბამ დევმა სთქვა: ეს კარგი და უცხო სანადირონი გაგვიჩნდნესო ესენი შევიპყრათო და მაშინვე ქალებს შეუტიეს. ამ დროს სარვიხურამანმა და რუიზანნარამ თითო ნარა გასწიეს და მიუახლოვდნენ, მაშინ რუიზანნარამ საბჩიბამ დევს თავში ასეთი ლახტი სცხო. რომ თავი სამად გაუსქდა და მეორე დევსაც სარვიხურამანმა უზანგიდამ ფეხი გამოჰყო და ასეთი ფეხი აძგერა გულში, რომ სამჯერ ყირაზედ გადატრიალდა და თუ დევთ ჯარები არ შეხვედროდნენ, ორსავეს დაიჭერდნენ, მაშინ ესნიარა, გულჩინი და გულიჯანი ხმალ გამრულნი უკან მისდევდნენ ხოცვით, მაგრამ არ იქნა იგი დევები ველარ წაართვეს, მხოლოდ მრავალი ჯარები კი დახოცეს, რაღა გავაგრძელოთ, სამი დღე და ღამე გაუწყვეტელი ომი იყო და რაც დევთა ჯარები იყო, სულ გარს ეხვივნენ.

იმ ჟამად მანუჩარშაჰმა, ხოსროვზადშაჰმა და ბეგზადშაჰმა ერთად შეა-ყარნენ და ერთმანეთის გამარჯვება მიულოცეს, მაშინ ხოსროვზადშაჰმა მოახსენა მანუჩარშაჰს, იმ წყეულმა სიდან დევმა დაკვეხებით მითხრა, რომ მუხთალ დევი განთავისუფლდაო და იქნება ის წყეული კიდენაც მართლა განთავისუფლდაო? მაშინ ზორაბ დევთან რომ იქიდან დევი გამოვიდა და საბათი ღმერთი იწამა, იმ დევმა მოახსენა, უცხო ფალავანო, როდესაც მუხთალ დევი, სიდან დევი, მწვანე დევი და კახან დევი რომ დაიჭირეთ თეთრის დევის ქალაქში, მესამე დღესვე ახსნილ იყო და იგი დევნიც განთავისუფლებინა და ეხლა ყველანი მასთან დევთან არიანო. მაშინ მანუ-ჩარშაჰმა სთქვა, მაშ რატომ თეთრმა დევმა არ გვაცნობაო? დევმა მოახსე-ნა, ფალავანო, ორი ასეთი წყეული ჯადო არისო, რომ თავის სახელ იმ დევთა სახეს ისე ჯადოთი გააკეთებდნენ, რომ კაცს ცნობილი ეგონებოდა და იქნება იმისი დარაჯებიც ვერას მიმხვდარიყვნენო, მაშინ ხოსროვზად-შაჰმა მოახსენა მანუჩარშაჰს, სწორედ მართალი იქნებაო. შემდეგ ფალავ-ნები ერთად შეიყარნენ და ხოსროვზადშაჰმა მოახსენა, ფალავნებო, დღეს საღამომდისინ ძრიელი ომი გარდვიხადოთ და საღამოზედ ჩვენს ხელმ-წიფესთან შევიყარნეთო, ამ მუხთალ დევისა და სიდან დევის და აგრეთვე აქაურის ჯარების საქმე ხვალ დავასრულოთო. გარდა ამისა დროიანათ შვი-დის იკლიმის ხელმწიფეს და სასპირანს უნდა ვიახლოთო, თორემ რაკი ეს მუხთალ დევი ასეთი ჯადო ყოფილა, ეს ჩვენ ბევრჯერ გაგვრჯობისო და ამას უთუოდ ბოლო უნდა მოუღოთო.

რა ეს თათბირი დაასრულეს, მაშინვე კოჭლი მათუზ დევი თავი-სის ანუაზუზ დევით და სურხარაჯ დევით აღმოსავლეთის მხრივ გაგზავნა, თურქმანების ხელმწიფის შვილები ჩრდილოეთის მხრივ გაისტუმრა, ინდოე-თის ხელმწიფის შვილებიც ერთის მხრივ გაგზავნა და თან დააბარა: რა-წამს ჩვენი ნარის ხმა გაიგონოთ, მაშინვე შეუტიეთო, ერთის მხრივაც თითონ და ბეგზადშაჰმა მივიდნენ, მეორეს მხრივაც გორშარაბშაჰმა და ბარ-ზინი მივიდნენ, წინიდამაც მანუჩარშაჰმა და ზორაბ დევი მივიდნენ, გარდა ამისა, დედოფლებსაც სთხოვეს, თქვენ ინდოეთის ხელმწიფესთან მიბრძან-დითო და რა ბინდმა დაჰკრას, მაშინვე გასაყარს ნაღარას შეუბერეთო. რა ეს ლაპარაკი დაასრულეს, მაშინვე დედოფლები ციხეში შევიდნენ.

რა დილა გათენდა, ორსავე მხრივ ლაშქარნი გავიდნენ და რაზმები გააწყეს, გარდა ამისა როგორც ამ ახალთა ფალავანთა განაწილეს თავიან-თი სარდლები, ისრედ განწესდნენ. მაშინ ამ გმირთა ფალავნებმა თითო ნარა გასწიეს და ოთხივ კუთხივ შეუტიეს, ისე, რომ ეს ამოდენა დევთა ჯარები სულ ერთად მეორეს ჰკრეს, ამ დროს იმათი სარდლებიც წამოვიდ-

ნენ და აირივნენ ერთმანერთში და ასეთი სისხლის ღვრა მოხდა, რომ მეორეთ მოსვლას დაამსგავსეს, ისე, რომ ბინდამდის დიდძალი ჯარები ამოწყდა ორივეს მხრიდან. რა ბინდმა მოატანა, მაშინ როგშანბასტმა გასაყარს ნაღარის კვრა უბრძანა და ორსავეს მხრის ლაშქარმა ომს თავი დაანებეს და თავიანთის ბინაზედ მოვიდნენ, შემდეგ საომარი იარაღი აიხსნეს და სალხინოთ შეიმოსნენ, მერე უცხო ლხინი გარდაიხადეს.

ლხინში რომ იყვნენ, მანუჩარშაჰმა მოახსენა, ხელმწიფეო, ხვალ ომები უნდა გათავდესო, თორემ ჩვენთვის სირცხვილი არისო, რომელიც მე თითონ იმისთანა გამორჩენილ ფალავანს ნუშარ დევს შეექვსე დღეს ომში გაუსწორე და ესრე აღელვებული ომები აღარ გარდავიხადე, ეხლა როგორც იყოს, დროით უნდა გავათავოთ ამათთან საქმე და ეს ამოდენა ჯარების ტყუილათ ნუ დავახოცინებთო. ამაზედ როგშანბასტმა დიდი მადლობა უძღვნა.

იქით მხარეს, რა სიდან დევმა თავისი ჯარები გამობრუნებული ნახა, გარდა ამისა, დიდი ძალი სარდალ-ფალავნების დახოცვაც რომ შეიტყო, აგრეთვე მავის დევის შეპყრობაც, დიდათ შეწუხდა და მაშინ თავის სარდლებს უბრძანა: ფალავანნო და სარდალნო! დიდი უნამუსობა მოგვიხდა და სირცხვილია თქვენთვის, რომ თქვენისთანა სარდალ-ფალავანნი აქ არა ცაია ქვეშეთაც არ იმყოფებაო და ჯარიც ხომ; თითოზედ ათასი ხართო და მაინც იმათ ვერ მოერიეთ და სამარცხვინოთ დამარცხდითო—და ეხლა ამას გიბრძანებთ დიდსაც და პატარასაც ჩემს სარდალ-ფალავნებს, რომ ხვალ უნდა უკანასკნელი ომები მოხდესო, და ან ჩვენ უნდა დავიხოცნეთ, ან ისინიო, გარდა ამისა მუხთალ დევსაც მოველიო და ეხლა მოვაო, ისიც დიდს ჯარებს და ფალავნებს მოასხამსო, რომელიც დიდს დახმარებას გაგვიწევსო—ჩვენ უნდა გავიფიცნეთ და ისრეთ მივიდეთო.

იმ დროს ერთი აიარი შემოვიდა და მოახსენა, დევთა ხელმწიფეო, თქვენ უმაღლესობას მოხსენდესო, მუხთალ დევი თავისის ჯარებით გიახლათო. სიდან დევმა რა ეს მოისმინა, მაშინვე სიხარულით წინ მიეგება, ამათ ერთმანერთს მოეხვივნენ და დიდის დიდებით შევიდნენ და ერთად ტახტზედ დასხდნენ და მაშინ სიდან დევმა ამიან დევის ამბავი ჰკითხა. მუხთალ დევმა მოახსენა, დევთა ხელმწიფეო, ამიან დევი ძალიან გარგაო არისო და იმას გუნებაში ჩაუდვია, რომ მთელ სახელმწიფოებს ის აპირებს დაჭერასაო და იმის გარდა, საცა ქვეყანაზედ დევთა, ჯინთა, ქაჯთა და ჯადოთა ფალავნები არისო, სულ იქ შამოიყარა და დიდი ძალი ჯარებით დგასო, ეხლა მხოლოდ შენ გელის და კიდეც მოხარულია რომ აქ დამარცხდე როგორმე და იქ დროიანათ მიხვიდე შენის ფალავნებითაო.

მაშინ სიდან დევმა ჰბრძანა, მუხთალ დევო, ჩემი დამარცხება რაჯუბის ნება არისო და თუ დავმარცხდები, იქ რაღა პირითა მივალო? მაშინ სთქვა მადლობ ჩვენის რაჯიბ ყმაკს, რომ შენ იმ ძრიელის ტუსაღობიდან მორჩით. ამაზედ მუხთალმა მოახსენა: დევთა ხელმწიფევ, მე ერთის დამის მეტი ტუსაღათ არა ვყოფილვართ, მეორეს დღესვე ფალევნები აუშვი და ამიან დევთან წაველით და იმ ტუსაღანაში ჩემის ხელოვნებით ყველა დევის ფალევნებს სახეები შეუცვალე.

სიდან დევმა მოახსენა, მაშ შენი შემპყრობა სულ არ იქნებაო და ვგონებ რომ არც შენისთანა ჯადო იქნებაო სადმე? მაშინ კიდევ მუხთალმა მოახსენა, ჩემისთანა მეთილისმე ცათა ქვეშეთში არ იქნებაო — მხოლოდ ერთი ფარვან დევი არის, რომელსაც არა ჯადო არ მოურჩებაო, ისე, რომ მე რაც თილისმები გავაკეთო, იმას დარღვევა შეუძლიანო, მაგრამ მე რაც უნდა ვეცადო, იმის გაკეთებულ ჯადოს ვერაფრით ვერ დავარღვევო, გარდა ამისა ფარვან დევი სულეიმან ხანის დროსვე დაიკარგა და აქამდის აღარსად არ სჩანსო და თუ ის გამოჩნდა, იცოდე ჩვენი საქმე ხელთაგან წასული იქნებაო.

მაშ შენ რომ შეგიპყრან, შეგიძლიან რომ აუშვა კიდევაო? ჰკითხა სიდან დევმა, მაშინ მუხთალმა მოახსენა: ხელმწიფევო, იმათ ჯარში ერთი ლოცვა იციან, „ისმიაზამი" ჰქვიანო და იმ ლოცვით რომ შემკრან, მაშინ ველარ შემიძლიან განთავისუფლებაო.

რა ეს ლაპარაკი დაასრულეს, მაშინვე ომის სამზადისში შევიდნენ მეორე დღისთვის.

იმ დროს როცა მუხთალ დევი ამას ელაპარაკებოდა სიდან დევს, მაშინ ასიმი თავისის ექვსის შეგირდებით იქ იყო და ყოველივე ესმოდა, მაშინ ასიმმა თავის გუნებაში სთქვა, „ხოსროვშირის შვილი ისევ ცოცხალია და ის გიჩვენებს შენ თამაშასაც და არცარა ფარვანც დევის დაკარგულიო", ეს სთქვა და მაშინვე წამოვიდა და რაც რომ გაეგონა ან ენახა, ყოველივე როვშანბახტს და ფალევნებს უამბო.

მაშინ ხოსროვზადშაჰმა სთქვა, რა წყეული რამ ყოფილაო? მაგრამ მაინც ჩემის ხელიდამ ვერ მორჩებაო. რა ეს სიტყვა დაასრულეს, მაშინვე ზორაბ დევს უბრძანეს ჯარების მომზადება და გაყვანა, მაშინვე ზორაბ დევი წინ გამოუძღვა ჯარებს და საომარ ალაგს მივიდნენ, როდესაც ეს ჯარები დაბინავდნენ, მაშინ მანუჩარშაჰაც მოვიდა და მათუზ დევს უბრძანა: მათუზ დევო! შენ და შენი ამხანაგები ეს იგი სურხარავ დევი და ანუაბუზ დევი მოშან დევზედ და საბჩაბამ დევზედ მიდითო, როდესაც ჩვენი ნარის ხმა გაიგონოთ. ამის შემდეგ ბნელეთის ხელმწიფეს ისმეილ ხანს, უსეინ

ხანს და მაჭმად ხანს უბრძანა: თქვენის კარგის მამაცობით აღმოსავლეთით მიდით და ესენიც გადგნენ, მერე თურქმანის ხელმწიფის შვილებს უბრძანა იბრეიმ ხანს და შეით ხანს, თქვენ თქვენის ჯარებით ჩრდილოეთით მიდით, გარდა ამისა შეიურ ჯაიარსაც უბრძანა: შენც შენის აიარებიდან რამდონიმე აიარები ამ ხელმწიფეების თან გააყოლე და შენც ამ ოთხთა ფალევანთან იყავით.

მანუჩარშაჭას ბრძანებისამებრ ყველა აასრულა, ხოსროვზადშაჭა და ბეჰზადშაჭაც დასავლეთის მხრისაკენ გადგნენ, მერე გორშარაბშაჭას და ბარზუს უბრძანა: თქვენ თქვენის ჯარებით დასავლეთის მხრივ მიდით! შემდეგ როვშანბახტს მოახსენა, თქვენ დედოფლებით ჭაერში აბრძანდით და რამდონიმე ასი ათასი მოლაშქრე თან იახელით და ომებს უყურეთ, თუ ვინიცობა გაგვიჭირდეს, მაშინ მოგვეშველენით. მაშინ რუიზანმა უთხრა, თვალთა ჩემთა ნათელო, მე უომროდ ვერ დავდგებით და ვერც შენ მოგშორდებით. გარდა ამისა, სარვიხურამანმა, ესნიარმა, გულჩინმა და გულიყანმაც მოინდომეს ბრძოლა, მაგრამ მანუჩარშაჭამ, როვშანბახტმა და აგრეთვე შვიდის იქლიმის დედოფალმა შაჭნაზდუხტმა ბევრი სთხოვეს, რომ ამათ არ ეომნათ. რასაკვირველია ამათი თხოვნას უარი ვერა ჰყვეს. მანუჩარშაჭამ მოახსენა, თუ გაგვიჭირდეს, მხოლოდ მაშინ მოგვეხმარენითო. ამის შემდეგ რუიზანნარას მოახსენა: თქვენც ფალევნურათ ჩაიცვითო, აგრეთვე ზორაბ დევსაც უბრძანა, შენც შენის ფალევნებით ჩვენა და იმ ოთხთა ფალევანთა ზურგი შაგვინახეთო!

რა ეს ჯარები ესრეთ გასწყო და ყველანი თავთავიანთ საომარზედ მიუჩინა, შემდეგ თითონ სალოცავად შევიდა და დიდი ხანი ღმერთს ევედრებოდა თავის თვისისა და აგრეთვე მრევლთა დაცვისათვის.

ესე რა ყველანი გაეწყნენ, მაშინ იმათი ჯარებიც გამოვიდნენ და საომარს ადგილს მოვიდნენ და რაზმები გასწყეს, შემდეგ საომარს ნაღარას შებერეს.

რა სიდან დევიც მოვიდა თავისის ფალევნებით, ამას გვერდით მოსდევდა მუხთალ დევი. როდესაც ხოსროვზადშაჭამ შეხედა, მაშინვე იცნა რომ ეს მუხთალ დევი იყო და თავის გუნებაში სთქვა, როდის იქნება რომ ერთი კიდევ ხელში ჩამივარდეთო?

ახლა აქეთ მხარეს მუხთალ დევმა სიდან დევს მოახსენა, ხელმწიფეო, ერთი მეომარი დევი მოედანზედ გავგზავნოთო, ამ დროს სიდან დევმა მოიხედა, ნახა რომ როვშანბახტის მხრივ ფალევნები საომრად მზად დგანან; მაშინვე უბრძანა და ერთი მეომარი ფალევანი მოედანზედ გამოგზავნა.

როდესაც ეს უშველებელი დევი მოედანზედ გამოვიდა, ხელით ლახტით აილო და მეტის ამაყად დაიძახა: ჰეი, ადამის შვილებო! ჩემს საომრად ფალავნები გამოგზავნეთ და იქვენ დასარჩენნი თამაშა გვიყურეთო. რა ესენი სიტყვა გურლუხმა გაიგონა. (ეს რუიზანის ფალავანი იყო ქალი, რომელიც ფალავნურათ იყო ჩაცმული), ეს მაშინვე მოედანზედ გამოვიდა და რა სიახლოვეს მივიდა, გურლუხმა სალამი მისცა, მაგრამ დევმა არ ჩამოართვა, მაშინ გურლუხმა გაჯავრებულმა ორს სართულს მაღლიდამ შეხტა, ორივე წიხლი გულში აძგერა და ეს უშველებელი დევი გულდაღმა გარდაიქცა, გურლუხი საჩქაროდ მივარდა და ის გუმბათის ტოლა თავი მოსჭრა და რუიზანხანას და მანუჩარშაჰს მიართვა და გამარჯვების მილოცვა, შემდეგ გამოტრიალდა, მოედანზედ დადგა და ახალს ფალავანს ითხოვდა.

მაშინ სიდან დევმა იკითხა, ეს რა ფალავანიაო? რომ ამისთანა მძლავრი დევი ერთი წიხლის კვრით მოკლაო? მაშინ მარჯვნივ ერთი ორთავა დევი იდგა, იმას უბრძანა: ჩემს მზესა, გადი და დაიჭირე და აქ ჩემთან ნულად მოიყვან, იქვე მოედანზედ შუა გახლიჩეო! მაშინვე ეს დევი საჩქაროდ წამოვიდა რომელიც მეტად ძრიელი ფალავანი იყო, მაგრამ რადგანაც ღმერთის არა სურდა დევთა გამარჯვება, რა გაეწყობოდა? ამ დევმა მაშინვე შემოსძახა, ფალავანო, გამიფრთხილდი, რომ მიწასთან უნდა გაგასწოროვთ და ლახტი შეუმაღლა, მაშინ გურლუხმა ბედნიერის ქარქაშიდან ხმალი ამოიღო და გამლილის ხელში შემოჰკრა და რომელ ხელშიაც ლახტი ეჭირა ის მკლავი მოსწყვიტა და ლახტი ხელთაგან გავარდა.

რა დევმა თვისი ლახტი ხელთაგან გავარდნილი ნახა, მაშინვე დასწვდა და მეორეს ხელით ლახტი აიღო. მაშინ გურლუხმა წელთაგან თვისი გურზი ამოიღო და ასეთი დაჰკრა თავში, რომ ერთი თავი ზედ მიაჭყლიტა და მეორეთ მწრაფელად ხმალი კიდევ მოიქნია და მეორე თავიც მოსწყვიტა, შემდეგ ხელი სტაცა, მაღლა ასწია და იმ დევთ შესტყორცნა, თან შესძახა: დევთა ხელმწიფეო! ამ შენს დაქანდილის მავეხარა დევს ჩემი დაჭერა და შუაში გაგლეჯა სურდა და მგონია კარგი ამბავი მოგიტანავო, და გარდა ამისა, ეცადე რომ მაგ შენ ნაქებ ფალავნებზე უმეთესი გამომიგზავნო, თორემ უნდა იცოდე, რომ ისევ მაგისთანა ამბავს მოგიტანს, და თუ არა, ისევ სჯობს რომ შენვე გამობრძანდე.

გურლუხი რა ესრედ გაამაყებული ელაპარაკებოდა სიდან დევს, დევი ძლიან გაჯავრდა და არ იცოდა თუ როგორ მოექცა ეგი ფალავანი, ერთის სიტყვით ისრედ გაცხარდა, რომ ცოტა არ იყოს გურლუხი შეშინდა. ამ ჯავრობის დროს, სიდან დევი ზეზედ წამოიჭრა და თავისი ლახტი

გურლუხს უსროდა, რა სიდან დევის ნასროლი ლახტი გურლუხმა დაინახა, მაშინვე მოერიდა და მიწას დაეცა, გასქდა დედამიწა და შიგ ჩავარდა, ესრედ ივიქრეთ მკითხველნო, რომ ეს ნასროლი ლახტი შიგ დედამიწაში დაიკარგა, და აბა ეს რომ გურლუხს მოხვედროდა, რა კუთილს დააყრიდა? რა იქმა უნდა რომ ამაზედ გურლუხს არა მცირედი შეეშინდა, მაგრამ კიდევ გული მოიბრუნა და შესძახა: შენ ბილწო, საძაგელო და მყრალო დევო! შორიდან რა ლახტს ისვრით!? თუ მამაცი ხარ, მოედანზედ გამოდით და ისრე შემებით, თუ რომ გინდა, რომ მამაცური ომი გარდავიხადოთ, და თუ შენ არ გამოხვალ, სხვა ფალევანი მაინც გამომიგზავნო!?

რა ეს სიტყვები შოშან დევმა გაიგონა, მაშინვე სიდან დევს თავი დაუკრა, მოედანზედ გამოვიდა და ესრედ უთხრა: ფალევანო! შენ როვშანბახტის ფალევნებში რას გიხმობენ? გურლუხმა უთხრა: შენ ჩემს ვინაობას რას კითხულობო? მე როვშანბახტის ერთი მცირე მონა ვარო, მაგრამ შენ რომ ბევრს ლაპარაკობ, გირჩევნია მაგ ლაპარაკს თავი დაანებო, რორემ მოედანი გაცდეს აპირებისო.... ამაზედ შოშან დევი ძრიელ გაჯავრდა და მოუხტა და გურლუხს ერთი ძრიელი ლახტი დაჰკრა, მაშინ გურლუხმა შოშან დევის მოქნეული ლახტი აიცდინა, რა მეორედ შეუმზადა დასაკრავათ, მაშინ გურლუხმა სთქვა, გაქცევაც სირცხვილიაო და დგომაცაო, ამას ერთი ნისნკის ფარი ჰქონდა, თავს დაიფარა და გამოჭიმული დადგა, ამას იმ წყეულმა ისეთი დაჰკრა, რომ ფარი ზედ თავზედ დაასხია და. ძრიელ დიდი ძალაც დაადგა, ცხვირპირიდანაც სისხლი წასქდა, იმ დროს სიროვანჯა აიარი იქ მზად იდგა და თუ დამარითოდა რამ, მაშინვე ზედ მივარდებოდა, მაგრამ გურლუხი ისევ უვნებლად იდგა.

რა იმ ბილწმა ნახა, რომ ორის დაკვრით ვერა აჯნორა, მაშინ გაცოფებული დევი აფყანდაზედ შედგა, ის თავისი უშველებელი ლახტი სამჯერ თავს შემოივლო, (ამ შემთხვევაში თითქმის გურლუხისაკან სული აიღეს), და იგი ლახტი მაღლიდან ზუზუნით წამოვიდა, მაშინ ბარაქალა გურლუხ —თავისი გურზი ისეთი შემოჰკრა იმის მოქნეულს ლახტსა, რომ ხელიდან გავარდა და თითონ უვნებლათ გარდაურჩა.

რა რუიზანნარამ და სხვათა ქალთა და მამაცთა ფალევანთა გურლუხისგან ესეთი მხნეობა ნახეს, რასაკვირველია, მაშინვე სულ ერთად კიყინა დასცეს და ზევიდან იძახდნენ ის იმოდენა ლაშქარი, ოლოლოლ-ოლოლოლ შენსა ფალევნობასაო, შენ მყრალო და ბილწო შოშან დევო.

რა რიგი გურლუხს ერგო, თავისი მძიმე ლახტი ხელით მიიცა, ერთი საშინელის ხმით ღვთის სახელი ახსენა და ლახტი დასაკრავათ მიიტანა, მაშინ დევმა თავისი ლახტი შაუფარა და დიდის გაამაყებით, მაუჭოვ-

რაც დადგა, იმ დროს გურლუხმა მარდათ ეს ლახტი მარცხენას ხელთა მიიცა და მარჯვენის ხელით ასეთი სილა შემოჰკრა, რომ ეს თავის ტოლა-გამოჩენილი დევთა სარდალი სამჯერ ყირაზედ გადატრიალდა და დედამიწაზედ დაეცა. მაშინ საჩქაროდ ასიმი მიიჭრა, მაგრამ რა გაეწყობოდა იმოდენა ჯარებს?—თითქმის ეს მრავალი დევთა ჯარი სულ ერთიანად გურლუხს და სიროვანჯას გარს შემოეხვივნენ, ზოგმა შოშან დევი მოიტაცეს, ზოგთაც სიროვანჯას და გურლუხს შეუტიეს.

რა მანუჩარშაჰმა და რუიზანნარამ ესე დაინახეს, ამათთან, იმ ოთხთა სისხლის მღვრელთა ფალევანთა, ესე იგი ხოსროვზადშაჰა, კორშარაბშაჰა, ბეგზადშაჰა და ბარზიმი, მაშინვე თითო ნარა გასწიეს და ერთათ შეუტიეს ოთხსავე კუთხით და შეექმნათ დიდი ომი.

როდესაც იმათი ნარის ხმა ბნელეთის ხელმწიფის შვილებმა და თურქმანის ხელმწიფის შვილებმა გაიგონეს, ამათაც აქედან შეუტიეს, აგრეთვე კოჭლმა მათუზ დევმაც მესამის მხრიდამ დასცა დიდი და ძრიელი კიჟინა თავისის ჯარებით, ერთის სიტყვით; ამათ ასეთი უწყალოდ დაუწყეს ხოცვა, რომ ადამიანის ენა ვერ გამოსთქვამდა. სისხლი ნიაღვარივით მიდიოდა და ცხენს თუ მეომარს ფურცელივით იტაცებდა, ერთის სიტყვით, იმათი საცოდაობა ზეცას აღიწევდა. ამ ბრძოლის დროს მანუჩარშაჰამ და რუიზანნარამ იმდენი ეცადნენ, რომ სადაც გურლუხს და სიროვანჯას შეგუბებული ომი ჰქონდათ, იქამდისინ მიახწიეს, მაშინ დევთა სარდლებიც წამოვიდნენ და ეს ზღვის ოდენა ჯარები სულ ერთმანერთში დაერივნენ; მაგრამ ისეთი ძრიელ წამოიდეს დევთა ჯარებმა სიღან დევის მეთწეობით, რომ მანუჩარშაჰის ჯარებს ძრიელი ძალა დააყენეს, ისე რომ, რამდონიმე ალაგამდისინ სულ ხოცვით მოჰყვნენ—მეორის მხრიდანაც ხაზარან დევის შვილი და ბაყბაყ დევის შვილი, მეოთხის მხრიდან წამოვიდნენ და აგრეთვე შოშან დევი და საბჩიბაშ დევი მეხუთეს მხრიდან წამოვიდნენ, და მეექვსე მხრიდანაც მუხითალ დევი მოაწვა სულ დიდის რჩეულის და ძრიელის სარდალ-ფალევნებით, ერთის სიტყვით ამათაც თავიანთის მხრით დასცეს კიჟინა და ეს ამოდენა როვშანბახტის ჯარები მთლად წამოიდეს და ისეთნაირად გაუჭირეს საქმე, რომ სადაც როვშანბახტის ტახტი და ბანოვნები ისხდნენ, სწორედ იქამდის ხოცვით მოჰყვნენ და დიდძალი ჯარებიც ამოუწყვიტეს. რაღა გავაგრძელოთ, ისეთი ძალა დააყენეს, რომ წინადამ როვშანბახტის ჯარს პირი აბრუნებინეს, გარდა ამისა, როდესაც ეს ჯარი უკან დასწიეს, იქამდისინ მოიყვანეს, სადამდისინაც მანუჩარშაჰის ფალევნები იყვნენ შეგუბებულნი, და იქაც დიდხანს დამდგარი ომი ჰქონდათ.

როდესაც სარვიხურამანმა და ქალთა ფალევნებმა დევთა გამარჯვება

დაინახეს, მაშინვე იმათაც მოუმზადნენ თავიანთის ჯარებითა საომრად— ყისთარა, გულჩინი და გულიჯანი საომარი იარაღი შეისხეს და პირველადვე იმათ შეუტიეს, შემდეგ ამათ მიჰყვნენ ქალების ჯარებიც და კიდინა დასცეს, ისე, რომ ეს ამოდენა წამოწეული ლაშქარი თითქმის ისევ უკან წასწიეს. მეორე მხრიდანაც მასიუჩარმაჯა და რუიზანნარამ შეუტიეს, მესამე მხრიდანაც იმ ოთხთა გმირთა ხოსროვზადამაჯამ, ბეჰზადმაჯამ, გორმარაბმაჯამ და პარზინმა შეუტიეს, ამათ თითო ნარა გასწიეს, ღვთის სახელი ახსენეს და გაბედულად შეუტიეს. ამ დროს თითქმის ისეთი დიდი და ძრიელი დაუდგარი ომები აუტყდათ, რომ სამი დღე და ღამე, არც უსვამით და არც უჭამიათ, ერთის სიტყვით სულ შეუწყვეტელი და გაბმული ომები ჰქონდათ. ამ ბრძოლაში უნდა იცოდეთ მკითხველნო, თუ რა სისხლის ნაკადულები და ღვრები აღზდგა, რომ მართლაც ცხენიან კაცს იტაცებდა. რა თქმა უნდა, ამ დროს ესდა ამათ დაამარცხეს იმათი ჯარები და სულ თავიანთის ბინამდისინ ხოცვით მიჰყვნენ, რასაკვირველია, რაკი თავიანთ კარვები წინ მიიყვანეს, იქაც დიდი ომები და სისხლის ღვრა მოუხდათ; იმ დროს გორმარაბმაჯა და პარზინი გაექცნენ და იგი კარვები და ბაირაღები სულ დაუგდიეს.

მაშინ ხაზარან დევის შვილმა და ბაჰბაჟ დევის შვილმა რა ესე დაინახეს, სთქვეს: ეს ჩვენთვის დიდი სირცხვილი არის და მსწრაფლად თავიანთის ჯარებით გორმარაბმაჯს და პარზინს შემოუტიეს, ესენი რა პირისპირ შეიყარნენ, მაშინ ხაზარან დევის შვილი გორმარაბმაჯზედ მივიდა, ბაჰბაჟ დევის შვილიც პარზინზედ, ესე დიდხან იბრძოდნენ და არ იქნა, ერთმანეთი ვერც ერთმა ვერ სძლია.

მაშინ გორმარაბმაჯამ დიდის ხმით ღვთის სახელი ახსენა, მივარდა ხაზარან დევის შვილს და ისეთი მუშტი დაჰკრა გულში, რომ ეს ამოდენა მძლავრი დევი დედამიწაზედ დაეცა, შემდეგ მივარდა სწრაფად და მკლავები შეუკრა, მერე აიარო ჩააბარა და ესრედ უბრძანა: ეს ჩემი ნაბადიდევი ტყვე ინდოეთის ხელმწიფეს რუსმაჩიბახტს მიართვით და გამარჯვებაც მიულოცეთ; თითონ კი ისევ ხელახლად ჯარებს შეუტია, მაშინ პარზინმაც ხაზარან დევის შვილს შეუტია და იმანაც შემოუტია, ესე მცირე ხანს რომ იბრძოლეს, მაშინ პარზინმა ერთი საშინლად ღვთის სახელი ახსენა და მედგრად მივარდა, ერთი ხელი კისერში სტაცა და მეორე ხელიც ფეხში, და ეს უშველებელი დევი ჩიტივით მოიტაცა, მოიტანა და შვილის იულიმის ბედოთვლის წინ მიწას დასცა და გამარჯვება მიულოცა, მერე თითონ ისევ სწრაფად გამოტრიალდა და დევთა ჯარებს შემოუტია.

ამ დროს, მაჰრანდესტომ სამხიარულოდ ნაღარის კვრა უბრძანა და და-

დაი მხიარულება შექმნათ ინდოეთის მხრის ლაშქრისა. როდეს ბარზიმა გამობრუნდა, და გორმარაზმაჯას ხმა მისცა, მაშინ რა ერთად შეუტიეს, იმ დროს ისეთი საშინელი ომები აუტყდათ, რომ ადამის აქეთ იმისთანა ომე-ბი აღარსად მომხდარა, მხოლოდ საკვირველი ის იყო, რომ ყოველ დღეს რამდონიმე ასი ათასობით დევთა ჯარები და ფალავნები ემატებოდათ და არ იქნა ინდოეთის მხრივ ჯარებს მაინც კიდევ არ მობეზრდათ იმათი ხოცვა და რადგანაც იმათ ჯარს რიცხვი აკლდებოდათ, ამიტომაც უფრო და უფრო ემატებოდნენ. იმ დროს ერთი დევი მოვიდა და მანუჩარმაჯას მოახსენა: სააჰეყირანის შვილო და უცხო ფალავანო, მანამდის მუხთალ დევს არ შეიპყრობთ და თქვენის წინასწარმეტყველის ლოცვით არ შეკ-კრავთ, მანამდის იმათი ჯარის მოსვლას ვერ მოსპობთო, მუხთალ დევი თავისის ჯადოებით დღე მუდამ ლაშქარ-ფალავნებს აგროვებინებსო და მუ-დამ დღე ჯარები ემატებათო. თქვენ კი ასე გგონიათ, რომ აი ეხლა მოვრჩებითო და უკან გავბრუნდებითო, მაგრამ ეს კარგათ უნდა იცოდეთ, რომ ისინი სულ ახალ შესვენებულს დევთა ჯარს გვიგზავნიანო, და ჩვენ-კი ჩახოცილნი და დაქანცულნი ვართო, გარდა ამისა, კიდევ საკვირველი ის არის, რომ დევთა ლაშქარი ისე მოდის, რომ ადამიანის შვილს ვერ შეუძლიან რომ გაიგოს იმათი მოსვლა, მაშასადამე ჩვენც ვერ მოვლევთ იმათ ხოცვითაო, ამიტომაც ეხლა უნდა ვეცადოთ, როგორმე მუხთალ დევი ვიპოვნოთ და დავიჭიროთო.

ამ დროს ერთი აიარი წინ წარმოდგა და მანუჩარმაჯას თავი დაუკრა და მოახსენა: ეს ორი დღეა რაც მე იმათ ჯარში დავიარები, მაგრამ მუხ-თალ დევი იქ ვერსად ვერ ვნახე, ბოლოს ერთი მოხუცი დევი ვნახე და იმას ვკითხე, მუხთალ დევის სად ეოვნა—იმან მიპასუხა, მუხთალ დევი ეხლა ჭაერით დადის და ჯარს აგროვებსო და ისრე ომს უგრძელებენო, გარდა ამისა, ეხლა იმედიანობენ რომ ძალიან დავღალეთო და ისე დავა-მარცხებთო.

მანუჩარმაჯამ რა ესე მოისმინა, მერე ამ დევს ჰკითხა: დევო! მაშ როგორ უნდა შევიტყოთ მუხთალის აქ ყოფნა?—დევმა მოახსენა, თქვენ ნამდვილათ იმას მაშინ ნახავთ, როდესაც აშკარათ დევთა ჯარს მორეკავს, ეხლა კი ერთი დღე მოისვენეთ, მანამ ისიც მოვა, თორემ იქნება ეხლა მუხთალი დევი ამიან დევთანაც იყოს წასული. მაშინ ხოსროვზადმაჯამ ბრძა-ნა: სააჰეყირანო, მუხთალ დევის მოვალეობა ჩემს კისერს იყოს, რადგანაც ესრე ძნელად შეგვექმნა იმისი დაჭერა, ეხლა მე ვეცდი, ამიტომ, რომ როდესაც ღმერთმა ისეთა და ასმჯერ შემაპყრობინა მუხთალ დევი, ეხლა კიდევ ჩემის საბედით ღვთისაგან იმედი მაქვს, რომ შევიპყრობთ იგი წაგვ-

ლი. ამ დროს მანუჩარშაჰამ და ხოსროვზადშაჰამ ღვთის სახელი ახსენეს და დევთა ლაშქართა შეუტიეს, თან გაჯავრებული ისეთი მრისხანეთ წაიდეს რომ სიდან დევის სიახლოვეს მირკეს, მაშინ უეცრად საზჩიზაშ დევი და ძრიელი სარდალი შოშან დევი სულ ერთიაშად წამოვიდნენ და შემოუტიეს, ამ დროს შექმნათ ისევ უარესი სისხლის ღვრა და წაღებ-წამოღება..

იმ ჟამად მეოთხე სადამო დამდგებოდა რაც ერთავად განუწყვეტლივ იბრძოდნენ.

რა ბინდმა მოასწრო და ორივ მხარესაც დიდს დაღლილობას გრძნობდნენ, მაშინ გასაყარ ნაღარას შებერეს და გაიყარნენ.

ამ საშინელის ომის გაგრძელება და აგრეთვე სხვა უფრო სასიამოვნო ამბები, პატივი გვაქვს ვაცნობოთ ჩვენს პატივცემულს მკითხველებს, რომ შემდეგ მეთექვსმეტე კარში იქნება დაბეჭდილი.

დ. ლ.